T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

HARF İNKILÂBI'NIN ATATÜRK DEVRİMLERİNİN YAYILMASINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

YASEMİN KIROĞLU

İSTANBUL 2008

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

HARF İNKILÂBI'NIN ATATÜRK DEVRİMLERİNİN YAYILMASINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

PROF. DR. MAHMUT İHSAN ÖZGEN

İSTANBUL 2008

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Yasemin Kıroğlu'nun "Harf İnkılabının Atatürk Devrimlerinin Yayılmasına Etkisi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Mahmut İhsan Özgen Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Vahdettin ENGİN Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Yrd.Doç.Dr. Ali Karaca Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ...06.../...10.../ 2008 tarih ve ...16-6... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER……. **I**

ÖZET……..... **III**

ABSTRACT……. **IV**

KISALTMALAR……..…… **V**

ÖNSÖZ……..... **VI**

GİRİŞ……..... 1

I. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE HARF İNKILÂBINA KADAR OLAN GELİŞMELER..... **8**

1.1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALFABE ÜZERİNE GÖRÜŞLER..... 8

1.1.1. Arap Asıllı Harflerin Kullanımına Devam Edilmesini İsteyenlerin Görüşleri…..……..... 8

1.1.2. Orhun ve Uygur Alfabelerinden Birinin Yeniden Kullanılmasını İsteyenlerin Görüşleri……. 10

1.1.3. Latin Harflerinin Kabul Edilmesini İsteyenlerin Görüşleri..…… 11

1.1.4. Yeni Modern Bir Alfabenin Oluşturulmasını İsteyenlerin Görüşleri…… 12

1.2. LATİN ALFABESİ VE RUS EGEMENLİĞİNDEKİ TÜRKLER…. 13

1.3. LATİN HARFLERİNİN KABULUNDE DİĞER İNKILÂPLARIN ROLÜ……. 14

1.4. HARF İNKILABI…….. 17

1.4.1. Dil Encümeni'nin Çalışmaları……. 18

1.4.2. Atatürk'ün Sarayburnu Söylevi……... 19

1.4.3. Yeni Türk Harflerinin Kabul Edilmesi…… 21

1.5. MİLLET MEKTEPLERİ……... 24

II. BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR DEVRİMİ …… **30**

2.1. ULUSAL TARİH…… 30

2.2. ULUSAL DİL…… 36

2.3. İBADET DİLİNİN TÜRKÇELEŞTİRİLMESİ …… 48

2.4. HALKEVLERİ…… 53

III. BÖLÜM

HARF İNKILÂBININ ETKİLERİ……. **58**

3.1. SİYASAL ALANDA ETKİLERİ…….. 58

3.1.1. Laiklik ve Harf İnkılâbı……... 59

3.1.2. Cumhuriyet ve Harf İnkılâbı…… 60

3.2. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ALANDA ETKİLERİ …….. 61

3.2.1. Okur-yazar Oranının Artması…….. 62

3.2.2. Basın Yayın Hayatının Canlanması……. 66

3.2.3. Toplumun Çağdaşlaşması…… 74

3.2.4. Kültürel Değişimin Hızlanması…… 78

SONUÇ..... **83**

BİBLİYOGRAFYA……. **85**

ÖZET

Tanzimat döneminde başlayan alfabe tartışmaları bu dönemde daha çok Arap harflerinin ıslahı şeklinde kabul görmüştür. Cumhuriyet döneminde ise harflerin ıslahı yerine harflerin değiştirilip Latin harflerinin alınması fikri ön plana çıkmıştır. 1928 yılına gelindiğinde Mustafa Kemal Atatürk alfabe meselesi ile meşgul olmuş ve bu çalışmalar neticesinde harf inkılâbı hayata geçirilmiştir. Latin harflerinin kabulü ile yeni yazıyı büyük halk kitlelerine yaymak için yaygın eğitim hayatımızda önemli bir yer teşkil eden Millet Mektepleri açılmıştır.

Mustafa Kemal'in harf inkılâbı konusunda dayandığı gerekçe, Arap dilinin ihtiyaçlarından doğmuş olan Arap yazısının Türk dilinin ihtiyaçlarını karşılayamaması, bunun sonucu olan okuyup yazma güçlüğünün, sosyal ve kültürel gelişmelerin önünü tıkamış olmasıdır. Bu güçlük harf inkılâbı ile aşılmaya çalışılmış okuma yazma kolaylığı sağlanarak, toplumun yeniden şekillendirilmesi kolaylaşmıştır.

Harf inkılâbı kültürel devrimlere de zemin hazırlamış, dil ve tarih çalışmalarını hızlandırmıştır. Harf inkılâbı toplumsal ve kültürel değişim hareketleri içerisinde, Türk toplumunu bulunduğu durumdan, olması gereken duruma bir an önce getirme gereğinin kaçınılmaz bir sonucu olmuştur. Harf inkılâbı, okur-yazar oranının artması, basın yayın hayatının canlanması, toplumun çağdaşlaşması, kültürel değişimin hızlanması ve millet bilincinin yerleşmesinde de etkili olmuştur.

ABSTRACT

The discussions about alphabet started in the reorganization term. In this term reform of Arabian letters was accepted. In the republic term the idea of getting the Latin letters instead of Arabian Letters took the priority. In 1928 Mustafa Kemal Atatürk studied about the problem of alphabet consequently and the letter reform started. With the acceptance of Latin letters, in order to spread the new letters to a big majority of people, national schools were opened.

Mustafa Kemal's reason for Reform of Letters was based on the idea that Arabian language didn't meet the necessities of Turkish language and the difficulty of reading and writing which was a consequence of this, prevented the social and cultural improvement. This difficulty was tried to be overcome by the reform of letters, providing the easiness of reading and writing, reformation of society became easier.

Reform of letters prepared a ground for Cultural Revolution, accelerated the studies of language and history. Reform of letters the consequence of an inevitable reality of the necessity of getting Turkish society in to right position immediately. This reform also affected the increase of reader writer rate.

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tez

BİUM : Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

No : Numara

s. : Sayfa

S. : Sayı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖNSÖZ

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilanı ile bir dizi inkılâp hareketine girişmiştir. Bu inkılâp hareketleri içerisinde en başta gelenlerden biri harf inkılâbıdır. Çünkü harf inkılâbı, Türk toplumunun kültürel bakımdan şekil almasına katkıda bulunmuş, Atatürk'ün kültürel devrimlerine temel teşkil etmiştir. Harf inkılâbı, kültürel devrimlerin temelini oluşturmanın yanı sıra batılılaşma ve çağdaşlaşma sürecinde Türkiye'yi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmada, Cumhuriyet rejiminin anlaşılmasında ve yerleşmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat döneminden itibaren aydınlar arasında ülkenin geri kalmışlık sebepleri tartışılmaya başlanmış ve bunun sonucunda geri kalmışlığın nedenleri aydınların bir kısmınca eğitimin yetersizliği ile açıklanmıştır. Bu noktada alfabenin öğrenim zorluğu ve alfabenin Türk diline uymadığı belirtilmiş ve alfabenin ıslah edilmesi konusunda görüşler bildirilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde ise yapılan alfabe tartışmaları içerisinde, alfabe değişikliği düşüncesi de gündeme gelmiş ancak bu düşünce pek rağbet görmemiştir.

Cumhuriyet döneminde alfabe tartışmaları hız kazanmış ve alfabe değişikliği 1 Kasım 1928'de "Türk Harfleri'nin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun" ile kabul edilmiştir. Harf inkılâbının hemen hayata geçirilebilmesi adına gazetelerin ve devlet işlerinin yeni yazıyla yürütülmesi uygulaması başlatılmıştır.

Harf inkılâbından sonra Türk toplumunun biran önce aydınlanması ve çağdaşlaşma sürecinin hızlanabilmesi için eğitim hayatımızda önemli bir yere sahip olan Millet Mektepleri açılmıştır. Harf inkılâbının uygulanması, yeni yazının tanıtılması, öğretilmesi ve yaygınlaştırılması bakımından Millet Mektepleri önemli bir yer teşkil etmiştir.

Harf inkılâbı, Atatürk'ün kültür devrimleri içerisinde önemli bir yer teşkil etmiş, ulusal tarih ve ulusal dil çalışmalarının hızlanmasında etkili olmuştur. 1000 yıllık Arap harfleri ile yazma geleneğine son vererek batı kültürü ile yakınlaşma sağlayan Harf inkılâbı, Atatürk'ün önderliğinde kültür inkılâbına yol açan büyük bir atılımdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi yapısını olduğu kadar toplumsal yapısını da şekillendiren harf inkılâbı, kültür değerleri bakımından da çağdaş bir devlet haline gelinmesini kolaylaştırmıştır. Atatürk devrimlerinin sürekli olmasının, yaygınlaşmasının bir karşı devrimle yıkılmaz hale gelmesinin vazgeçilmez ön koşulu

bu düzenin tüm ulusça meşru görülmesidir. Bu meşruluk bir yasal zorunluluğun ötesinde, bu devrimlerin ulusça benimsenmesine ve halk arasında kök salmasına bağlıydı. Bu da toplumun okuma yazma öğrenmesi ve gerçekleri görebilmesi ile gerçekleşebilirdi. Tüm bu gereklilikler harf inkılâbını zorunlu hale getirmiştir. Harf inkılâbı, toplumun aydınlanmasını sağlayarak, toplumu sosyo-kültürel yönden değiştirmiş ve bu yönüyle Atatürk devrimlerinin halk tabanında yayılmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca Harf inkılâbı bir bakıma demokrasiyi uygulayabilmenin, kökleştirebilmenin, memleketçe kalkınmanın, ulusça uyanmanın ilk adımı olmuştur.

Türk toplumunun kendi diline, kendi tarihine sahip çıkabilmesi, milli eğitim sistemine kavuşabilmesi, okuma yazmanın kolaylaştırılması ve kültürel alandaki gelişmelerde gerekli hamlelerin yapılabilmesi, her şeyden önce, Türk ulusunun kendi dilinin özelliklerine uygun, kolay öğrenilebilir bir alfabe sistemine sahip olması ile gerçekleşmiştir.

Bugüne kadar harf inkılâbı ile ilgili pek çok çalışma yapıldı. Bu çalışmaları incelediğimde, bu çalışmalarda daha çok harf inkılâbına kadar olan sürecin ele alındığını tespit ettim. Harf inkılâbının etkileri ve diğer Atatürk devrimleri ile bağı üzerinde detaylı çalışma yapılmamış olması, beni bu konuda çalışmaya yöneltti.

Sonuç olarak, Harf inkılâbı ile Türk dilinin ses özelliklerine uygun yeni bir yazı sisteminin gelmesi, Türk toplumunda okuma yazma oranını arttırarak toplumun aydınlanmasını ve sosyo-kültürel yapının değişmesini sağlamıştır. Harf inkılâbı devrimlerimizi ulusa mal eden, diğer devrimlerimizi destekleyen ve güçlü kılan ana kaynak olmuştur.

Çalışmalarımda maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarken, çalışmalarım süresince değerli bilgi ve katkılarıyla bana sürekli destek olan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mahmut İhsan Özgen'e ayrıca tecrübelerinden ve bilgilerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Vahdettin Engin'e ve Yrd. Doç. Dr. Ali Karaca'ya en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Yasemin KIROĞLU

İstanbul–2008

GİRİŞ

XIX. yüzyıla gelinceye kadar birkaç şair, yazar ve düşünür dışında pek fazla kişinin dikkatini çekmeyen dil ve alfabe konusu, Tanzimat ile birlikte en fazla tartışılan konular arasında yer almıştır.

Toplum ve devlet yaşantımıza yenilikler getiren Tanzimat dilimize ve edebiyatımıza da yenilikler getirerek yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Tanzimat, Türk kültüründe Batı'ya yönelişin başlangıcıdır. Bu yönelişle yeni fikirlerin ortaya çıkması, bunun edebiyatı ve dili etkilemesi kaçınılmazdı.[1] Batı'daki milliyetçilik düşüncesinin de etkisiyle halka yönelme ve anadile karşı duyarlılık gelişmiş, halka ulaşmanın en etkili yolunun ise gazete olduğu görülmüştür. Bu nedenden dolayıdır ki gazeteler satışlarını artırma düşüncesinin de etkisiyle dil de değişimin başlatıcısı olmuşlardır.

Tanzimat Dönemi yazarları halk diliyle halka seslenmeye çalışmışlardır. Şinasi yazılarında Arapça ve Farsça kelimeleri mümkün olduğunca az kullanarak Türkçenin sadeleşmesi konusunda Tanzimat Döneminde etkili bir isim olmuştur. Tanzimat Döneminde Şinasi'nin yanı sıra Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Mustafa Celalettin Paşa, Ahmet Mithat Efendi ve Şemsettin Sami de Türkçenin sadeleşmesi üzerine çalışmalar yapmışlardır.[2]

Tanzimat Döneminde dil ile ilgili tartışmaların yanı sıra yazı ile ilgili tartışmalar da yapılmıştır. Arap yazısının Türkçeyi ifade etmedeki yetersizliğine ilk değinen Münif Efendi olmuştur.[3] Münif Efendi, 12 Mayıs 1862'de kurucusu olduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de yaptığı konuşmada: kullanılmakta olan yazım yönteminin düzeltilerek, okuma yazmayı kolaylaştırmak gerektiğinden, başka ulusların yazıları ile karşılaştırılınca yazımızın yetersizliğinin göze çarptığından bahsetmiş, kullandığımız yazıda hareke kullanılmadığından bir sözcüğün çeşitli biçimde okunabildiğinden bahsetmiştir.[4] Münif Efendi konuşmasında, Osmanlı yazısıyla kitap veya dergi basılmasının zor olduğundan da bahsetmiş, bu zorlukların çözümü için iki öneride

---

[1] Asiye Mevhibe Coşar, "Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. XVIII, Ankara, 2002, s.65.
[2] Zeynep Korkmaz, "Atatürk ve Dil Devrimi", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. XVIII, Ankara, 2002, s.55.
[3] Selahattin Ortaç*, Halkın Eğitimine Hizmet Edenler*, Ankara, 1985, s.49.
[4] Sadettin Buluç, "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.47.

bulunmuştur. Birinci önerisi Arap harflerinin harekeli olarak yazılmasıdır. Harekeli yazının da zorluklarını dile getiren Münif Efendi'nin asıl önerisi ise Latin alfabesinde olduğu gibi Arap alfabesindeki harflerin birbirine bitiştirilmeden yazılmasıdır.[5] Münif Efendi, açıkça Latin alfabesinin kabul edilmesi gerektiğini söylememiş ancak ileri sürdüğü çarelerin de çıkmaz yol olduğu görülmüştür. Anlaşılıyor ki kalbi Latin alfabesinden yanadır ama Latin yazısından söz etmek için vakit çok erkendir.[6]

Türk dünyasında kullanılan alfabenin ıslahıyla ilgili ilk ciddi girişim Azerbaycanlı şair Mirza Fethali Ahunzade'den gelmiştir. Mirza Fethali Ahunzade 1863'te İstanbul'a gelerek alfabe ile ilgili hazırladığı çalışmayı Sadaret makamına sunmuştur. Mirza Fethali Ahunzade'nin bu çalışması Sadaret tarafından, değerlendirilmek üzere Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye gönderilmiş, Mirza Fethali Ahunzade, Münif Efendi'nin daveti üzerine Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de bir konferans vermiştir. Bu konferansta Ahunzade, Arap alfabesinin okuma yazmayı zorlaştırdığını ve bunun cehalete neden olduğunu ayrıca Arap harflerini kullanmanın dini bir zorunluluk olmadığını belirtmiştir.

Bir hafta sonra Ahunzade'nin yokluğunda toplanan cemiyet, Arap harflerinin Türkçeyi yazmaya elverişli olmadığı, düzeltilmesi gerektiği yönünde karar almıştır. Fakat Sadaret makamı 6 Ağustos 1863 tarihli yazıda Ahunzade'nin önerisinin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.[7]

Dil sorununda olduğu gibi yazı sorunu ile ilgili tartışmalara Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi gibi Tanzimat aydınları da katılmıştır. Ali Suavi Ulum Gazetesi'nde, "Arap yazısının iyi olmakla beraber kusurları bulunduğunu, ıslah edilmesi gerektiğini" savunmuştur. Alfabe sorununa değinen diğer bir isim de Namık Kemal olmuştur. Ancak ne Şinasi ne Ali Suavi ne de Namık Kemal alfabenin değiştirilerek Latin alfabesinin alınmasını hiç düşünmemişlerdir. Hatta İran elçisi Melkum Han'ın, Hürriyet Gazetesi'ne gönderdiği yazıda "Osmanlı Devleti'nde Müslüman çocukların okuma-yazma öğrenememesinin temel sebebinin eğitim usulünden kaynaklandığını ve Arap harfleri ıslah edilmedikçe Avrupa uygarlığı seviyesine ulaşmanın mümkün olmayacağını" belirtmesi Namık Kemal'in tepkisine neden olmuştur. Namık Kemal Latin harflerinin alınmasına karşı çıkmış, bunun geçmişle olan bağları koparacağından

[5] Şükrü Haluk Akalın, "Cumhuriyet Döneminde Türkçe", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. XVIII, Ankara, 2002, s.19.
[6] Mustafa Canbolat, "Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi", *Harf Devrimi'nin 50 Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.52.
[7] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.19.

bahsetmiştir. Bu tartışmaların devam ettiği dönemde Terakki Gazetesi'nde Hayrettin Bey doğrudan doğruya Latin yazısını almak gerektiğinden bahsetmiştir.[8] Latin harfleri ile okuma yazmanın kolaylaşacağını, içinde bulunduğumuz güçlüklerin aşılabileceğini belirtmiştir. Başka yazarların da katılmalarıyla alfabe konusundaki tartışmalar genişlemiştir.

Tanzimat'tan Meşrutiyete kadar geçen süre içerisinde yapılan tartışmalar değerlendirildiğinde Latin alfabesinin etkili bir çözüm olacağını düşünenlerin yanı sıra bu görüşe tamamen karşı olan ve sorunun Arap harflerinin ıslah edilmesiyle aşılabileceğini savunanların olduğu görülür. Bu tartışmaların alfabe konusuna kesin çözüm getiremediği söylenebilir.

Tanzimat döneminde başlayan dil ve alfabe tartışmaları II. Meşrutiyet döneminde, meşrutiyetin yarattığı kısmi hürriyetin etkisiyle hararetli bir biçimde devam etmiştir.[9] İttihat ve Terakki Partisi'nde Türkçecilik eğiliminin güçlü olması kendisini ilköğretimde Türkçenin zorunlu dil olarak okutulması kararında göstermiştir.[10]

II. Meşrutiyet döneminde Latin alfabesini savunanlar daha önceki döneme oranla daha etkili olmaya başlamıştır. Latin alfabesini savunanlar Türkçenin imlasının harflerle ilgili olduğunu, alfabe değişmedikçe ıslah adı altında yapılacak düzeltme teşebbüslerinin sonuçsuz kalacağını, en etkili yolun Latin harflerini almak olduğunu belirtmişlerdir. İçtihat Dergisi sahibi Dr. Abdullah Cevdet, gazeteci Hüseyin Cahit, Celal Nuri ve yazar Kılıçzade Hakkı gibi aydınlar Latin alfabesine dayanan yeni bir Türk alfabesi oluşturulması gerektiğini savunmuşlar ve bu yolda büyük çaba harcamışlardır.[11]

Celal Nuri 1912 yılında yayımlanan "Tarih-i İstikbal" adlı eserinde Latin harfleriyle ilgili olarak şunları söylemiştir:

"… Arap harfleri Arap ve İbraniler gibi Sami diller içindir… Hâlbuki Türkçemiz Arapçanın içinde boğulduğu halde Turanî mahiyetini kaybetmemiştir. Sami dillerinden ziyade Avrupa dillerine benzer. Bize huruf-u munfasıla lazımdır. Huruf

[8] M. Canbolat, *a.g.m*., s.52.
[9] Rekin Ertem, *Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, s.135.
[10] Ş.H.Akalın, *a.g.m*., s.28.
[11] İsa Öztürk, *Harf Devrimi ve Sonuçları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.5.

yeniden oluşturulamaz, mevcutlar alınır. Eğer ilerlemek istiyorsak vakit kaybetmeden Latin harflerini tetkik etmeliyiz…"[12]

Celal Nuri, "Tarih-i Tedenniyat-i Osmaniye Mukadderat-ı Tarihiye" adlı eserinde yine bu konuya değinerek " harfleri ve bunlarla yazılmış cümleleri halk kolay kolay öğrenemiyor. Bu durum halkın aydınlanma ve öğrenme isteğini söndürüyor. Bunun için Arap harflerini Türk diline göre düzeltme ve düzenleme gibi boş tedbirlere müracaat edeceğimize biran evvel, kemali cesaretle Latin harflerini kabul etmeliyiz"[13] demiştir.

1910 yılında Tiranlı Arnavutlar, Latin yazısını kullanmak için sadrazamlığa başvurup izin istemişler. Başvuru şeyhülislamlığa gönderilerek düşünce sorulmuş. Şeyhülislamlığın yazdığı yazıda ise "Kuran'ın Arap yazısından başka bir yazı ile yazılamayacağı, bunun için de "huruf-i münkatia" denilen kesik yazıyla bile Kur'an yazılamayacağı, kuran yazılmayan bir yazının İslam ülkelerinde kullanılamayacağı ve okullarda okutulamayacağı" düşüncesi belirtilmiştir. Hüseyin Cahit, o yıl içinde Tanin de yazdığı "Arnavut Hurufatı" başlıklı iki yazıda Arnavutların Latin yazısını kullanmalarına izin verilmesini hatta Türkler için de Latin yazısının kullanılmasını önermiştir. Hüseyin Cahit Arap harfleri ile İslamiyet'i özdeşleştirenlere cevap olarak: Bugün kullanmakta olduğumuz harflerin Türklük ve Müslümanlıkla ilgisi olmadığını belirtmiştir.[14]

Musullu Davut da, Hüseyin Cahit gibi Arap harflerinin İslamiyet'ten önce de kullanımda olduğunu, Arap harfleri ile İslamiyet arasında bağlantı kurmanın yanlış olduğunu belirtmiştir. Musullu Davut harflerle gelişme ve uygarlık arasında da bağlantı kurmuştur. Latin harflerini kabul, Avrupalıların gözünde Türklerin Balkanlara geçici olarak çadır kurmuş göçebe bir topluluk olmadığının ve Avrupa uygarlığını almaya ve temsil etmeye yetenekli bir millet olduğunun kanıtı olacağını savunmuştur. Musullu Davut ayrıca Batı dillerini öğrenmenin kolaylaşacağını belirtmiştir.[15]

---

[12] İ. Öztürk**,** *a.g.e.,* s.6.
[13] İ. Öztürk*, a.g.e*., s.7.
[14] *Yazı Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979, s.28.
[15] Nurettin Gülmez, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar*, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006, s.142.

Kılıçzade Hakkı ve arkadaşlarının çıkardığı Hürriyet-i Fikriye dergisinde 1914 yılında yazılan yazılarda da Latin alfabesi savunulmuştur. Hürriyet-i Fikriye dergisi bu yayımlarından dolayı hükümet takibine uğrayarak süresiz olarak tatil edilmiştir.[16]

II. Meşrutiyet döneminde alfabe ile ilgili öneriler daha çok harflerin bitiştirilmeden yazılmasında yoğunlaşmıştır. Huruf-ı Munfasılacılar diye anılan bir grup, Latin harflerinin kabulünü istememiş ve harflerin bir an önce ıslah edilmesi gerektiğini savunmuştur. Huruf-ı Munfasılacılar diye anılan bu grubun başında Milaslı İsmail Hakkı, M. Şinasi, Necmettin Arif ve Ispartalı İsmail Hakkı Beyler yer almıştır.

Huruf-ı Munfasıla taraftarlarına göre; Rus ve Latin alfabelerini kabul etmeye yönelmiş Müslümanlara kolay ve her türlü mükemmeliyeti içeren bir alfabe sunulmazsa, Müslümanlar hiçbir şekilde düşüncelerinden dönmeyecekler ve Arap harfleri dışındaki harfleri kabul edeceklerdi. Böyle bir durum Huruf-ı Munfasıla taraftarlarınca istenmemektedir.[17]

Huruf-ı Munfasılacıların bu dönemdeki çalışmalarına bir de dernek katılmıştı: Islah-ı Huruf Cemiyeti, harflerin ıslah edilmesi ve özellikle Huruf-ı Munfasılanın kabulü için çalışan cemiyet, "Yeni Yazı" adlı bir de gazete çıkarmıştı.[18] Islah-ı Huruf Cemiyeti, 3 Şubat 1912'de İstanbul Üniversitesi konferans salonunda bilimsel bir toplantı yapmıştı. Bu toplantı da Ispartalı İsmail Hakkı Bey özetle, Arap alfabesinin bilimsel olmadığını, kolay okunmadığını, Arap alfabesinin ilk sesinin hem sesli hem sessiz olduğunu, öbür seslilerde de aynı derdin bulunduğunu, her hecenin bir sesli ile okunması gerektiğini, anlamsız yere harflerin birbirine bitiştiğini, bitişik harflerin düzensizliği artırdığını söylemiştir. Osmanlıcanın bu hali ile yarı hiyeroglif görüntüsü verdiğini ve Osmanlı yazısını doğru okumanın mümkün olmadığını, uzun bir konuşma ve çeşitli örneklerle açıklamıştır.[19]

Bu konuşmada Ispartalı İsmail Hakkı Bey sadece eleştirilerde bulunmamış, çözüm de önermiştir. Ispartalı İsmail Hakkı Bey, Milaslı İsmail Hakkı Bey'in hazırladığı harfleri önermiştir. Bu öneride: heceleri okutan sesli harflerin, sessizlerle birlikte bulunmasının, sesliler ve sessizlerin birbirinden tam ayrılmasından, hem harekenin yazı içine girmiş olmasından hem de okuma güçlüğünün ortadan kalkmış olmasından söz edilmektedir. Ayrıca harflerin birbirine bitişmemiş olması özellikle

[16] M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s.41.
[17] N. Gülmez**,** *a.g.e*., s.89.
[18] R. Ertem, *a.g.e*., s.137.
[19] M.Ş. Ülkütaşır, a.g.e., s.36.

vurgulanmıştır. Ispartalı İsmail Hakkı Bey, bu harflerin kabulü konusunda acele edilmesini, aksi takdirde Latin harfleri fikrinin hızla yaygınlık kazanacağını, bu konuyla uğraşan cesaretli insanlardan birinin Latin alfabesinin alınmasını teklif edebileceğini tehdit unsuru olarak hatırlatmıştır.[20]

Alfabe konusundaki tartışmalar, belirli zamanlarda resmi çevreler de bile etkisini göstermiştir. Enver Paşa 1913'te Harbiye Nazırı olunca, orduda kullanılmak üzere Enver Paşa yazısı denilen, munfasıl harflerle yazılan bir yazıyı uygulamaya koymuştur.[21] Burada gerek Türkçe, gerekse Arapça ve Farsça sözcüklerin Arap harfleriyle fakat ayrık olarak yazılması denenmiştir.[22] Hatt-ı Cedid, Ordu Elifbası, Enver Paşa yazısı gibi adlarla anılan bu yazı düzeni, biraz da tehdit altında, orduda kullanılmış, kimi askeri kitaplar bu yazıyla basılmıştır.[23]

Enver Paşa başında bulunduğu Harbiye Nezareti'nde resmi yazışmaların bu yazı ile yürütülmesini denemiş ama etkili olamamıştır. Savaş yılları içerisinde, Enver Paşa yazısının işleri yavaşlattığı görülmüştür.[24] Bu dönemde Mirliva olan Mustafa Kemal, Enver Paşa yazısını "İyi bir niyet, fakat yarım iş, hem de zamansız… Harp zamanı harf ile oynamanın sırası mıdır?" sözleriyle eleştirmiştir.

Kısaca; Enver Paşa yazısı askeri otoriteyle bile yürümemiş, Arap yazısını ıslah edip Türkçeye uydurmaya çalışmak bir sonuç vermemiştir.[25] Bu durum, Latin alfabesi taraftarlarının haklılığını bir kez daha ortaya koymuştur.

Harf inkılâbını hayata geçiren, Mustafa Kemal 1906 yılında henüz 25 yaşlarında iken ileri de yazı devriminin yapılması gerekeceğinden bahsetmiştir. Mustafa Kemal, Bulgar Türkolog'u Manolof ile yaptığı görüşmede "Batı uygarlığına girmemize engel olan yazıyı atarak, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle Batılılara uymalıyız" demiş ve "Emin olunuz ki, bunların hepsi bir gün olacaktır."[26] diyerek sözlerini tamamlamıştır. Mustafa Kemal'in önderliğinde gerçekleştirilen Milli Mücadele yıllarında basında

[20] N. Gülmez**,** a.g.e., s.97.
[21] Sami N. Özerdim, *Yazı Devriminin Öyküsü*, Cumhuriyet Gazetesi Yenigün Haber Ajansı Basım ve Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.10.
[22] S. Buluç, *a.g.m*., s.48.
[23] Bilal N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s.53.
[24] Burhan Göksel, " Atatürk İnkılâbı İçinde Alfabe Reformu ve Bu Olayın Dışarıdan Değerlendirilmesi", *Milli Kültür,* S.63, Ankara, 1988, s.19.
[25] Meral Alpay, "Harf İnkılâbından Dil Devrimine", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c.V, İstanbul, 1990, s.32.
[26] Zeynep Korkmaz, "Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.205.; B.N. Şimşir**,** *a.g.e.***,** s.56.

alfabe tartışmalarının durakladığı bir döneme girilmiştir.[27] Ancak bu dönemde Mustafa Kemal'in Latin alfabesinin alınması yolunda önemli söylemleri olmuştur. Erzurum Kongresinden ölümüne kadar Mustafa Kemal'in yanında yer alan Mazhar Müfit Kansu ile Mustafa Kemal arasında 23 Temmuz 1919 gecesi geçen bir konuşma, Mustafa Kemal'in harf inkılâbı ile ilgili görüşlerinin çok daha önce şekillendiğini göstermektedir. Bu konuşmada Mustafa Kemal, Mazhar Müfit Kansu'ya ileride Cumhuriyet yönetim biçiminin kabul edileceğini, padişah ve soy sopu ile ilgili gereken işlemlerin yapılacağını, kaç-göçün kalkacağını, fesin kaldırılıp, uygar uluslar gibi şapka giyilmeye başlanacağını ve Latin harflerinin kabul edilmesi devrimlerinin gerçekleşeceğini söylemiş ve bunları not aldırmıştır.[28]

Temmuz 1922'de Azerbaycan'da Latin alfabesinin kabul edilmesi tartışmalarının yaşandığı bir dönemde daha bu tartışmalar sonuçlanmadan Haziran 1922'de Mustafa Kemal, Halide Edip Adıvar'a Batılılaşmaktan ve Latin harflerini kabul etme imkân ve gerekliliğinden bahsetmiştir.[29]

Büyük Taarruzun başarıya ulaşmasından sonra 12 Eylül 1922'de İstanbul gazetelerinden Hüseyin Cahit (Yalçın), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ahmet Emin (Yalman), Ebuzziya Velid gibi temsilciler İzmir'e gidip Mustafa Kemal ile görüşmüşlerdir.[30] Hüseyin Cahit (Yalçın), İzmir'de görüştüğü Mustafa Kemal'e "Niçin Latin yazısını almıyoruz?" diye sormuş. Mustafa Kemal de "Daha zamanı gelmemiştir" yanıtını vermiştir. Mustafa Kemal bu yanıtı vererek uygun zamanı bekleme aşamasında olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Hüseyin Cahit'e neden böyle bir yanıt verdiğini Falih Rıfkı Atay'a anlatmıştır. Mustafa Kemal, "Hüseyin Cahit bana zamansız bir iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının daha zamanı gelmemişti." demiştir.[31] Mustafa Kemal, uygulamayı bir takım safhalara ayırarak uygun şartların oluşmasını beklemiştir.

[27] Hatice Şirin User, *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s.367.
[28] Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c.I, Ankara, 1966, s.129.
[29] İsmet Giritli, "Harf İnkılâbı ve Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.V, S.13, Ankara, 1988, s.31.
[30] Saim Sakaoğlu, *Atatürk Gençlik ve Kültür*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Konya, 1990, s.74.
[31] Falih Rıfkı Atay, "Yeni Yazı", *Türk Dili*, c.II, S.23, Ankara, 1 Ağustos 1953, s.718.

I. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE HARF İNKILÂBINA KADAR OLAN GELİŞMELER

1.1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALFABE ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Cumhuriyetin ilanından sonra dil konusunda tartışmalar daha çok imla ve alfabe üzerine yoğunlaşmıştır. Tartışmalar daha çok Arap harflerinden vazgeçilemeyeceğine inananlar ve Latin harflerinin kabul edilmesini isteyenler arasında yaşanmıştır. Yepyeni harfleri kendimiz oluşturalım ya da eski Türk alfabelerinden birini yeniden kullanalım teklifini getirenler olmuşsa da bunların sesi biraz cılız kalmıştır. Osmanlı Devletinin son döneminde başlayan alfabe tartışmaları Harf İnkılâbının yapıldığı 1928 yılına kadar sürmüştür.[32]

Cumhuriyet Döneminde harf tartışmaları ile ilgili dört farklı görüş ortaya atılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Arap asıllı harflerin kullanımına devam edilmesini isteyenler

2- Orhun ve Uygur alfabelerinden birinin yeniden kullanılmasını isteyenler

3- Latin harflerinin kabul edilmesini isteyenler

4- Yeni modern bir alfabenin oluşturulmasını isteyenler

1.1.1. Arap Asıllı Harflerin Kullanımına Devam Edilmesini İsteyenlerin Görüşleri

Alfabe tartışmalarında, Arap alfabesine devam etmek isteyenler, konuyu din, millet, kültür ve siyaset açılarından değerlendirmişler, Latin harflerinin kabulünü isteyenleri yıkıcı olmakla eleştirmişlerdir. Arap harflerinin Kur'an harfleri olduğunu, dilleri ayrı olan 350 milyon Müslüman'ın birleşme sembolü olduğunu belirtmişlerdir. Arap alfabesi terk edilecek olursa doğunun ve batının kütüphanelerini dolduran binlerce değerli eserden yararlanma imkânının sona ereceğini, herkesin hece çocuğuna döneceğini, hayatın felce uğrayacağını belirtmişlerdir.[33] Arap harflerinin dilimize uymadığı, gelişmemize engel olduğu görüşüne tepki göstermişler, bu iddialarla asırlık bir müessesenin yıkılmak istendiğini belirtmişlerdir.

[32] Ş.H. Akalın, *a.g.m.*, s.29.
[33] R. Ertem, *a.g.e.,* s.25.

Arap harfleri taraftarları, Arap harflerini milli yapının önemli bir unsuru saymışlardır. Arap harflerinin bizim olmadığını savunanları "başımızdaki şapka vatanımız dışında yapıldığı için ve İstanbul'u vaktiyle Bizanslılardan aldık diye, bu şapka ve İstanbul bizim değildir mi diyeceğiz" sözleri ile eleştirmişlerdir.[34]

Arap harfleri taraftarı olanlar arasında Necip Asım, Kazım Karabekir, Mehmet Ali Tevfik, İbrahim Alaaddin (Gövsa), Avram Galanti, Fuad Köprülü, Zeki Velidi (Togan), Ali Seydi, Halid Ziya (Uşaklıgil), Veled Çelebi, Ali Ekrem (Bolayır), Halil Nimetullah (Öztürk) ve Ayaz İshaki yer almıştır.[35]

Alfabe tartışmalarının devam ettiği dönemde, Şubat 1923'te İzmir'de toplanan "Milli İktisat Kongresi"ne katılan işçi delegelerden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı "Latin Harflerinin Kabulü" konusunda kongreye bir önerge vermişlerdir. Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa, bu önergeyi tepkiyle karşılamış ve genel toplantıda okutmamıştır.[36]

Kazım Karabekir Latin Harfleri ile ilgili görüşleri 5 Mart 1923'te Hâkimiyet-i Milliye'de "Latin Harflerini Kabul Edemeyiz" başlığı ile yayınlanmıştır.

Kazım Karabekir bu demecinde:

"Bu fikir bir zamanlar Avrupa'da hercü merci mucip oldu, bu cereyan evvela orada başladı. Bizim İslam hurufatımız kâfi değilmiş, binaenaleyh Latin hurufatı alınmalıymış. Orada bazı arkadaşlarımız bu fikrin mürevvici oldular. Fakat netice de bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular…"

"Binaenaleyh, bugün bir kuvvet vardır ki bu kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor: Türk yazısı güçtür, okunmaz. Bendeniz bu meseleyle bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilali içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket hercü merce girer. Her şeyden sarf-ı nazar, bizim kütüphanelerimizi dolduran kitaplarımız ve tarihimiz ve binlerce cilt eserimiz bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan harfleri kabul ettiğimiz gün en büyük felakete uğramış oluruz."[37]

Kazım Karabekir'in bu demeci üzerine alfabe ve yazım sorunu yeniden alevlenmiş oldu.

---

[34] N. Gülmez, *a.g.e*., s.108.
[35] R. Ertem, *a.g.e.,* s.251.
[36] Ahmet Merdivenci, *Türk Yazı Devrimi ve Yurt Dışındaki Türklere Yansıması*, İstanbul, 1980, s.37.
[37] *Hâkimiyet-i Milliye*, "Latin Harflerini Kabul Edemeyiz", 5 Mart 1923.

Cumhuriyet döneminde alfabe tartışmalarına katılan Veled Çelebi (İzbudak) de Hâkimiyet-i Milliye'de "Yazı Meselesi" başlığı altında, 17 Mart 1924'te yayınladığı yazıda, harf sorunu ile bilim adamlarından çok gazeteciler ve siyasetçilerin ilgilenmesini sakıncalı bulmuştur.[38]

Avram Galanti'de harf ve milliyet arasındaki ilişkiyi vurgulamak için Japonya örneğini vermiştir. Galanti, Japonya Büyükelçiliğine giderek, Hitoshi Ashida ile görüşmüş ve görüşmede Ashida, Japonya'da Prof. Tonokodate'nin Latin harflerinin kabulü için meclise verdiği tekliften bahsetmiştir. Teklif, Eğitim Bakanı tarafından "Yazı meselesi, lisan meselesidir. Lisan ise ecdadımızın mirasıdır. Bu miras milletin canıdır" denilerek reddedilmiştir.[39]

Arap alfabesi taraftarı olan Ali Seydi de, hiçbir kavmin alfabesinin harf, sayı, ses ve şekil yönüyle bütünüyle milli olmadığını iddia etmiştir. Ali Seydi bu noktadan hareketle Latin harflerinin kabulü teklifini milli gurura aykırı bulmuştur.

Ali Seydi'ye göre; yüzyıllardan beri sayısız bilim adamı, tıp bilgini, edebiyatçı ve şairin yetişmesine engel olmayan bir dilin bazı eksikliklerini gidermeyip onun yerine yetersiz bir alfabe istemek, o büyük dilin sahibi olan milleti alfabesizlik ve dilsizlikle suçlamaktır.[40] Bu açıklamadan sonra "Türkçülüğe hızla yürürken, hatta köy, mahalle ve sokakların adlarını değiştirirken, Latin harflerini kabul etmeye milli gurur nasıl tahammül eder"[41] diye sormuştur.

1.1.2. Orhun ve Uygur Alfabelerinden Birinin Yeniden Kullanılmasını İsteyenlerin Görüşleri

Cumhuriyet dönemi alfabe tartışmaları için de az rastlanan bir fikir de Orhun ve Uygur alfabelerinin yeniden kullanılması olmuştur. Bu fikri savunanlara göre alfabe bir medeniyet işi değil, kültür işidir. Arap ve Latin harfleri bize ana kültürümüzü unutturur. Bunların yerine Türklerin öncelerden kullandığı Orhun veya Uygur harflerinin yeniden kullanılmasının kültürümüz açısından oldukça faydalı olacağını savunmuşlardır.[42]

---

[38] N. Gülmez*, a.g.e.*, s.107.
[39] Avram Galanti*, Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1996, s.31–34.
[40] Ali Seydi, *Latin Hurufunun Lisanımıza Kabil-i Taktik Midir*?**,** İstanbul, 1924, s.8-9.
[41] A. Seydi*, a.g.e.*, s.9.
[42] R. Ertem**,** *a.g.e.*, s.258.

1.1.3. Latin Harflerinin Kabul Edilmesini İsteyenlerin Görüşleri

Arap alfabesine karşı Latin alfabesini savunanlar, Tanzimat'tan beri Batı'ya yöneldiğimizi Mustafa Kemal'in inkılâpları ile yönelişimizin resmileştiğini ve bizim için yeni bir çağ açıldığını vurgulamışlardır. Bu durumda Doğunun sembolü olan Arap harflerinin bırakılıp Batı'yı temsil eden Latin harflerinin alınması gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü Latin harfleri daha kolaydır. Sesli harfleri fazla, dilimize uygun ve kullanışlıdır. Okuma- yazmayı artıracağı gibi baskı işine ve telgraf haberleşmesine uygundur görüşündeydiler.

Cumhuriyet döneminde Latin harflerini savunanlar arasında Hüseyin Cahit (Yalçın), Falih Rıfkı (Atay), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Mahmut Esat (Bozkurt), Ahmet Cevat (Emre), Kılıçzade Hakkı, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Celal Nuri (İleri), Şükrü (Saraçoğlu) ve Hüseyin Suphi (Tanrıöver) yer almıştır.

Kazım Karabekir'in İzmir Milli İktisat Kongresi'ndeki Latin harfleri ile ilgili demecinden sonra, Latin harfleri taraftarı olan Kılıçzade Hakkı İçtihad Dergisi'nde yayınlanan "Latin Harfleri" başlıklı yazısında Kazım Karabekir'e şu bölümleri sunmuştur:

" Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk hem Müslüman mıyız? Eğer biz Müslüman isek, bize Arap harfleri ve Arap dili lazımdır. Ve ilim olarak Kur'an yetişir. Bunun yanında milliyet ve kavmiyet kavgaları yoktur ve olamaz. Eğer biz Türk isek bir Türk harsına muhtacız. Bu hars ise her şeyden evvel dilimizde başlayacaktır. Herkesi kurtaran, softalara ve avama karşı büyük bir silah teşkil eden meseleye geliyorum: Kur'an Latin harfleriyle yazılır mı?"[43] Kılıçzade Hakkı yazısının devamında Arap harfleri dışında başka harflerle Kur'an yazmanın günah olmadığına değinmiştir.

II. Meşrutiyet döneminden beri Latin harflerinin alınmasından yana olan Hüseyin Cahit (Yalçın) da Kazım Karabekir'in gazetelerde çıkan demeciyle ilgili olarak 22 Eylül 1923 günlü Resimli Gazete'de yayımlanan "Latin Harfleri" başlıklı yazısında şunları söyler:

"Bizim Arap harflerini kullanıyor olmamıza sebep olan nedir? Bu harfleri kullanmamız için dini bir mecburiyet yoktur. Ayrıca bu harfler milli harflerimizde değildir. Bu durumda Latin harflerini kabul ederek bir an önce elde edebileceğimiz

[43] *İçtihat***,** Kılıçzade Hakkı, "İzmir Kongresinde Latin Harfleri", 1 Haziran 1923, S.154; 1 Temmuz 1923, S.155; 1 Ağustos, S.156.

faydaları neden küçümsüyoruz?" diye sorar. Hüseyin Cahit, harflerin değiştirilmesiyle memleketin içinde bulunduğu durumdan kurtulacağı görüşünü savunmuştur.

1924 yılında alfabe tartışmaları biraz daha hızlanmıştır. 24 Şubat 1924 günü İzmir mebusu Şükrü Bey (Saraçoğlu), Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken T.B.M.M. kürsüsünde yaptığı konuşmada: Yapılan bütün çalışmalara rağmen ülkede okur-yazar oranının düşüklüğüne değinmiş, bu sorunun en önemli nedeninin Arap harfleri olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Arap alfabesinin Türk dilini yazmaya uygun olmadığını belirtmiştir. Şükrü Bey, Milli Eğitim Bakanlığının bu konuda ne düşündüğünü ve ne yapabileceğini sorarak konuşmasını bitirmiştir.

T.B.M.M. kürsüsünde ilk defa yazı değişikliğinden yana bir ses yükselmiştir. Şükrü Bey'in konuşması meclis'te bazı tepkilere neden olmuş, sorusu da cevapsız kalmıştır. Bu konuşma kamuoyunda ve basında da tartışmalara neden olmuştur.

Şükrü Bey'in, T.B.M.M. 'deki konuşmasından yaklaşık bir hafta sonra 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilerek bütün eğitim- öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ortak bir programa bağlamıştır. Bu kanun aynı zamanda eğitim-öğretimin laikleşmesini sağlamıştır.

Hüseyin Cahit, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilgili olarak 6 Mart 1924'te Tanin'de yazdığı yazıda, Tevhid-i Tedrisat Kanununu kabul ederek ülkeyi kurtarma yolunda önemli bir adım atan Cumhuriyet, Latin harflerini kabul ederse ülkede büyük bir ilerlemenin olacağını söylemiştir.[44] Hüseyin Cahit'in bu yazısı üzerine tartışmalar artmıştır.

1.1.4. Yeni Modern Bir Alfabenin Oluşturulmasını İsteyenlerin Görüşleri

Arap ya da Latin harflerini de kullanmak yerine daha modern, yeni bir alfabe oluşturma fikri Dr. İsmail Şükrü tarafından savunulmuştur. İsmail Şükrü, kullandığımız harflerin bir kısmının dilimize, bir kısmının imlamıza ve bir kısmının da sesimize uygun düşmediğinden ve eksikleri olduğundan bahsetmiştir. İsmail Şükrü'ye göre Latin harflerinin durumu da bundan farklı değildir.

İsmail Şükrü, mademki çağdaş bir hükümet kuruyoruz, bu antikalaşmış bizim olmayan, pek çok eksiği ve kusuru olan harflerle uğraşmak yerine, yenidünya insanlığına layık, tamamen kolay, gelişen insanlığını bir gün bulmak zorunda olduğu bu

[44] *Tanin,* Hüseyin Cahit, "Latin Harfleri", 6 Mart 1924.

yazıyı herkesten önce biz bulalım[45] demiş böylelikle eskicilikten kurtulacağımızı vurgulamıştır. İsmail Şükrü, Arap harflerini kullanmayı da Latin harflerini almayı da gericilik olarak değerlendirmiştir.

1.2. LATİN ALFABESİ VE RUS EGEMENLİĞİNDEKİ TÜRKLER

Sovyetler Birliği içerisinde Latin alfabesine geçen ilk Türk halkı Yakutlar olmuştur. Yakutlar 1917–1918 yıllarında Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardır[46]. Latin alfabesinin Türk diline uygulanmasından edinilen deneyimlerden, diğer Türkler de Latin alfabesini uygularken yararlanmışlardır.[47]

26 Şubat–6 Mart 1926 yılında Bakü'de toplanan "Birinci Uluslararası Türkoloji Kongresi"nin gündem maddelerinden birisi de alfabe değişikliği konusu olmuştur. Kongreye 131 kişi katılmış, bunların 98'i Türk ya da Türk asıllı zümrelerdir. Kongre de Türkiye'yi Köprülüzade Fuat ile Hüseyinzade Ali Bey temsil etmiştir.[48]

Alfabe sorunu, Bakü Türkoloji Kongresinde görüşülen konuların en önemlisi olmuştur. Sovyetler Birliği Türklerinin Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişte bu kongrenin önemli bir yeri vardır. Bakü Türkoloji Kongresi 3 Mart 1926 günü alfabe değişikliğini gündeme getirmiştir. Kongrede Rus ve Azeri delegeler, Latin alfabesine dayanan yeni Türk alfabesini savunurken, Kazan delegesi Alimcan Şeref Bey Latin alfabesinin alınmasına karşı çıkmıştır.[49] Kazan delegesi Şeref Bey dilden anlamayan insanların bu konuda konuşmamaları gerektiğini savunmuştur.[50]

Alfabe değiştirme teklifinde, kongrede bazı muhalif sesler yükselse de, bu teklif oy çokluğu ile kabul edilmiş ve bütün Türk-Tatar halklarının gelişimine katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Kongreden sonra Latin alfabesi yanlısı olanlar Bakü'de yeni alfabe kampanyasını yürütmek amacıyla merkez komite kurmuşlardır. Merkez komite, Sovyet Hükümetinin de desteğiyle Türk alfabesini tanıtma kampanyası başlatmıştır. 1928 yılına gelindiğinde yeni Türk alfabesine tam olarak geçmiş bulunan Azerbaycan, bu alfabeyi kökleştirmek ve edebi dili geliştirmek gibi sorunlara eğilmeye başlamıştır. Bu tarihlerde Azerbaycan'da artık alfabe devriminden dil devrimine geçilmiştir.

---

[45] Dr. İsmail Şükrü*, Latin Harflerinden Daha İyisini Bulalım***,** İstanbul, 1926, s.11.
[46] Ş.H. Akalın**,** *a.g.m*.**,** s.30. ; Ahmet B. Ercilasun**,** *Bugünkü Türk Alfabeleri, c.I,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977, s.55.
[47] Ahmet Tecemer, *Rus Egemenliğindeki Türklerin Alfabelerini Değiştirmeleri*, Kayseri, 1994, s.37.
[48] Bilal N. Şimşir, *Azerbaycan'da Türk Alfabesi Tarihçe*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.16.
[49] Alimcan Şeref, *Harflerimizin Müdafaası*, İstanbul, 1926, s.18–19.
[50] Osman Şerifoğlu, *Kültürümüz Açısından İslam Harflerinin Müdafaası*, İstanbul, t.y., s.158.; B.N. Şimşir*, a.g.e*., s.18.

1928'de Türkiye'nin de Latin alfabesine geçmesi Sovyet Türkleri üzerinde etkili olmuş ve 1931 yılına kadar Sovyetler Birliği sınırları içerisinde yaşayan bütün Türk toplumları Arap alfabesinden yeni Türk alfabesine geçiş sürecini tamamlamıştır.[51]

Türkiye'nin harf inkılâbını gerçekleştirmesi Balkanlar'da yaşayan Türklere de örnek teşkil etmiş, 1930'larda Türk alfabe devrimi Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar ulaşmıştır. Yeni Türk alfabesi Türkiye ve Azerbaycan'ın öncülüğünde bütün Türk dünyasına yayılmış ve Türk dünyasının ortak alfabesi olmuştur. Artık bütün Türkler birbirlerinin yazısını okuyabilir hale gelmiştir.

Bütün Sovyet Türklerinin benimsemiş olduğu birleştirilmiş Türk alfabesinin, Türkler arasında var olan lehçe ve ağız farklarını azaltacağı ve onları dil birliğine kadar götüreceği düşünülmüştür. Fakat Sovyet Hükümeti, Türklerin birbirlerine yakınlaşmalarını tehlikeli bulmuş ve Türkiye'nin Latin alfabesine geçişinden hiç de memnun kalmamıştır. Sovyetlerin, Latin alfabesini Türk topluluklarına kullandırtmalarının en büyük sebebi Türkiye ile olan kültürel bağlarını kesmekti. Türkiye'nin Latin alfabesini kabul etmesi, Sovyetlerin hesaplarını altüst etmiştir.[52] Bunun üzerine Sovyet Rusya, Türklerinin kültürel hürriyetlerini daraltarak 1939–1940 yıllarında egemenliği altındaki Türkleri, Rus (Kiril) alfabesini kullanmaya zorlamıştır. Türklere dayatılan alfabelerin hiçbiri diğerinin aynısı olmamıştır. Rusya, Türkleri alfabeyi değiştirmeye zorlayarak Orta Asya Türkleri ile Türkiye arasındaki köprüyü yıkmayı hedeflemiştir.

1.3. LATİN HARFLERİNİN KABULÜNDE DİĞER İNKILÂPLARIN ROLÜ

Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlatılan çağdaş devlet yapılanmasına ve milli devlet sistemine geçiş çalışmaları ile siyasi, sosyal ve kültürel alanda yapılan yenilikler Latin alfabesine geçişi kolaylaştırmıştır.

Çağdaş ve milli devlete geçişte yapılması gerekenlerin başında saltanat ve hilafetin kaldırılması geliyordu. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması, egemenliğin kayıtsız, şartsız millete verilmesi, saltanatın kaldırılmasının önünü açmıştır. İki kurumun varlığı milletvekilleri açısından garip bir çelişki teşkil ediyordu. Bir yandan

---

[51] B.N. Şimşir, *a.g.e.,* s.28.; İlber Ortaylı, "Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.106.

[52] Mehmet Saray*, Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003, s.88.

egemenliğin ulusa ait olduğu kabul ediliyor diğer taraftan padişaha bağlılık bildiriliyordu. Bu çelişki, ulusal bağımsızlık mücadelesi sonrası TBMM'nin 1 Kasım 1922'de aldığı tarihi bir kararla ortadan kalkmıştır. Bu karar ile tam anlamıyla kişisel egemenlikten ulusal egemenliğe geçilmiştir. Ancak halifelik makamının durumu daha sonraya bırakılmıştır.

İnkılâpların temelinde yatan nedenlerden biri de milli devlet anlayışıdır ve bu noktada halifelik makamının varlığı bu anlayışa ters düşmekteydi. Halifeliğin siyasal bakımdan güçlendirilmesi konusunda mecliste de etkinlikler başlamıştı. Halife devlet başkanı olarak görülmek isteniyordu. Halifeliğin varlığı yeni Türk devletinde kargaşaya ve huzursuzluklara yol açmaya başlamıştı. Bütün bu gelişmeler halifeliğin, Cumhuriyet ile bir arada bulunamayacağını göstermiştir.[53] TBMM'de yapılan hararetli tartışmalar sonucunda 3 Mart 1924'te halifelik kaldırılmıştır.

Yeni Türk devleti milliyetçilik anlayışı üzerine kurulmuştur. Bu yüzden yeni Türk devletinde başka milletleri de ilgilendiren ve başka devletlerin içişlerine karışmayı gerektiren halifeliğin bu yeni devletle bağdaşmasına olanak yoktu. Bu nedenlere bağlı olarak yeni Türk devletinin modernleşme çabalarıyla da uyuşmayan halifelik kaldırılmıştır. Halifeliğin kaldırılmasıyla, yeni devletin gerekli kıldığı devrim hareketlerine engel olmaya çalışabilecek bir kurum böylece ortadan kalkmıştır. Artık devletin laik kurallara göre yeniden düzenlenmesi için bütün yollar açılmıştır.[54]

Mustafa Kemal, Türk milletinin çağdaş medeniyetler seviyesine çıkabilmesi için, yetişecek nesillerin yurt ve millet sevgisiyle yetişmesini gerekli görmüştür.[55] Yapmayı tasarladığı inkılâplar ancak bu şekilde gerçekleşebilecek ve kabul görecekti.

Türkiye Cumhuriyeti milli, demokratik ve laik bir ülküyü amaç edinmişti. Eğitim ve öğretimin de bu nitelik ve özelliklere uygun olması gerekiyordu. Halifeliğin kaldırılması ile devlet yönetiminde laikliğe doğru çok önemli bir adım atılmıştı. Öğretimin de laikleşmesi gerekiyordu. Bu nedenle çağdaş eğitimin gerekleri yerine getirilecekti. Daha önce din eğitimi yaptıran medreselerle diğer okullar ayrıcalıklı bir nitelik gösteriyordu. Eğitim- öğretim birliği yoktu. Böyle olunca düşünce ve duyguda birleşen bireylerden oluşmuş bir toplumun gerçekleşmesi düşünülemezdi. Bu ikiliği

[53] Osman Güngör Feyzoğlu, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâbımız*, Milli Eğitim Bakanlığı Atatürk Kitapları Dizisi, İstanbul, 1982, s.33.
[54] Niyazi Berkes, *Teokrasi ve Laiklik*, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s.98.
[55] Mehmet Saray, *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1998, s.65.

ortadan kaldırmak gerekliydi. Halifeliğin kaldırıldığı gün TBMM, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkararak tüm eğitim-öğretim kurumlarını birleştirmiştir. Bütün okulların programları, terbiye sisteminin düzeni Milli Eğitim Bakanlığı'na bırakılmıştır. Bundan sonra azınlık ve yabancı okulların dini ve siyasi propagandalarına da imkân bırakılmamıştır. Azınlık ve yabancı okullarında Türkçe ve Tarih gibi ulusal duyguları aşılayacak dersler Türk öğretmenler tarafından verilmeye ayrıca bu okullar Türk müfettişler tarafından denetlenmeye başlanmış. Böylece bu okulların Türkiye aleyhtarı eğitim vermesi de engellenmiştir.

Mustafa Kemal, dinsel kökenli eğitimin yerine çağdaş ve laik eğitimin gelmesini istiyordu. Çağdaşlaşmanın, ulusal egemenliğin ve ulusal birliğin temelinde laik eğitim vardır. Laiklik ilkesinin yerleştirilmesiyle kuşkusuz aile ilişkileri de tümüyle değişiyordu. Laik Türkiye'de kadının eğitimi de erkeğin eğitimiyle eşit olmalıydı.

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan inkılâplar, sadece iktidarın değişimi olarak algılanmamalıdır. Devrimin amacı toplumdaki bireyin anlamını, özünü değiştirmekti.[56] Türk toplumunun genel görünüşü ve kültürel nitelikleri giyim kuşam alanında yenileşme yapılmadan geçmişten arındırılamazdı. Günlük giyim kuşam alışkanlıkları dinsel ve geleneksel öğelerle geçmişi yansıtıyordu. Bu nedenle 25 Kasım 1925'te fes'i yasaklayan bir kanun çıkarıldı ve şapka zorunlu hale getirildi. Kıyafet ve şapka devrimleri sayesinde dinsel hayatın sembollerini günlük hayattan uzaklaştırmak mümkün olmuştur.[57] Böylece milli devlet oluşumu tamamlanacak, bütün bireyler dinsel ayırımlardan arınarak, millete ait olma duygusunu yaşayabilecekti. Böylelikle çağdaş bir kültür ortaya çıkacaktı.

Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasında da dinsel ayırımlardan arınmış bir ulus yaratma düşüncesi etkili olmuştur. Tekkelerin zaman içinde siyasallaşması, dini araç olarak kullanmak isteyen insanların buralara yönelmesi, buraların eğitime, çağdaş düşünceye önem vermeyip, bilimin ve ülke bağımsızlığının karşısına dikilmesi[58] 30 Kasım 1925'te çıkarılan bir kanunla kapatılmalarına neden olmuştur. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, Latin alfabesine giden süreçte, bu inkılâba gösterebilecek tepkilerin azalması sağlanmıştır.

---

[56] Şener Aksu, "Atatürk Devrimi Sürecinde Kıyafet Devriminin Yeri", *Kocaeli Üniversitesi ve Atatürk Araştırma Merkezi'nin Ortaklaşa Düzenledikleri, Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri,* İzmit, (4–6) Haziran 1998, s.123.
[57] Ş. Aksu, *a.g.m.,* s.126.
[58] Baki Öz, *Çağdaşlaşma Açısından Tarikat ve Tekkelerin Kapatılma Olayı,* Can Yayınları, İstanbul, 2004, s.93.

Toplumun çağdaşlaşması için yapılan çalışmalar arasında başlangıç olarak hicret'i kabul eden takvimlerin kaldırılması, yerine Batı uygarlıklarının kullandığı miladi takvimin kabulünü de verebiliriz.

Latin harflerine gidişin en önemli belirtisi Türkiye'de uluslar arası Latin rakamlarının kabul edilmesi olmuştur. 20 Mayıs 1928'de TBMM'de uluslar arası rakamların kabulünün görüşüldüğü bu oturumda, Kastamonu milletvekili Hasan Fehmi Bey'in, uluslar arası harflerin kabulünde bir sakınca olup olmadığını sorması üzerine soruya yanıt veren Maarif Vekili Mustafa Necati, konunun en kısa zamanda oluşturulacak bir komisyon tarafından karara bağlanacağını ifade etmiştir.[59]

Devrimler çerçevesinde saltanat ve hilafet kaldırılmış, cumhuriyet ilan edilmiş, tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, uluslar arası takvim ve saat, medeni kanun kabul edilmişti. Ancak bu devrimlerin korunabilmesi ve gelecek kuşaklara emanet edilebilmesi için kitle halinde eğitilmiş bir topluma ihtiyaç duyulmuş,[60] bunun yolunun ise ulusu en kısa zamanda ve en geniş ölçüde okur- yazar duruma getirmek olduğu düşünülmüş ve harf inkılâbı gerekli görülmüştür.

1.4. HARF İNKILÂBI

Alfabe tartışmalarının gazete sütunlarından meclise taşındığı Cumhuriyet Dönemi'nde tavrının ne olacağı merakla beklenen Mustafa Kemal, koşulların olgunlaşmasını beklemiştir.[61] Alfabe değişikliğinin köklü bir gelenek ve yerleşmiş alışkanlıklarla çatışan, dolayısıyla doğurabileceği tepkiler nedeniyle ihtiyatlı olmayı gerektiren bir inkılâp olduğu düşünülecek olursa Mustafa Kemal'in zamanını iyi seçmiş olduğu ortaya çıkar. Hilafet kaldırılmış, Şeyh Sait isyanı bastırılmış, kıyafet inkılâbı yapılmış, tekke ve zaviyeler kapatılmış, medeni kanun kabul edilmişti. Yeni Türk Devleti laik, milli ve çağdaş bir yönde ilerliyordu. Meclisteki tartışmalar; siyasi, kültürel ve toplumsal alanda yapılan inkılâplar gibi Latin alfabesine geçişin ilk aşamasını oluşturmuştur. Nihayet 20 Mayıs 1928'de mecliste uluslar arası sayıların kabulünün görüşüldüğü ortamda Milli Eğitim Bakanlığında kurulan geçici bir komisyon, yeni alfabe sorununu ele almış ve yeni bir alfabe hazırlama çalışmalarına girişmiştir.[62]

---

[59] *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.4, Yetmiş sekizinci inikat, 20.05.1928, s.205–206.
[60] Mustafa Baydar, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s.261.
[61] Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.224.
[62] *Maarif Vekâleti Mecmuası 1929*, S. 17, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s.20.

1.4.1. Dil Encümeni'nin Çalışmaları

Alfabe değişikliği ile ilgili olarak yaşanan olumlu gelişmeler üzerine 23 Mayıs 1928 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında Latin Harflerinin kullanılabilirliğini araştırmak üzere resmi adı "Dil Heyeti" olan ancak basında " Dil Encümeni" olarak geçen bir heyet kurulmuştur.[63] Dil Encümeni, 26 Haziran 1928'de Mustafa Kemal başkanlığında ilk toplantısını yapmıştır.[64] Dil Encümeni, Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan, Macar gibi yaklaşık yirmi ulusun alfabesini karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

Dil Encümeni önce üçü mebus, üçü Milli Eğitim Bakanlığı yüksek görevlisi, üçü de uzman olan dokuz üyeden oluşmaktaydı. Bu dokuz üyenin adları şöyledir: Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ragıp Hulusi (Özdem), Ahmet Cevat (Emre), Fazıl Ahmet (Aykaç), İbrahim Osman (Karantay), Mehmet Emin (Erişirgil), Mehmet İhsan (Sungu). İşlerin artması üzerine şu beş üye daha heyet çalışmalarına katılmıştır. Ahmet Rasim, İbrahim Nemci (Dilmen), Celal Sahir (Erozan), İsmail Hikmet (Ertaylan) ve Avni (Başman)'ın katılması ile encümenin üye sayısı 14'e çıkmıştır.[65]

Dil Encümeninin Ankara'daki çalışmaları sürerken Mustafa Kemal Atatürk'te İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda alfabe üzerindeki çalışmalarına devam etmiştir. 10 Temmuz'da Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey İstanbul'a gelerek Atatürk'ün çalışmalarına katılmıştır.[66] Daha sonra Dil Encümeni de İstanbul'a gelerek son çalışmalarına burada devam etmiştir.

Dil Encümeni, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan çalışmalar sonucunda iki rapor hazırlamıştır. Bunlardan birincisi İbrahim Grandi'nin yazdığı Alfabe Raporu diğeri de Ahmet Cevat (Emre)'nin yazdığı Gramer raporudur. Alfabe Raporu'nda saptanan yeni alfabenin özellikleri, dilimizin bünyesine uygunluk, ses öğeleri arasında karışıklığa yer bırakmama, diğer seslerle olan benzerliği koruma; ulusal olma, okuma ve yazma konusunda sade, açık ve kolay olma; klişe halinde olmama; yazımda benzeşime yer vermeme, güzel olma v.b. [67]

---

[63] Nesrin Özgürel, *Atatürk ve Eğitim Kavramı*, İ. Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.67.
[64] Emine Nilüfer Akgür Özer, *Yazı Devrimi Sonrası Türk Basınında Yazım Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Doktora Tezi, İstanbul, 1992, s.20.
[65] B.N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, s.88–89.
[66] Faik Reşit Ünat, "Latin Alfabesinden Türk Alfabesine*", Türk Dili*, c.II, S.23, Ankara, 1953, s.731.
[67] İ. Öztürk, *a.g.e.*,s.15.

Dil Encümeninin Gramer Raporu'nda, uzatma ve kesme olmak üzere yabancı kelimelerde kullanılması düşünülen iki işaret yer almıştır. Ancak, Mustafa Kemal Atatürk bunların çoğunu gereksiz bularak kaldırmış, anlamca karışıklık yaratan sözcük çiftlerinin birbirinden ayrılması gerektiği durumlarda kullanmıştır.[68]

Dil Encümeninin üyeleri sadece heyet çalışmalarına katılmakla kalmamışlar bunun yanı sıra gazetelerde yazılar yazarak Latin alfabesi konusunda halkı bilgilendirmeye çalışmışlardır.

Alfabenin uygulamaya geçiliş zamanı, süresi ile ilgili bir plan program ve ortak düşünce yoktu. Genellikle beş ile on beş yıllık bir süre öngörülmüştür. Latin alfabesinin Türkiye'de kökleşebilmesi için iki kuşak, yani yetmiş yıl gibi çok uzun bir zaman geçmesi gerekir diyenlere bile rastlanmıştır. Bir geçiş dönemi tanınmadan yeni yazıya geçilebileceğini, Türk ya da yabancı hiç kimse düşünememiştir. Dil Heyeti'nin en devrimci üyeleri bile en az beş yıllık bir zaman gerekeceğini savunmuştur.

Falih Rıfkı (Atay), yeni alfabeye geçiş dönemi ile ilgili olarak Mustafa Kemal'e encümenin düşüncelerini iletmiştir. Encümen, beş ile on beş yıllık bir geçiş dönemi düşünmekle beraber, ilkokullarda ilk yıllarda iki alfabenin birlikte okutulması ve gazetelerin yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş bütün metinlerin yeni yazıya çevrilmesi düşüncesindeydi. Büyük bir inkılâpçı olan Mustafa Kemal, bu iş "Ya üç ayda olur ya da hiçbir zaman" [69] diyerek geçiş sürecini reddetmiştir. Mustafa Kemal, eğer teklif edilen geçiş süreci uygulamalarını kabul etse idi, bu inkılâp gerçekleşemezdi, Mustafa Kemal'in bu konuda kesin bir tutum izlemesi başarıyı beraberinde getirmiştir.

1.4.2. Atatürk'ün Sarayburnu Söylevi

Dil Encümeni raporundan sonra basında yeni alfabeyi ve yeni yazımı anlatan dizi yazılar yayımlandı. Şartların olgunlaştığını gören Mustafa Kemal, 8/9 Ağustos 1928 gecesi, C.H.P.'nin İstanbul'da Gülhane (Sarayburnu) parkında düzenlediği halka açık eğlence de Harf Devrimini müjdeleyen bir konuşma yapmış ve bu konuşmasın da yeni Türk harflerini müjdelemiştir. Mustafa Kemal'in burada yaptığı konuşma harf inkılâbını başlatmıştır denilebilir. Mustafa Kemal'in konuşması ve yeni harfler, halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır.

[68] B.N. Şimşir, *a.g.e.*, s.94.
[69] F.R. Atay, *a.g.m.,* s.719.

Mustafa Kemal, yeni harfler konusundaki düşüncelerini şu sözleriyle dile getirmiştir:

"Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, ahenktar, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behemehal pek çabuk bir zamanda mükemmel bir surette anlayacağız. Anladığımız asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Ben buna katiyetle eminim, siz de emin olunuz."

"…Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milletperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu okuma-yazma bilir, yüzde doksanı bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir, iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharlarla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma-yazma bilmiyorsa bu hata biz de değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlere saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir".[70]

Mustafa Kemal'in söylevinden sonra alfabe seferberliği ilan edilmiş ve Dolmabahçe Sarayı'nda 11 Ağustos 1928 günü ilk uygulama dersi yapılmıştır. Devlet büyüklerinin katıldığı bu dersten sonra aynı yerde dil uzmanı İbrahim Necmi (Dilmen) tarafından iki ders (konferans) daha verilmiştir. Mustafa Kemal'in katıldığı bu tartışmalı konferanslara aydınların, yazarların, üniversite öğretim üyelerinin, ordu erkânının çoğu katılmıştır ve Türk alfabesi bütün katılanlarca benimsenmiştir. Tartışmalardan sonra söz

[70] *Maarif Vekâleti Mecmuası*, s.3–5. ; Agâh Sırrı Levent, "Latin Harfleri Meselesi**",** *Milli Kültür*, S.63, Ankara, 1988, s.15

alan Başbakan İsmet (İnönü), kabul edilen harflerin Türk dilinin yapısına uygun, pratik özellikleriyle bir Türk alfabesi olduğunu vurgulamıştır.[71]

Mustafa Kemal'in harf inkılâbı konusunda gösterdiği yoğun çalışma herkesin takdirini toplamış aynı zamanda herkese büyük sorumluluk yüklemiştir. Mustafa Kemal, yeni harfleri konuşmalar yaparak halka hızla öğretmek gerektiğini vurgulamış ve harf inkılâbı yasa haline getirilmeden önce, harf inkılâbını halka anlatmak ve halkın desteğini almak için yurt gezilerine çıkmıştır. Mustafa Kemal Başöğretmen olarak, Trakya, Karadeniz, Orta Anadolu bölgelerinde geziye çıkarak salonlarda, alanlarda halka ders vermiştir.[72] Mustafa Kemal, yeni harflere olan ilgiyi gittiği her yerde görmüş, Ankara'ya döndüğünde Türk milletine teşekkür etmiştir.[73]

1.4.3. Yeni Türk Harflerinin Kabul Edilmesi

31 Ekim 1928'de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası gurubu, Meclis'te yeni Türk harflerinin görüşülmesi ve sonuca bağlanmasını 1 Kasım 1928 günü olarak kabul etmiştir. Bu tarihte meclise gelen Mustafa Kemal, yaptığı konuşmada:

"Aziz Arkadaşlarım; her şeyden önce her inkişafın yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıtadan evvel Büyük Türk Milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk Milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir…"[74] demiştir.

Meclisteki konuşmalardan sonra TBMM'ye sunulan Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki hakkındaki 1353 sayılı kanun kabul edilmiştir. 11 maddelik kanun tasarısı 3 Kasım 1928'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu maddeler şunlardır:

Madde 1- Şimdiye kadar Türkçe'yi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri (ekteki çizelgede biçimleri) gösterilen harfler "Türk Harfleri" ünvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

---

[71] N. Özgürel**,** *a.g.t.,* s.68.
[72] İ. Öztürk, *a.g.e.,* s.16. ; Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.95-98.
[73] Oğuzkan Turhan, "Yeni Türk Harflerine Geçişte Atatürk", *B. Ü. Uluslar arası Atatürk Konferansları*, İstanbul, 1981, s.1. ; Z. Korkmaz**, *a.g.m*.,** s.208.
[74] *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.5, Birinci İnikat, 1.11.1928, s.4.

Madde 2- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren Devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin Devlet muamelatına tatbiki tarihi 1929 Kânunusanisinin (Ocak ayının) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilamların ve matbu muamelat cetvel ve defterlerinin (soruşturma yazışma yazıları ile özetleri, yargı bildiri ve belgeleri ile basım işlem çizelgeleri ve defterlerinin) 1929 Haziran iptidasına (başına) kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus, evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askeri hüviyet ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4- Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanların kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kânunuevvelinin iptidasından (Aralık ayının başından) itibaren Türkçe hususi veya resmi levha, tabela, ilan ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususi, resmi bilcümle, gayr-i mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5- 1929 Kânunusanisi iptidasından (Ocak ayının başından) itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

Madde 6- Resmi ve hususi bütün zabıtlarda 1930 Haziran iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuatların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve tahvilat ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8- Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, katalog,

nizamname ve talimatname (tüzük ve yönetmelik) gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9- Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarda tedrisat icrası memnudur.

Madde 10- Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 11- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.[75]

Kanunun gerekçesinde ise; "Arap harfleriyle okuma yazmanın mümkün olmaması, Türk matbaacılığını ve telgrafçılığını ilerlemekten alıkoyması, milli lisanımızın bünyesine uymaması belirtildikten sonra okuma yazmanın kolaylıkla halk kitlesine yayılmasını ve lisanımızın geleceği için yeni Türk harflerinin kabulü zorunlu görülmüştür" [76]denilmekteydi.

Ayrıca 1353 numaralı Türk harflerinin kabul ve uygulanmasına ilişkin kanuna karşı hareket edenler Türk Ceza Kanununun 526. maddesine göre devlet emirlerine itaatsizlikten yargılanacaklardı.

1354 sayılı kanun ile yeni Türk harflerinin tüm Türkiye'de yayılması için 1928 Maarif Vekâleti bütçesine dört yüz bin lira fazladan ödenek konulmuştur.[77] Ayrıca yeni harflerin kolay ve çabuk öğrenilmesini sağlamak amacıyla 1575 sayılı "Gazete Primleri Kanunu" kabul edilerek 1929–1931 yılları arasında gazetelere prim verilmesi sağlanmıştır. Böylece gazeteler kısa zamanda, yeni harflerle basım yapma imkânına kavuşturulmuştur. Bu prim, gazetelerin makine ve basım için gerekli araç-gereçlerini kısa zamanda yenilemelerini sağlamıştır.

İnkılâplar içerisinde en etkili olan ve etkileri bakımından en çok yankı uyandıran harflerin değişmesi olmuştur. Harf inkılâbı yapılırken ileri sürülen okuma yazma ve basım işlerinin güçlüğü gibi gerekçeler harf inkılâbının yapılış nedenleri arasında yer alsa da harf inkılâbını tam anlamıyla açıklamada yetersiz kalmaktadır. Harf İnkılâbı, hızla çağdaşlaşmak ve uygarlıkta ileri ülkeler arasına katılmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nde yaygın olan okuma-yazma bilmezliği kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda yeni bir kültür oluşturma yolunu açmıştır. Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmada ve kalkınmada Batı'yı seçmemiz, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun

[75] *Resmi Gazete*, S.1030, 3.11.1928.
[76] *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.5, Birinci İnikat, 1.11.1928, s.13.
[77] *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.5, Üçüncü İnikat, 8.11.1928, s.40.

söylemiyle "Batı camiasına arka kapıdan değil, doğrudan ön kapıdan girmeyi hedeflememiz"[78] de bunda etkili olmuştur. Harf inkılâbı, milletimizin kültür hayatında açtığı yeni dönem ve önemle birlikte gerçekleştirme biçimiyle de inkılâplar içinde oldukça önemlidir.

Mustafa Kemal'in Harf İnkılâbı için söylemiş olduğu "… Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir" sözü harf inkılâbı ile ulaşılmak istenen amacın ne olduğunu açıkça göstermektedir.

İsmet İnönü'nün " Harf inkılâbı bir okuma-yazma kolaylığına bağlanamaz. Okuma-yazma kolaylığı Enver Paşa'yı tahrik eden sebeptir. Ama harf inkılâbının bizde tesiri ve büyük faydası kültür değişmesini kolaylaştırmıştır. İster istemez Arap kültüründen koptuk"[79] sözü bu inkılâbın en önemli gerekçelerinden birini ortaya koymaktadır.

Harf inkılâbı ile ulaşılmak istenen temel amaçlardan biri de diğer inkılâplarda da etkili olan milli devletin temel özelliği olan laikleşmenin sağlanmasıdır. Türkiye'de milli devlet düzeninin sağlanabilmesi için laik kültürü oluşturmak şarttı. Bunun içinse Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantısı olan ümmeti simgeleyen Arap harflerinin bırakılıp Latin alfabesinin alınması gerekiyordu. Mustafa Kemal, harf inkılâbının hazırlanması, yürütülmesi ve sonuçlandırılmasıyla birinci derecede uğraşmıştır. Harf İnkılâbının uzun vadeli kalıcı anlamı: Yazı devrimi ve bütün öğeleri ve yol açtığı bütün sonuçları ile tam bir kültür devrimidir.[80]

1.5. MİLLET MEKTEPLERİ

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber ülkemizdeki okuma-yazma bilmeyen büyük bir kitlenin nasıl eğitileceği, [81] en azından nasıl okutulacağı sorunu gündeme gelmiştir.[82] Mustafa Kemal, yaptığı konuşmalarda her fırsatta okuma-yazma sorununa değinmiş ve ülkedeki her bireyin en azından okuma-yazma gerekliliği üzerinde durmuştur. Teklif edilen önergelerin başında halk mektepleri ve halk dershanelerinin kurulması gelmiştir. Mustafa Necati Bey'in Maarif Vekilliği döneminde Bakanlıkta halk eğitimi birimi kurulmuştur. Ayrıca halk dershaneleri kurma çabaları 1927'de ilk ürünlerini vermiş ve ilk halk dershanesi 1927'de kurulmuştur. Harf inkılâbından sonra

[78] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1984, s.127.
[79] İsmet İnönü, *Hatıralar*, c.II, Ankara,1987, s.223.
[80] Emre Kongar, " Yazı Devriminin Gerçek Anlamı", *Yazı Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979, s.68.
[81] Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.46.
[82] M. Ergün, *a.g.e*., s.100-101..

bu dershanelerin Millet Mektepleri adı altında teşkilatlanması ve fonksiyonunun daha ziyade yeni harfleri öğretmek olması kararlaştırılmıştır.[83] Türk harfleri yasasının yürürlüğe girişinden sonra, 7 Kasım 1928'de İsmet İnönü TBMM'de yaptığı bir konuşmada yeni yazının geniş halk kitlelerine yayılması için Millet Mekteplerinin açılacağını duyurmuştur.

İsmet Paşa konuşmasında, ülkede iki veya dört aylık kurslar açılacağını vatandaşların müsait zamanlarında bu mekteplere gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurların Millet Mektepleri teşkilatında ihtiyaca göre çalışacaklarını, Mustafa Kemal'in Millet Mektepleri teşkilatının genel başkanlığını ve başöğretmenliğini kabul ettiğini, bu teşkilat ile vatandaşların hayatlarındaki düzeni bozulmadan geçkin yaşlarda birkaç yüz bin nüfusun kurtarılabileceğini belirtmiştir.

Bakanlar Kurulu, 11 Kasım 1928 günü "Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi"ni[84] onaylamış 24 Kasım'da yönetmelik Resmi Gazete'de yayınlanıp yürürlüğe girmiştir.[85]

Mustafa Kemal'in başkanlığında kadın erkek bütün Türk vatandaşlarının üyesi olduğu bir teşkilat kuruluyordu. Teşkilat illerde Maarif müdürlüklerine, ilçelerde kaymakamlara, nahiyelerde nahiye müdürlüklerine, köylerde ise köy ihtiyar heyetlerine bağlı olarak çalışacaktı. Bu hiyerarşi içinde Millet Mekteplerinin işleyişinden en üst düzeyde sorumlu olan Maarif Vekili, üç ayda bir teşkilatın genel başkanı olan Cumhurbaşkanı'na bir rapor sunmak zorundaydı. İl, ilçe, nahiye ve köy düzeyinde sorumlu olanlar ise genel olarak Millet Mektepleri'nin rutin çalışmalarını yürütmekle görevliydiler. Buna göre öncelikle tüm ilkokulların -bu okullar yeterli gelmezse cami, hükümet salonu, kulüp ve kahvehanelerin- dershane olarak kullanılması sağlanabilirdi.[86]

Millet Mektepleri Talimatnamesi yaşları 16–40 arasında değişen ve yeni harflerle okuma-yazma bilmeyen tüm yurttaşların zorunlu eğitimini öngörüyordu[87]. Ancak bu kursların süresi ve yöntemi önceki eğitim düzeyine göre faklılaşıyordu. Bu süre yaş ayırımı yapılmaksızın A kategorisi okullarda hiç okuma-yazma bilmeyenler

[83] Mustafa Özadaşık, *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çabaları (1923-1950)*, Konya,1999, s.243.; Rauf M. İnan, *Mustafa Necati*, Saim Toraman Matbaası, Ankara, 1980, s.35-40

[84]" Millet Mektepleri Talimatnamesi" için bakınız. Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s.84–92.

[85] *Resmi Gazete*, S.1048, 24.11.1928.

[86] H. Sadoğlu**,** *a.g.e*., s.229.

[87] Mücteba İlgürel, "Millet Mektepleri" *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul, 1981, s.30.

için dört ay, B kategorisi okullarda daha önce Arap harfleriyle okuma-yazma bilenler için iki aydı. Okuma-yazma bildiğini bildiren vatandaşlar en yakın Millet Mektebi'nde sınava alınacak, başarılı olanlar bu zorunlu eğitimden muaf tutulacaklardı. Ayrıca yeni harflerle eğitim vermeye ehliyetli aile reisleri, kendi ailelerine okuma-yazma öğretmeyi taahhüt ettikleri takdirde bunları Millet Mekteplerine göndermeyebileceklerdi.[88]

Halkın yeni yazıya ilgisini çekmek, okuma-yazmanın faydalarını anlatmak için propaganda örgütü de kurulmuştur. Sinema ve tiyatrolarda okuma-yazmanın faydalarına yönelik oyunlar tertip etmek, kahvehane, gazino gibi yerlerde konferanslar vermek; kasaba ve köylerde panayır, pazar, güreş, koşu ve sergi gibi halk kitlelerinin toplandığı yerlerde eğlenceler düzenlemek ve konferans vermek propaganda çalışmalarından bazılarıydı. Ayrıca, halkın Millet Mektepleri'ne devam etmesini sağlamak için basın ve yayın organlarının da desteği sağlanmıştı.[89]

2 Aralık 1928 günü Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, "Millet Mektepleri Teşkilatı Hakkında" valiliklere bir tamim yayınlayarak Millet Mekteplerinin oluşturulması ve işleyişi konuları hakkında açıklamalarda bulunmuş,[90] tüm hazırlıkların 1 Ocak 1929 tarihine kadar tamamlanması istenmiştir.[91] Millet Mektepleri bu tarihte büyük törenlerle açılmıştır.[92] 1 Ocak 1929 gazetelerde Maarif Bayramı olarak kutlanmıştır. 1 Ocak'taki kutlamalara gölge düşüren tek şey Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in ansızın ölümü olmuştur.[93] Gazeteler Mustafa Necati Bey'in ölümünü duyurdukları sayılarında, Millet Mektepleri'nin açılışı konusunda da bilgi vermişlerdir.[94]

Mustafa Necati Bey'den sonra Maarif Vekilliği görevini üstlenen İsmet Paşa'nın öğretmenlere gönderdiği genelgede: "Türk Harfleri Usul-i Tedrisi" kitapçığının iyi okunması Millet Mektepleri'ne devam eden halkın yetişkin olduğunun unutulmaması ve

---

[88] *Cumhuriyet*, "1 Kanusani Her Yerde Maarif Bayramı Yapılacak", 25 Kânunuevvel 1928.
[89] Cemil Öztürk, Arzu M. Nurdoğan, "Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi: Öğretim Programı ve Ders Kitapları", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.5, İstanbul, 2001, s.184.
[90] "Millet Mektepleri Teşkilatı Hakkında Valiliklere Yapılan Tamim" *Maarif Vekâlet Mecmuası*, s.89–90.
[91] Mihriban Kurt, *Millet Mektepleri***,** Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s.60.
[92] *Hâkimiyet-i Milliye*, "Dün memleketin her köşesinde binlerce Millet Mektebi açıldı", 2 Kânunusani 1929.; Erdoğan Başar**,** *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920–1960)*, İstanbul, 2004, s.213.
[93] Geniş Bilgi İçin Bakınız: Afet İnan, "Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin Ölümü, *Belleten*, c.XXXII, Ankara, 1968, s.51–53.
[94] *Cumhuriyet* , "Maarif Vekili Necati Bey Öldü", 2 Kânunusani 1929.; *Hâkimiyet-i Milliye*, "Necati'yi Kaybettik", 2 Kânunusani 1929.

ona göre davranılması, yeni yazıyı öğretmenin yanı sıra vatandaşlara temiz, düzenli yaşama şeklinin de gösterilmesi istenmiştir.[95]

Millet Mektepleri açıldığı ilk günden itibaren halktan büyük bir ilgi görmüş, Talimatname'ye göre 16–40 yaşlarındaki vatandaşların Millet Mekteplerine katılması mecburi olmasına rağmen 40 yaşın üstünde pek çok kişi gönüllü olarak okuma-yazma öğrenmek için Millet Mekteplerine kayıt yaptırmıştır.[96]

Milli Eğitim Bakanlığının, 1929 yılı Şubat ayı başlarında verdiği bilgilere göre ülke genelinde Millet Mekteplerinde okuyanların sayısı 856.000'nin üzerinde idi ve halkın ilgisi gün geçtikçe artmıştır.[97]

Resmi rakamlara göre 1928–1929 eğitim yılı ile ilgili genel istatistik bilgiler şöyleydi: Toplam 20.489 dershane açılmış bu dershanelerde 16.922 öğretmen görev yapmıştır. Dershanelere devam eden 1.045.500 kişi ve dışarıdan sınava girerek başarılı olan ise 70.129 kişiydi Millet Mekteplerinden ilk yıl toplam 597.010 yetişkin mezun olmuştur.[98]

1929–1930 döneminde Millet Mektepleri faaliyetlerine başlamadan, Maarif Vekâleti, bir önceki çalışma yılında elde ettiği tecrübelere dayanarak Millet Mektepleri Talimatnamesinde bazı değişiklikler yapılmasını önermiştir. Bakanlığın isteğiyle yeni eklemelerle ve düzenlemelerle son şeklini almış Millet Mektepleri Talimatnamesi 22 Eylül 1929'da Bakanlar Kurulunda kabul edilmiştir. Yeni talimatnameye göre Millet Mekteplerinin amacı: Türkiye halkını okuma-yazmaya muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve maişetinin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak maksadile Millet Mektepleri vücuda getirilmiştir.[99]

Yeni düzenleme ile Millet Mekteplerinin kapsamı genişletilmiş, halka okuma-yazma öğretilmesine ek olarak, insan yaşamında ihtiyaç duyulan temel bilgilerin kazandırılmasına ağırlık verilmiştir. Bu düzenlemeye göre "hiç okuma-yazma bilmeyen veya Arap harflerini öğrenmiş olan yetişkinler" A dershanelerinde 1 Kasımdan başlayarak Şubat'ın sonunu kadar ders göreceklerdi. A dershanelerinin öğretmenleri bu dershanelere devam eden vatandaşlara Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye

[95] *Hâkimiyet-i Milliye*, Siirt Mebusu Mahmut , " Maarif Cephesinde", 4 Şubat 1929.; Âlim Kurtkaya, *Harf İnkılâbı Sonrası Yetişkin Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s.90. ; Cavit Binbaşıoğlu, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s.287–288.
[96] *Cumhuriyet*, "Bu sene 250 bin kişi okuma öğrenecek", 10 Kânunusani 1929.
[97] *Hâkimiyet-i Milliye*, "Millet Mekteplerinde 856.000 talebe var", 1 Şubat 1929.
[98] İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.121.
[99] Z. Korkmaz, *a.g.e.,* s.95-102.

tarafından tespit ve irade edilmiş olan usul tahtında Alfabe, Kıraat, İmla ve Yazı, Matematik dersinde rakam ve sayıların okunması, çıkarma ve toplama işlemleri öğretilecekti. B dershanelerinde ise "A dershanelerine devam ederek, okuma-yazmayı öğrenmiş yetişkinlere", vatandaş olmanın ve yaşamın gerekli kıldığı pratik bilgilerin verilmesi hedeflenmiştir. B dershanelerinin eğitim süresi A dershaneleri ile aynı olacaktır.[100] B dershanelerinde bir hafta da 6 saat ders okutulmuştur. Bu derslerin dağılımı şöyledir[101]: 2 saat Kıraat ve Tahrir, 2 saat Hesap ve Ölçüler, 1 saat Sağlık Bilgisi, 1 saat Yurt Bilgisi dersi.

Kıraat (okuma) dersi ile bireylerin kolay ve düzgün okuması, okuma zevkini kazanması hedeflenmiştir. Tahrir (yazı yazma) dersinde öğrenciye fikirlerini düzgün ve anlaşılır şekilde yazı ile ifade etmesi, mektup, tezkere, telgraf, senet gibi günlük hayatta daima kullanılan metinlerle ilgili eğitim verilmesi hedeflenmiştir. Hesap ve ölçüler dersinde basit problemleri çözmeye yarayacak genel kuralları öğretmek ve kullanılmasını sağlamak. Sağlık Bilgisi dersinde vücut, organlar ve görevleri, zararlı alışkanlıklar, bulaşıcı hastalıklar, zehirlenmeler, sağlık bilgisi ve günlük vücut bakımının öğretilmesi gibi alışkanlıkların kazandırılması hedeflenmiştir.[102]

Maarif Vekâleti Millet Mekteplerinde haftada bir saat verilecek Yurt Bilgisi dersinin amacını; "Öğrencilere vatan, millet, vatandaşlık hak ve vazifeleri hakkında bilmesi gereken asgari malumatı kazandırmak…" olarak belirlemiştir. Bu amaç Yurt Bilgisi dersine son derece önemli bir görev yüklemiş bu derste ulus bilinci yerleştirilmeye çalışılmıştır. Yurt Bilgisi dersi şu konu başlıklarını içeriyordu:

Türk Bayrağı, Türk Bayrağının dalgalandığı yerler: Türkiye, Türkiye'nin hudutları, Türkler, Nüfusumuz, Türk Devleti, Devlet Ne Demektir?, Türk Milletinin Eskiliği, Eski Zamanlarda Türk Devletleri, Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Sultanlar İstibdadının Neticeleri; Meşrutiyet, Meşrutiyet'in Bozulması, Büyük Harp, Türkiye'nin Düşmanlar Tarafından İstilası, İstiklal Muharebesi…[103]

Yurt Bilgisi dersi ile sağlıklı bir toplum olma öğretisinin yanında, tarih bilincine sahip, milliyetçi, ülkesini seven ve tanıyan, vatandaşlık görevlerini yerine getiren bir toplum yaratılması amaçlanmış ve Millet Mektepleri bu görevi üstlenmiştir.

---

[100] *Cumhuriyet*, "Millet Mektepleri Dün Açıldı", 2 Teşrinisani 1929.
[101] Nevzad Ayaz, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi***,** Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1948, s.418.
[102] M. Kurt, *a.g.t.,* s.68.
[103] C. Öztürk, A.M. Nurdoğan**,** *a.g.m*., s.191-192.

Başbakan İsmet İnönü, Millet Mekteplerinin ilk yılda yüksek bir rakamla başlayıp dört sene içinde azalmasını maddi olanaksızlıklara bağlayanlara hak veriyordu. "Millet Mekteplerinde halka ders vermek üzere vazife almış hocaların masraflarını ve maaşlarında yapılacak ilaveleri temin etmek gittikçe güçleştiği için mekteplerin ve devam edenlerin adedi azalmıştır… Her ne olursa olsun meselenin içindeki müessirleri mütalaa ederek ilk tahsil çağını geçirmiş yaşlıların ve geçkinlerin ümmilikten kurtulması için yapılan mücadelede yapılması lazım gelen tedbirler hükümetçe alınacaktır."[104] demiştir. İsmet İnönü'nün bu çıkışından sonra Millet Mekteplerinde biraz canlanma olduysa da bu artış yeterli olmamış daha sonraki yıllarda düşüş devam etmiştir.

Millet Mektepleri'nin 1934–1935 döneminde bir önceki yıla oranla sayısının artırıldığı, İsmet İnönü'nün konuşması doğrultusunda mekteplere biraz daha önem verildiği anlaşılmaktadır. Bir önceki dönemde yurt genelinde 2683 dershaneden 40.851 yetişkin mezun olmuşken 1934–1935 döneminde 3670 dershaneden 66.255 yetişkin mezun olmuştur. Bu dönemdeki artış yeterli olmadığı gibi, sonraki yıllarda da Millet Mekteplerinin faaliyetleri düşüşe devam etmiştir.[105]

Harf İnkılâbının ilk amacı halkın eğitimi, yani yaygın eğitim olmuştur. Bu amaca en kısa zamanda, en köklü çözümle ulaşmak için, Mustafa Kemal'in başkanlığında ve Maarif Vekili Mustafa Necati'nin büyük desteği ile Yeni Türk harflerinin, kısa bir zamanda ve kolay bir şekilde halka öğretilmesi amacı ile Millet Mektepleri açılmıştır. Millet Mektepleri başlangıçta Harf İnkılâbı'nın coşkusu ile halka okuma- yazmayı amaçlayan bir örgüt olarak ortaya çıkmış, daha sonra millete sosyal hayatla, yeni yönetim biçimiyle ilgili bilgilerin yanı sıra iş hayatında, aile hayatında ve diğer insanlarla iletişimde kullanacakları pratik ve teorik bilgiler kazandırmıştır.

Sonuç olarak Harf inkılâbının uygulanması yeni yazının tanıtılması, öğretilmesi ve yaygınlaştırılması bakımından Millet Mektepleri oldukça etkili olmuştur. Beş yılsonunda okur-yazar oranı % 19,9'a yükselmiştir. Millet Mektepleri ile kitle eğitimine geçiş sağlanmış ve eğitim ülkenin en ücra köşelerine kadar götürülerek, eğitimde fırsat eşitliği uygulanmaya çalışılmıştır.

[104] *Cumhuriyet*, "Ümmilikle Mücadele", 14 Mart 1934.
[105] A. Kurtkaya,*a.g.t.*, s.101.

II. BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR DEVRİMİ

Milli Mücadeleyi başarı ile tamamlayan, Türkiye Cumhuriyetini sağlam temeller üzerine oturtan Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyetini ve Türk ulusunu çağdaş toplumlar arasına sokmak için çağdaşlaşma hareketini başlatmıştır. Mustafa Kemal, bir yandan milli kültürü muasır medeniyetler seviyesine çıkarmaya çalışmış bir yandan da Türk milli kültürünün benimsenmesini, gelişmesini, zenginleşmesini hedeflemiştir. Kültürel devrimlerin hareket noktası halkı çağdaş bir toplum düzeyine ulaştırmak ve halkı aydınlatmak olmuştur.

Mustafa Kemal, her çağda çağdaş değerler üretebilecek kültür ortamı oluşturmayı amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda harf inkılâbını gerçekleştirmiştir. Harf inkılâbının gerçekleşmesi ulusal tarih ve ulusal dil çalışmalarını, ibadet dilinin Türkçeleştirilmesini ve Halkevlerinin kurulmasını hızlandırmıştır.

2.1. ULUSAL TARİH

Osmanlı Devleti döneminde tarihe bakış, İslami bir anlayış çerçevesinde gelişmişti. İslam tarihi temelinde hicret'e dayandırılarak[106] "ümmet tarihi" olarak ele alınmıştır. Tanzimat döneminde ise tarih anlayışında değişiklik olmuş ve Osmanlı hanedan tarihi etkili olmuştur. Osmanlı hanedan tarihinin bu dönemde ön plana çıkmasında Osmanlıcılık fikri etkili olmuştur. Osmanlı veya hanedan tarihinin amacı Osmanlı milleti ve Osmanlı tarih şuuru oluşturarak imparatorluğun devamını sağlamak olmuştur.

II. Meşrutiyetin ilanıyla hürriyet ortamının artması ile Tanzimat'tan beri süre gelen laikliğe dayalı bakış açısının önü tamamen açılmış, milliyetçi duygularla beraber milli kimlik bilinci de gelişmiştir. Diğer taraftan çağdaşlaşma, Avrupa bakış açısını yakalama ve güçlü bir milli kimlik olgusu oluşturma düşüncesi Türkleri; dili, tarihi, milli kültürel değerleriyle bütünleşmiş bir ulus sürecine itmiştir.

II. Meşrutiyetle beraber Türkiye'de bilimsel ve ulusal tarihçiliğin temeli atılmış[107] ve bu dönemdeki milli tarih alanındaki çalışmalar Cumhuriyet döneminde yapılacak çalışmalara öncülük etmiştir. Ümmet tarihinden Millet tarihine geçişte II.

[106] Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara, 1988, s.123.
[107] İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2001, s.41.

Meşrutiyet dönemi oldukça etkili olmuş fakat bu konudaki kesin sonuçlar Cumhuriyet döneminde alınmıştır.

Mustafa Kemal, Milli Mücadele sonrasında Türkiye Cumhuriyetini milli ve sağlam bir temele oturtmak için tarih ilmiyle uğraşmaya başlamıştır. Mustafa Kemal'in amacı, ulus-devlet modeliyle modern bir devlet kurarak, Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmaktı. Ulus-devlet olmanın ön koşulu ise ulus düşüncesiydi. Ulus devlet düşüncesinin oluşmasında milli tarih bilinci oldukça önemliydi. İdeolojik anlamda tarihten beklenen en önemli işlev ulusçuluğun güçlenmesi, ulusal kültür, ortak bir geçmişin oluşturulması buradan da ulus devlet modeline ulaşılmasıdır.[108] Mustafa Kemal öncülüğünde başlatılan Cumhuriyet tarihçiliği için ümmet anlayışından millet anlayışına geçişin bir ifadesidir diyebiliriz.

Mustafa Kemal, ulusal tarih anlayışını geliştirerek, yurtseverlik düşüncesini uyandırmayı düşünmüştür. Bu düşünce Türk tarihine bakış açısını da değiştirmiştir. Türklerin dünya tarihindeki yeri ve medeniyet âlemine katkılarının ortaya konulmak istenmesi tarih çalışmalarının başlamasında etkili olmuştur.[109] Tarih çalışmalarının başlamasında etkili olan diğer bir neden de Afet İnan'ın Fransızca coğrafya kitaplarından birinde rastladığı Türklerin ikinci derecede sayılan bir ırk olan[110] sarı ırka mensup olduğu[111] iddiaları olmuştur. Mustafa Kemal bu iddiaya karşılık, "Hayır böyle olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım." diyerek iddiayı eleştirmiş ve bu iddialara yeterli cevabı verebilmek için yoğun bir biçimde tarih araştırmalarına ve çalışmalarına yönelmiştir.[112]

Batılı yazarların eserlerinde Türklerin dünya tarihinde oynadıkları rol küçültülmüş, Türklerle ilgili düşmanlık dolu görüşler ileri sürülmüştür. Batılılar genellikle Türklerin büyük medeniyetler meydana getirdiğini kabul etmemiş; bizi sadece yakıp yıkan ülkeler zapt eden, askeri bakımdan kuvvetli bir millet olarak görmüşlerdir.[113]

---

[108] Arzu Yüzer**,** *Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar (1931–1938)*, Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.54.
[109] Rahmi Doğanay, Erdal Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2006, s.176.
[110] Tahsin Ünal, "Cumhuriyet'in 50. Yılında Tarih Anlayışımız" *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, S.7, Ankara, 1970, s.12.
[111] Cevdet Perin, *Atatürk Kültür Devrimi*, İnkılâp ve Aka Yayınevi, İstanbul, 1981, s.61.
[112] Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten* c.III, Ankara, 1939, s.242.
[113] *Cumhuriyet*, Ali Süreyya, "İlk Milli Tarih Kongresi Bugün Toplanıyor", 2 Temmuz 1932.

Bütün bu gelişmeler Mustafa Kemal'in Türk tarihini gerçek boyutlarıyla ve içeriği ile ortaya çıkarmayı amaç edinen bir tarih tezine ve dolayısıyla da bu tezi ispatlamak için yapılan tarih çalışmalarına yol açmıştır.[114] Mustafa Kemal'in Tarih Tezinin amaçlarını başlıca şu noktalarda toplayabiliriz:

1- İslam kimliği içinde kaybolmuş Türk tarihinin bütünlüğünü ve Türk kimliğini ortaya çıkarmak

2- İmparatorluğun son dönemlerinde yan yana görülen ümmetçi-ulusçu biçimdeki ikili anlayıştan vazgeçip, ulusal anlayışta bir tarih görüşünü egemen kılmak

3- Türklerin sarı ırktan olduğuna dair dünyada yazılmış olan yanlış bilgileri çürütmek

4- Türklerin sarı ırktan gösterilmesinin bir sonucu olarak medeni kabiliyetten yoksun olduğu yönündeki hatalı görüş ve iddiaları çürütmek

5- Anadolu topraklarının Türklere ait olduğunu kanıtlamak[115]

1929 yılından sonra başlayan yaklaşım çerçevesinde, Mustafa Kemal, yeni kitaplar getirterek bizzat çalışmaya ve çevresindekileri de bu işle ilgilenmeye yöneltmiştir.

23 Nisan 1930'da Ankara'da toplanan "Altıncı Türk Ocakları Kurultayı" Türk Tarih Kurumunun kuruluşunda temel taşı koyması bakımından önem taşır. Mustafa Kemal'in isteğiyle Aksaray delegesi ve Ankara Müzik Öğretmen Okulu Tarih öğretmeni olan Afet (İnan) Hanım, Mustafa Kemal'in de bulunduğu 18 Nisan tarihli kurultay toplantısında Türk tarihinin eskiliğini, Türk ulusunun kurduğu büyük uygarlıkları konu alan bir konuşma yapmıştır. Afet İnan kırk imzalı bir önerge vermiştir. Bu önerge de, " Türk Tarih ve medeniyetini ilmi surette tetkik etmek için hususi ve daimi bir heyetin azasını seçme salahiyetinin Merkez Heyeti'ne bırakılmasını teklif ederiz" denilmiştir.[116]

Türk Ocakları Yasası'na eklenen " Merkez Heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tetebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk

[114] Uluğ İğdemir, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973, s.3.
[115] A. Yüzer, *a.g.t.*, s.38.
[116] U. İğdemir, *a.g.e.*, s.4.

Tarih Heyeti teşkil eder" maddesiyle Türk Tarih Kurumunun çekirdeği olan "Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti" kuruldu. Bu heyet 16 üyeden oluşuyordu.[117]

Heyet ilk toplandığı 4 Haziran 1930'dan, Türk Ocaklarının VII. Kurultayı'nda kapatılma kararı verdiği 29 Mart 1931 tarihine kadar sekiz resmi toplantı yapmış, bu dönem içinde tarih konuları, Mustafa Kemal'in de hazır bulunduğu toplantılarda görüşülüp tartışılmıştır.[118]

1930 yılının sonlarına doğru Heyet, Mustafa Kemal'in emriyle "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı bir eser yazmıştır. Mustafa Kemal kitabın yazılmasına ve çalışmalarına bizzat katılmıştır. Bu eser, dünyanın meydana gelişinden, insanın ortaya çıkışından başlayarak Türk ırkını ve Türk tarihini en eski çağlardan Cumhuriyete kadar ele almıştır. Bu eserle ortaya atılan tez: Tarihin en eski devirlerinden başlayarak Orta Asya'dan doğuya, batıya, güneye kuraklık ve ekonomik nedenlerle büyük göçler olmuştur. Bu göçmenler brekisefal alpin tipte, Türkçe konuşan insanlardır. Bunlar gittikleri yerlere ileri bir uygarlığı da beraberlerinde götürmüşlerdir.[119] Tarih ve tarih öncesi dönemlerde Türk ırkının yayılışını esas alan Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eser eğitim amacıyla Türk Tarih Tezi yazılmasına ilişkin ilk girişim olmuştur.[120] Dünya tarihi içinde Türk tarihinin konumunu anlatmayı hedefleyen eser orta dereceli okullarda kullanılmak amacıyla yazılmış, ancak başta Mustafa Kemal olmak üzere pek çok kişide hayal kırıklığına neden olmuştur.[121]

"Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eserin basımından bir yıl sonra 1931'de "Türk Tarihinin Ana Hatları-Methal Kısmı" basılmıştır.[122] Bu eserin amacı önsözünde şöyle belirtilmiştir: "Asırlarca haksız iftiralara uğratılmış, ilk medeniyetlerin kuruluşunda hizmet ve emekleri inkâr edilmiş büyük Türk milletine, tarihi hakikatlere dayanan mazisini hatırlatmaktır…" Bu satırların arkasından da Mustafa Kemal'e izafe edilen şu sözler eklenmiştir: "Ey Türk milleti! Sen yalnız kahramanlık ve cengâverlikle değil, fikirde ve medeniyette de insanlığın şerefisin… Hafızasında binlerce yılın hatırasını

[117] Üyeler ile ilgili geniş bilgi için bakınız. *Türk Tarih Kurumu*, Ankara, 1970, s.3.
[118] Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumunun Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1983, s.4.
[119] İsrafil Kurtcephe, "Atatürk'ün Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Tezi", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.223.; U. İğdemir, a.g.e. s.5.
[120] A. Yüzer, *a.g.t.,* s.61.
[121] Semavi Eyice, Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları, *Belleten***,** c. XXXII, S.128, Ankara, 1968, s.514.
[122] Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarih Tezlerinin Oluşumu (1929–1937)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.119–120.

taşıyan tarih, medeniyet safhasında layık olduğun mevkii sana parmağıyla gösteriyor. Oraya yürü ve yüksel! Bu senin için hem bir hak hem de bir vazifedir."[123]

29 Mart 1931'de Türk Ocaklarının kapanması üzerine "Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti" türesel niteliği kalmadığı için aynı kurul, Mustafa Kemal Atatürk'ün telkini ile tarihi görevine devam etme kararı almış ve 15 Nisan 1931'de "Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti"ni kurmuştur. Dil devriminden sonra cemiyetin adı Mustafa Kemal tarafından 1935 yılında Türk Tarih Kurumu'na çevrilmiştir.[124]

Türk Tarih Kurumu ilk olarak liselerde okutulmak üzere dört ciltlik Tarih kitaplarını hazırlamıştır. Bunu ilkokul ve ortaokullar için hazırlanan Tarih kitapları takip etmiştir.[125]

Mustafa Kemal, yeni tarih görüşünün ve tarih öğretiminde tutulacak yolun öğretmenlere anlatılması için Temmuz ayında tarih öğretmenleri için bir kurs düzenlenmesini, 14 Şubat 1932'de Kurum'a bildirmiştir.[126] Böylece okutulmaya başlanan tarih kitapları hakkında öğretmenlerin ve profesörlerin düşünceleri de öğrenilmiştir. Bu toplantıya daha sonra "Birinci Türk Tarih Kongresi" adı verilmiş ve toplantının tutanakları bu adla yayımlanmıştır.[127] Kısa bir süre sonra yayımlanan kongre tutanaklarının başında " Türkiye Cumhuriyeti'nin, Türk kültür faaliyetleri arasında milli tarihe en büyük mevkiiyi verdiğinden, on beş yıl önce Türk'ün varlığını tarihten, adını dillerden ve kitaplardan kaldırmaya çalışanlara karşı Türk'ün varlığını koruyan Mustafa Kemal'in Türk halkına milli tarihini de öğretmek istediğinden bahsedilmiştir".[128]

1935 yılında Kurum, yeni bir çalışma dönemine girmiştir.[129] Tarihin daha çok uzmanların çalışacağı bir alan olduğunu bilen Mustafa Kemal, aydınların ve halkın da bu alanda yapabileceği bazı işler olduğunu belirtmiş ve Türk Tarih Kurumu için yeni bir program hazırlamıştır. Kurumun çalışmalarının istediği hızla gitmediğini gören ve tarih çalışmalarına hız kazandırmak isteyen, daha geniş toplulukları tarih çalışmaları içerisine dâhil etmek amacında olan Mustafa Kemal'in emri ile hazırlanan bu program ile ülkede bir tarih seferberliği başlatılmıştır.[130] Bu program tasarısı Türk Tarih Kurumu başkanı Hasan Cemil Çambel'in 15 Temmuz 1935 tarihli bir yazısı ile Kültür (Milli Eğitim)

[123] S. Eyice, *a.g.m*., s.511.
[124] *Türk Tarih Kurumu*, s.3.
[125] F. Çoker, *a.g.e*., s.6.
[126] *Hâkimiyet-i Milliye*, " Tarih Hocaları Kongresi", 30 Mart 1932.
[127] U. İğdemir**,** *a.g.e*., s.11.
[128] *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar Müzakere Zabıtları*, Ankara, 1932, s.V.
[129] F. Çoker, *a.g.e*., s.7.
[130] A. Yüzer, *a.g.t*., s.54.

Bakanlığı'na bildirilmiş, partinin ve hükümetin düşünceleri saptandıktan sonra Kültür Bakanlığı'nın bir programı olarak Türk Tarih Kurumu'na gönderilmesi ve bu konuda kurumun görevlendirilmesi istenilmiştir. Bu tasarıda, tarih çalışmaları geniş anlamda ele alınmıştır. Kültür Bakanlığı, bütün bakanlıklar ve ilgili kuruluşlara gönderdiği 19 Temmuz 1935 tarihli genelgede, Türk Tarih Kurumu'nun yeni faaliyeti hakkında Mustafa Kemal'in görüp onayladığı ön projeye göre bütün devlet kurumları ve ulusal kurumların Türk Tarih Kurumu'na fiili ve pozitif yardımda bulunmasını, yardımın ulusal ve kutsal bir görev sayılmasını belirtmiştir.[131] Tasarıda tarih çalışmaları, geniş anlamda ve yurt çapında ele alınmıştır. Devletin ve aydınların yardımları düşünülen ölçüde olmamışsa da Türk Tarih Kurumu kendi imkânları ile tasarının oldukça önemli bir kısmını gerçekleştirmede başarı göstermiştir.

Birinci Türk Tarih Kongresinden bu yana Türk tarihinin açıklanması ve belgelenmesi için süregelen çalışmaların verdiği sonuçları, Türk bilim çevrelerinin yanı sıra dünya bilim âlemine sunmak için Eylül 1937'de İkinci Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Bu kongreye Almanya, Amerika, Bulgaristan, Avusturya, Çekoslovakya, Fransa, İsviçre, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan dünyaca ünlü bilim adamları katılmıştır.

Türk Tarih Kurumu'nun bu dönemdeki çalışmaları içinde önemli bir olayda Türk tarih biliminin sesini duyuracak, Türk araştırmacılarının çalışmalarını dünyaya tanıtacak bir yayın organına kavuşması olmuştur. Adını bizzat Atatürk'ün koyduğu Belleten, 1937 yılının Ocak ayından itibaren üç ayda bir yayınlanmak üzere yayın hayatına girmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Türklerin Anadolu'daki medeniyetin haklı ve doğal mirasçısı olduğunu, uzun ve şanlı bir tarihe sahip olan Türk milletinin dünya medeniyetine önemli katkılarının bulunduğunu ortaya koymak istemiştir. Böylece, hem Türk milleti özgüvenini kazanacak, hem de Türk milleti ve tarihi hakkında dünya kamuoyunda yer alan yalan yanlış bilgiler çürütülmüş olacaktı. Bu noktadan bakıldığında tarih çalışmalarının ilk aşamasında savunma tarihçiliği yapılmıştır. Daha sonra Atatürk'ün tarihe yaklaşım metodu benimsenerek ilmilik ve bilimsellik metotları ile Türk Tarih Tezi ispatlanmaya çalışılmıştır. Böylece Yeni Türk Devletinde bağımsız siyasal iradeye sahip çıkacak, onu koruyacak, çağdaş dünyada yerini alacak bir Türk toplumu oluşturmak düşüncesi etkili olmuştur.

[131] F. Çoker, *a.g.e.*, s.7-8.

Yeni Türk devletinin ve Türk ulusunun, gelecek için yapacağı çalışmalarda binlerce yıllık Türk tarihinden destek alması düşünülmüştür. Harf inkılâbının yapılmasında etkili olan çağdaşlaşma ve ulusa yöneliş düşüncesi tarih çalışmalarında da kendisini göstermiştir. Yeni rejimle birlikte "ümmet tarihi" veya "Osmanlı hanedan tarihi" terk edilerek "Türk ulusal tarihi" fikrinin gelişmesinde Türk Tarih Kurumu etkili olmuştur.

2.2. ULUSAL DİL

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'i Devleti'nin temel prensip olarak ortaya koyduğu milliyetçilik ilkesi, cumhuriyetin ilanından sonra yapılan tüm inkılâplarda kendisini göstermiş, özellikle dil ve tarih anlayışının bu paralelde değiştirilmesi gerekli görülmüştür. Harf inkılâbı, Türk dilinde de önemli gelişmelerin başlatıcısı olmuştur. Bu nedenden dolayıdır ki harf inkılâbı ve dil inkılâbı birbirinden soyutlanamaz.

Dil, milli varlığı destekleyen en büyük dayanak mili yapıyı oluşturan, sağlamlaştıran başlıca etkendir. Ortak bir anlaşma vasıtası olan dil, millet varlığında en güçlü basamağı oluşturur. Bu nedenle, bir insan topluluğunun millet özelliğini kazanabilmesi her şeyden önce o millete özgü bir dilin varlığı ile mümkündür.

Osmanlıca, Arapça ve Farsçanın etkisi ile milli bir dil olmaktan uzak kalmıştı. Halkın konuştuğu dil ile aydınların konuştuğu dil arasında uçurumlar oluşmuştu. Aydınların halktan kopuk olması, ulusun çeşitli diller konuşur sınıflar halinde bölünmesi sonucuna varmıştı.

Tanzimat döneminde Avrupa'ya giden Türk öğrencilerin Türkoloji Enstitülerinde, Türkçenin bir dil olarak öğrenildiğini görmesi halk diline yönelme eğilimini artırmıştır. II. Meşrutiyet döneminde ise milliyetçilik düşüncesiyle imparatorluk içindeki milletler ayaklanmaya başlayınca, Türkler de milliyetlerini dilde, kültürde yaşatabilmek için Türkçeye yönelmeye başlamış ve Türkçülük akımının doğmasını sağlamışlardır.[132]

Dil konusuna ciddi anlamda eğilim 1 Kasım 1928'de alfabe değişikliği sonrasında başlamış ve bu gelişme dil inkılâbını hazırlamıştır.[133] Harf inkılâbı, dil ve kültür tarihimizde önemli bir yer teşkil etmiş, dil alanında yapılan çalışmalara zemin

---

[132] Malike Bileydi, ***Atatürkçü Düşünce Sisteminde Milliyetçilik Kavramına Yaklaşım,*** Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s.111.
[133] H. Sadoğlu, *a.g.e.,* s.231.

hazırlamıştır.[134] Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişle beraber Arapça ve Farsça sözcüklerin ve gramer kurallarının Türkçede varlığını güvence altına alan önemli bir dayanak ortadan kaldırılmıştır. 4 Eylül 1929'dan itibaren Maarif Vekâleti'ne bağlı tüm okullarda Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması,[135] yeni kelime ihtiyacı karşısında bu dillere başvurma yolunu tamamen kapatmış ve dilin yeniden biçimlendirilmesine uygun bir ortam hazırlamıştır.[136]

Yeni alfabenin yazı dilinde uygulanmasını gösteren İmla Lügati "dilimizde istimali artık memul olmayan" Arapça ve Farsça sözcükleri bırakmıştı, ancak dil sorununun sadece bir alfabe değişikliği ile çözülemeyeceği biliniyordu. Alfabe çalışmalarından sonra faaliyetlerine son vermeyen Dil Encümeni yeni üyelerin katılımıyla genişlemiş[137] ve öncelikle sözcüklerden başlayan bir Türkçeleştirme hedefine yönelmiştir. Bu amaçla Dil Encümeni bünyesinde kurulan Söz Derleme Heyeti; il, ilçe ve nahiye yönetimlerine bir duyuru yaparak mani, türkü, atasözü gibi sözlü edebi ürünlerin toplanmasını istemiştir. Aynı tarihlerde bilimsel terimlerin tespiti ve yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulmak amacıyla Darülfünun'da İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) başkanlığında "Istılahatı İlmiye" heyeti oluşturulmuştur. Ancak her iki komisyonda yeterli düzeyde etkili olamamış bunun üzerine Dil Encümeni 1929 yılı başında lağvedilerek yerine tamamen dil işleriyle meşgul olmak üzere Dil Heyeti kurulmuştur. İshak Rafet (Işıtman) başkanlığında çalışmalara başlayan Dil Heyeti'nin ilk işi, Türkçe sözcüklerden oluşan bir sözlüğün düzenlenmesi için söz derleme çalışmalarını başlatmak olmuştur.[138] Dil Heyeti bünyesinde yeni bir sözlük hazırlanması yolunda ilk girişime Başbakan İsmet İnönü öncülük etmiştir. Bu amaçla 17 Şubat 1929'da İsmet İnönü başkanlığında yapılan toplantıya, Dil Heyeti üyeleri, üniversite profesörleri, Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri katılmıştır.[139]

İsmet İnönü toplantıda yaptığı konuşmada Arapça ve Farsça kökenli sözcükler yerine öz Türkçe kökenli sözcükleri kullanmaya büyük özen göstermiş "dilimizi engin bir düze genişletecek ve medeni bütün anlatışlara denk gelecek" bir söz kitabının oluşturulmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Başbakan İnönü, konuşmasında

---

[134] Y.K. Karaosmanoğlu*, a.g.e*., s.128.
[135] *Cumhuriyet*, " Bu Sene Arabi ve Farsi Dersler Lağvediliyor", 12 Eylül 1929.; Rauf Yücel, "Atatürk'ün Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Bu Konudaki Çalışmalar", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı***,**c. IX, İstanbul, 1998, s.208.
[136] H. Sadoğlu**,** *a.g.e*., s.231.
[137] *Türk Dil Kurumu'nun 40 Yılı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s.40.
[138] *Milliyet*, 15 Kânunusani 1929.
[139] *Dil Devriminin 30 Yılı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,1962, s.12.

ayrıca terimler üzerinde durmuş ve bu konunun bir bilim kurumu tarafından ele alınmasını savunmuştur. Bunun üzerine sözlük hazırlanması işini Dil Heyeti, terimleri ise Darülfünun üzerine almıştır.

Türk dilinin yeni sözlüğünü hazırlamakla görevli kişiler Türk dili üzerinde özel hazırlığı olan kişiler değildi. Dil Heyeti içinde en büyük sıkıntı Türkçe köklerden terim üretme konusunda yaşanmıştır. Heyet üyeleri arasındaki görüş ayrılığının artması ve bütçedeki ödeneğin kesilmesi üzerine heyet, Temmuz 1931'de dağılmıştır.[140]

1930 yılında Sadri Maksudi (Arsal), Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti'nin teklifi ile Türk dilini düzeltmek, yabancı sözlerden ayıklamak ve öz Türkçe söz ve köklerden bir edebi ve ilim dili yaratmak gerekliliğini ispat amacıyla "Türk Dili İçin" adlı bir eser yazmıştı. Sadri Maksudi, kitabında amacının dili değiştirmek değil, "bozulmuş, Türkçeliğini kaybetmek yoluna girmiş olan yazı dilini Türkçeleştirmek" olduğunu vurgulamıştır.[141] Mustafa Kemal, Sadri Maksudi'nin "Türk Dili İçin" adlı eserine Eylül 1930'da şu önsözü yazmıştır:

" Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dil, milli hissin inkişafında başlıca müesserdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır."[142]

Mustafa Kemal, bu sözüyle Türk Dil İnkılâbının önemini belirtmiş, dildeki bağımsızlığı siyasi bağımsızlığın bir parçası sayarak, dilde inkılâpla tam bağımsızlığın mümkün olacağını savunmuş sistemli bir dil politikasına işaret etmiştir.

Temmuz 1932'de Ankara'da toplanan "Birinci Türk Tarih Kongresi"nin kapanış gününde Mustafa Kemal, kongrenin üyelerinden Afet İnan, Yusuf Akçura, Samih Rıfat, Sadri Maksudi, Hamit Zübeyr (Koşar), Hüseyin Namık (Orkun) ve Ruşen Eşref'in davet edildiği toplantı da "dil işleriyle ilgili bir cemiyetin kurulması fikrini" tartışmaya açmıştı.[143] Toplantı sonunda 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla bir cemiyetin kurulmasına karar verilmiştir.[144] Tüzüğünün ikinci maddesine göre cemiyetin

[140] Z. Korkmaz, *a.g.m*., s.58.
[141] H. Sadoğlu**,** *a.g.e*., s.234.
[142] Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 317.
[143] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.33.
[144] Uriel Heid, *Türkiye'de Dil Devrimi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.25.

amacı "Türk dilinin gerçek güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak ve onu dünya dilleri arasında layık olduğu aşamaya yükseltmek olmuştur."[145]

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin başkanlığına Samih Rıfat, genel sekreterliğine Ruşen Eşref getirilmiş, Celal Sahir ve Yakup Kadri'de üyeliğe getirilmiştir.[146]

Mustafa Kemal'in Türk Dili Tetkik Cemiyeti için hedefi iki cepheli olmuştur:

1- Türk dilinin sadeleşmesi, halkın konuşma dili arasında birlik ve ahenk kurulması. Konuşma, edebiyat ve bilim dilimizin kesin kurallarla tespit edilerek tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yaparak bir kelime ve terim hazinesinin oluşturulması.

2- Tarihi araştırmalarda belge olan, ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve mukayese edilmesi.[147]

4 Eylül 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti başkanlığı tarafından gazete ve radyolarda yayınlanan bir beyanname ile Eylül ayının son günlerinde bir dil kurultayı'nın toplanacağı kamuoyuna duyurulmuştur. İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda toplanacak olan kurultaya kadın-erkek tüm yurttaşlar üye sıfatıyla çağrılmıştır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olmayan yabancı dil bilimcilerinde kurultaya üye olarak katılabilecekleri belirtilmiştir.[148] Kurultayda katılımı yüksek tutmanın yanı sıra dil devrimine meşruiyet sağlama endişesi de açık bir şekilde kendini hissettirmiştir.

Mustafa Kemal tarafından benimsenen, kurulun çalışmaları kurultayın toplanacağı gün, 20 Eylül 1932'de basın aracılığıyla bütün yurda duyurulmuştur.[149] Kurultayda konuşulacak başlıca konular şu üç başlık altında toplanmıştır:

1- Dilin menşei

2- Türk dilinin bugünkü hali, asri ve medeni ihtiyaçları

3- Türk dilinin inkişafı

Birinci Türk Dil Kurultayına çağırılanlar arasında dilciler olduğu kadar Abdülhak Hamit, Sami Paşazade, Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Mehmet Emin, Falih Rıfkı,

---

[145] U. Heid, *a.g.e*., s.25.
[146] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.34.
[147] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.34.
[148] H. Sadoğlu**, *a.g.e*.,** s.236.
[149] Ruşen Eşref Ünaydın, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1943, s.25–26.

Yunus Nadi gibi şair ve yazarlarda yer almıştır.[150] Kurultay öncesinde Hüseyin Cahit'in dilin kendi doğal gelişimine bırakılması gerektiği ve dilde zorlama yapılamayacağı yönündeki düşünceleri tartışma yaratmıştır.

26 Eylül- 6 Ekim tarihleri arasında toplanan Birinci Türk Dil Kurultayında, Hüseyin Cahit, kurultay öncesindeki görüşlerini tekrar dile getirmiştir. Dilin doğal gelişimine bırakılmasını savunan Hüseyin Cahit'e göre; "son yirmi beş yıl içinde gittikçe kuvvetlenen sade dil cereyanı bugün Arapça ve Acemce terkipleri dilimizden söküp götürmüştür.[151] Hüseyin Cahit, aynı sürecin bundan sonrada devam edeceğini bu nedenle bir dil planlamasına gerek olmadığını, bu duruma engel olmak istense bile bunun mümkün olmayacağını belirtmiştir.[152] Bu görüş kurultayda büyük tartışma yaratmış, Ali Canip, Fazıl Ahmet, Hasan Ali, Samih Rıfat karşı düşüncelerini belirtmiştir.

Kurultay, kurumun yürüteceği çalışmaların programını yapmış ve yöneticileri seçmişti. Kurultay'da alınan kararlar, çalışmaların nasıl yapılacağını ortaya koymuştu. Yapılması gereken işler şöyle sıralanmıştı:

1- Türkçenin Sümer, Eti gibi en eski dillerle, Hint-Avrupa ve Sami dilleriyle karşılaştırılmasının yapılması

2- Türkçenin tarihi gelişiminin araştırılması ve karşılaştırmalı dil bilgisinin yazılması

3- Lehçeler ve terimler sözlüklerinin hazırlanması, Türkçe sözlük çıkarılması

4- Halk dilindeki ve tarihi metinlerdeki Türkçe kökenli sözlerin derlenmesi, taranması ve yayımlanması

5- Türkçede söz türetme ilkelerinin belirlenmesi ve bu ilkelere uygun biçimde Türkçe köklerden yeni sözler türetilmesi; özellikle yazı dilinde sıkça kullanılan yabancı kökenli sözlerin yerini alacak öz Türkçe sözlerin önerilmesi ve yaygınlaştırılması

6- Başka ülkelerde yayımlanan Türk dili ile ilgili yayınların toplanması, gerekli olanların Türkçeye çevrilmesi

---

[150] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.35.
[151] Fahir İz, "Cumhuriyet Devrinde Türk Yazı Dilinin Gelişmesi", *Macit Gökberk'e Armağan*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s.173.
[152] Agâh Sırrı Levent, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1949, s.405.

7- Türk dili ile ilgili yazıların yer aldığı bir derginin yayımlanması; gazetelerde dil konularına özel sayfa ayrılması.[153]

26 Eylül- 6 Ekim 1932 tarihleri arasında toplanmış olan Birinci Türk Dil Kurultayı'nın ardından, Türk dili alanındaki çalışmaları yönlendirecek bir ana program hazırlanmıştır. Kurultay tarafından seçilen yeni yönetim kurulu, 17 Ekim 1932 tarihli bildirisinde yapılacak işlerle ilgili ilkeleri ana program niteliğindeki şu iki maddede toplamıştır:

1- Türk dilini, milli kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı haline getirmek. Türkçeyi çağdaş uygarlığın önüne koyduğu bütün gerekleri karşılayacak bir mükemmelliğe eriştirmek.

2- Yazı dilinden Türkçeye yabancı kalmış unsurları atmak; hakçılık ilkesine göre halk ile aydınlar arasındaki mahiyet bakımından iki ayrı dilin varlığını ortadan kaldırmak ve milli bir dil oluşturmak.

Bu maddeleri biraz açacak olursak Türk dili ile ilgili çalışmaların neler olduğu belirgin olarak ortaya çıkacaktır. Atatürk'ün dile getirdiği ve dil devrimi ile ulaşmak istediği hedefler şu noktalarda toplanabilir:

1- Dilimizi, Arapça ve Farsçanın, Türkçeye zarar veren pürüzlerinden ayıklamak; yazı dilinden, Türkçeye yabancı kalmış olan unsurları atmak,

2- Aydınların dili ile halkın dili; konuşma dili ile yazı dili arasındaki Osmanlıca dolayısıyla ortaya çıkmış olan açıklığı kapatarak, dile millet varlığı içerisinde birleştirici ve bütünleştirici bir nitelik kazandırmak,

3- Türk diline kendi yapı ve işleyiş özelliklerine uygun milli bir gelişme yolu çizebilmek,

4- Türkiye Cumhuriyeti'nde öğretim birliğine paralel olarak eğitimi millileştirmek ve öğretimi milli terbiyenin gerekli kıldığı bir milli eğitim diline kavuşturabilmek,

5- Türkçenin güzellik ve zenginliklerini ortaya koyabilmek, onu dünya dilleri arasındaki değerine yaraşır bir düzeye çıkarabilmek için, dilimizi bir bilim kolu olarak ele almak ve üzerinde kaynaklarına inen derinlemesine araştırma ve incelemeler yapmak,

[153] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.35.

6- Dile, kelime türetme olanakları bakımından işlerlik kazandırarak Türkçeyi milli kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı yapabilmek; uzun vadede çağdaş medeniyet düzeninin gerekli kıldığı kelime ve kavramları karşılayabilecek işlek ve zengin bir kültür dili durumuna getirebilmek.[154]

Dil Devriminin dayandığı bu fikir temellerinin uygulama yolundaki çalışmalarını taşıdıkları bazı özellik ve ayrılıklar dolayısıyla kendi içinde 1932–1934, 1934–1936 ve 1936–1938 dönemine giren çalışmalar olarak değerlendirebiliriz.

1932–1934 yılları arasındaki dönem dil devriminin uygulanması açısından bir ön hazırlık dönemi durumundadır. Dilde, Arapça ve Farsça sözlere Türkçe karşılıklar bulunması, dolayısıyla Türk dilinin kendi öz varlığının ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu dönemde derleme ve tarama çalışmaları yapılarak 1934'te Tarama Dergisi yayınlanmıştır.

Türkçe, söz varlığı bakımından, iddia edildiği gibi yabancı dilerden söz almayı gerektirmeyecek kadar zenginse, halk ağızlarından ve yazılı kaynaklardan yapılacak derleme ve taramaların yabancı sözlerin yerini doldurabileceği düşünülmüş ve bu yol denenmiştir. Böylelikle halk ağzından söz derleme çalışmaları Atatürk'ün de imzasını taşıyan 21 Kasım 1932 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararıyla başlamıştır.[155] Böylece söz derleme faaliyetleri devlet destekli hale gelmiştir.[156]

Yazı ve konuşma dilinde kullanılan Arapça ve Farsça sözlerin Türkçe karşılıklarını en kısa yoldan ve en az zamanda bulmak için Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türkî adlı eseri esas alınmıştır. Bu sözlükte bulunan sözlerden konuşma ve yazmada kullanılmakta olan Arapça ve Farsça sözler taranarak bunlardan Türkçe karşılıkları aranacak olanlar birbiri ardınca listeler halinde her gün ajans, radyo ve gazetelerde bildirileceklerdi[157]. Listelere karşı gönderilecek tekliflerde yine bu sütunlarda yayımlanacak ve nüshalardan üçer adet Cemiyet merkezine gönderilecekti. Gazetelerdeki bütün yazarlar, beğendikleri sözcükleri yazılarında kullanacaklardı. Böylelikle bu karşılıkların dilde tutunması amaçlanmıştır.[158]

Söz derleme faaliyetleri; illerde valilerin, ilçelerde kaymakamların başkanlığı altında Söz Derleme Heyeti'nce yürütülmüştür. Belediye başkanları, askeri birliklerin

[154] R. Yücel, *a.g.m*., s.209.
[155] H. Sadoğlu, *a.g.e*., s.243.
[156] Ömer Asım Aksoy, *Dil Gerçeği*, Dil Derneği Yayınları, Ankara, 2006, s.126.
[157] U. Heid, *a.g.e*., s.28.
[158] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.36.

komutanları, eğitim ve sağlık personeli ve bütün okullardaki müdür ve öğretmenler Söz Derleme Heyetinin doğal üyeleri olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca Halk Partisi'nin taşra birimleri ve Halkevleri de çalışmalara aktif olarak katılmışlardır. Böylece resmi ve yarı-resmi çok sayıda kamu kurumunun on altı aylık çalışması sonucunda Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin merkezine toplam 129.792 fiş ulaştırılmıştır.[159]

Tarama çalışmalarında ise önce derleme fişlerinden başlanmış, ardından yerli ve yabancı Türkologların ve klasik Türkçe eserlerin gözden geçirilmesiyle yaklaşık 125.000 tarama fişi elde edilmiştir. Bu çalışmaların sonuçları 1934 yılında Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi adıyla yayımlanmıştır[160]. İki ciltten oluşan derginin birinci cildi Osmanlıcadan Türkçeye karşılıkları içeriyordu. İkinci cilt ise Türkçeden Osmanlıcaya indeks olarak hazırlanmıştır.[161]

Bu dönemde tarama ve derleme çalışmalarından başka, Türkçe köklerden "türetme" yoluyla mevcut söz dağarcığının zenginleştirilmesi amaçlanmış, bu tür çalışmalar daha çok terimler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu amaçla Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Terim Kolu, on altı uzmanlık koluna ayrılmış ve çeşitli alanlarda 30.000'den fazla kelimeye Türkçe karşılık bulunmaya çalışılmıştır. Terim Kolu'nun öncelikli olarak ele aldığı terimler, ilk ve orta öğretimde yaygın olarak kullanılanlar olmuştur.[162]

18 Ağustos 1934'te toplanan İkinci Türk Dil Kurultayı'nda, kurumun adı cemiyet kararıyla Türk Dili Araştırma Kurumu olarak değiştirilmiştir.[163] Daha çok Türk dilinin diğer dillerle ilişkisinin ve terimler sorununun tartışıldığı bu kurultay'da devletin resmi yayınlarının ve duyurularının bundan böyle öz Türkçe olarak yapılması konusunda resmi makamlar arasında eşgüdüm sağlanması kararlaştırılmıştır.[164]

Sovyet İlimler Akademisinden Prof. Samoiloviç, yine aynı akademiden Prof. Meşçaninof gibi çeşitli yabancı Türkologların katıldığı kurultayda terimlerin Türkçe köklerden Türkçe eklerle türetilmesi ilkesi benimsenmiş, kurultay yabancı sözcük ve terimlere Türkçe karşılıklar bulma konusunda bir çalışma başlatmıştır. Mustafa Kemal,

---

[159] H.Sadoğlu, *a.g.e*., s.244.
[160] Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı: Türk Dil Reformu*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2007, s.67.
[161] Ş.H. Akalın, *a.g.m*., s.37.
[162] H. Sadoğlu**, *a.g.e*.,** s.245.
[163] Geniş bilgi için bakınız: *İkinci Türk Dili Kurultayı Azalarına Mahsus Kurultay Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1934
[164] Şerafettin Turan, *Atatürk ve Ulusal Dil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.49.

Türkçe köklerden yeni sözcükler türetme çalışmalarına doğrudan katılmış ve bizzat kendisi yeni sözcükler türetmiştir.[165]

Mustafa Kemal, bazı konuşma ve yazışmalarında da bu sözcükleri kullanıma sokmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal'in 3 Ekim 1934'te Çankaya Köşkü'nde İsveç Veliahtı Güstav Adolf onuruna verilen yemekte " Bu gece ulu konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken duyduğum, tükel özgü bir kıvançtır…"[166] Sözleriyle başlayan konuşması Türkçe köklerden yeni bir dil oluşturulmaya çalışıldığının kanıtı olmuştur.

Mustafa Kemal, 1934'te Dil Bayramı dolayısıyla kuruma gönderdiği iletide de öz Türkçe sözler kullanmıştır.

Ancak, bu dönemde yapılan çalışmalar sonuç vermemiş ve ilk geri adım İkinci Kurultaydan sonra atılmıştır. 1933–1934 yıllarında desteklenen aşırı özleştirmeciliğin dil karmaşasına yol açtığı, Arapça ve Farsçadan alınan ve gündelik hayatta kullanılan yüzlerce sözün, Türkçe karşılıkları halk tarafından benimsenmeden dilden ayıklanması söz konusu olmuştur. Bu nedenden dolayı özleştirme girişimlerinde bir yavaşlama görülmüştür.[167] 1935'te yayımlanan Cep Kılavuzu'nun ön sözünde kılavuzun "yazarlarımıza ve okurlarımıza Osmanlıcadan Türkçeye geçit devresinde yol göstericilik edebilmek umudu ile" ortaya çıktığı belirtilmiştir.[168]

Kurum, bazı durumlarda Türkçedeki Avrupa dillerinden gelme söz sayısını bilerek artırmıştır. Cep Kılavuzu'nda Arapça ve Farsça aktarma sözlerin bir bölümünün yerine batı dillerinden sözler alınmıştı. Bu düşünce ile ilgili bir açıklama yapmış olan kurumun sekreteri İ. N. Dilmen: kâtip, müdür gibi sözlerin geçmiş dönemin birer kalıntıları olduğunu ve Türklerin batı uygarlığını bütünüyle benimsemekte olduğu bir dönemde bu tür terimlerin batı dillerinden olanlarının tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Dilde artan karmaşa kendini gazetelerde de göstermiştir. Yeni sözlerle gazetelerin dil köşelerinde yayımlanan yazılar ve şiirlerde, herkes önerilen sözlerden hoşuna gideni kullanmıştır. Ancak, dil köşesi dışındaki sayfalarda yer alan haber ve yazılarda aynı uygulama söz konusu olmamıştır. Yazarlar, yazdıkları yazılarda geçen ve

---

[165] H. Sadoğlu, *a.g.e.,* s.246.
[166] Ş. Turan, *a.g.e*., s.50.; Nurer Uğurlu, *Atatürk ve Türk Devrimi*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003, s.156.
[167] U. Heid, *a.g.e*., s.31.
[168] Ö.A. Aksoy, *a.g.e.,* s.127-128.

yabancı sayılan sözlerin yerine Tarama Dergisi'ne bakarak öz Türkçelerini yazmışlar. Yazarlar, kendi yazılarını anlayamaz duruma gelmişlerdir. Bu durum karmaşayı da beraberinde getirmiştir.

Yapılan çalışmaları ve tartışmaları yakından izleyen Mustafa Kemal, girişilen denemelerin Türk dilini bir çıkmaza doğru sürüklediğini anlamış, Türkçeleşmiş olan sözlerden fedakârlık edilmemesi gerektiğini, çıkarılan cep kılavuzlarının, aşırı özleştirmenin yol açtığı karışıklığı gereğince önleyemediğini görmüştür. Bu izlenimler üzerine dilin arınması siyaseti bir yana bırakılmış, sadece yabancı kaynaktan geldiği düşüncesiyle, Türk diline yerleşmiş kelimelerin dilden çıkarılmasının doğru olmadığı prensibi kabul edilmiştir. Mustafa Kemal bu çalışması ile Türk dilinin fakirleşmesini engellemiştir. Bundan sonra Türkçe karşılığı bulunmayan bir kelime Türkçeleşmiş sayılmış ve dilde kalması uygun görülmüştür. Böylece Türkler, yazı dili ile konuşma dili arasındaki uçurumu kapatan ve okuması olan herkesin anlayabileceği sade bir dile kavuşmuştur. Ancak Türkçemiz yaşayan ve kendi kendini zenginleştirici bir çizgiden bu dönemde ilim dışı bir kanala çekilerek fakirleşmiş ve kelime hazinesi daralmıştır.

Birinci ve İkinci Dil Kurultaylarında Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri ve diğer dillerle ilişkisi konusunda yerli ve yabancı dilciler tarafından kimi tezler ileri sürülmüştür. Ancak her iki kurultayda da ileri sürülen tezler dil politikalarında etkili olan anlayışı kökten değiştirebilecek etkiye sahip olmamıştır. Bu alanda Türk dilinin diğer dillerle ilişkisini ayrıntılı olarak incelemek yüksek düzeyde bir kültür dili oluşturmak, dil ve tarih çalışmalarını köklü bilim temeline dayandırmak adına Atatürk, 14 Haziran 1935'te Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini kurmuştur. Fakülte de ayrıca Türkçe ile akrabalığı genellikle kabul edilen Sümercenin yanı sıra Sinoloji, Hindoloji, Hititoloji ve Hungaroloji gibi kürsüler de kurulmuştur. Bu fakülte sıradan bir edebiyat fakültesi değildi. Türk tarihinin, Türk coğrafyasının kaynaklarına inerek yan dalları ile de beslenerek araştıracak, bu alanlarla ilgili gerekli araştırmacıları ve bilim adamlarını yetiştirecek bir fakülte olarak düşünülmüştür. Ayrıca dil ve tarih kurumlarını besleyecek elemanların yetiştirilmesine de kaynaklık etmesi düşünülmüştür.

1935 yılının sonlarına doğru Viyanalı Dilbilimci Dr. Hermann F. Kvergitsch tarafından Atatürk'e sunulan "La Psychologie de Quelques elements de Langues

Turques" (Türk Dillerindeki Bazı Öğelerin Psikolojisi) adlı[169] 41 sayfalık eser Türk dilinin diğer dillerle ilişkisi konusunda yeni teoriye zemin hazırlamıştır.

Kvergitsch, Güneş-Dil Teorisinde savunulduğu gibi bütün dillerin Türkçeden türediği ile ilgili bir sav ortaya koymamış; fakat antropoloji ve Freud'un psikoanaliz yöntemlerinden yararlanarak Türk dilinin diğer bazı dillerle akrabalığı olabileceği tezini ileri sürmüştür.

Güneş-Dil Teorisi'nin temelleri, çok daha önce Türk Tarih Tezi ile atılmıştır. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyeleri tarafından 1931 yılında kaleme alınan Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal ve ortaöğretime yönelik Tarih kitaplarıyla açıklanan "resmi tarih görüşü" bu yeni dil teziyle de yakından ilgili çalışmaları içermiştir.

"Türk milletinin tarihini yeniden buluşu" olarak tanımlanan Türk Tarih Tezi, inşa edilmek istenen yeni ulusal kimliğe uygun olarak "laikleştirici", "medenileştirici" ve "Türkleştirici" üç temel amaçla son derece uyumlu olmuştur.[170] Ayrıca Atatürk'ün "kırk asırlık Türk yurdu" sözüyle anlamını bulan Anadolu'daki Türk varlığı meşrulaşmıştır.[171] Türk Tarih Tezi, Türk medeniyetinin değil, bütün dünya uygarlıklarının temeli olarak Orta Asya'yı göstermiş, dolayısıyla dünyanın ilk medeniyetinin, Orta Asya'nın halkı olan Türkler tarafından kurulduğunu iddia etmiştir. Teze göre, Orta Asya'dan batıya doğru göç esnasında Anadolu, Türklerin ilk mekânı olmuştur. Türkler yarattıkları medeniyeti doğudan batı'ya taşımışlar, böylece sadece İslam medeniyetinin değil, batı medeniyetinin de şekillenmesinde birinci dereceden rol oynamışlardır. Sonuç olarak Türk Tarih Tezi, Türk dilinin diğer dillerle ilişkisi konusunda tezin genel bütünlüğü ile uyumlu bir yargıya varmıştır.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Türk Tarih Tezi ile Güneş-Dil Teorisinin uyumlu hale geldiği bir kurultay olmuştur.[172] 1936'da Dolmabahçe Sarayında toplanan kongrede dikkati çeken yabancı konukların çokluğu olmuştur. Kurultay'da Avusturya'dan Dr. Kvergitsch, Almanya'dan Prof. Giese, Polonya'dan Prof. Zayonçkovski gibi isimler yer almıştır.[173]

Güneş-Dil Teorisine göre dilin doğuşunda ilk etken güneştir. Bu durum güneşin insan üzerindeki ana işlevi ile ilgilidir. Güneş, dünya ve insanlık tarihinin gelişmesi

[169] G. Lewis, *a.g.e*., s.77.
[170] H. Sadoğlu**,** *a.g.e*., s.247.
[171] Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.227–228.
[172] S. Aydın, *a.g.e*., s.233.
[173] Üçüncü Dil Kurultayına Türk Dil Kurumunun Davetiyle Gelen Bilim Adamları İçin Bakınız: *Üçüncü Türk Dil Kurultayı (1936), Tezler, Müzakere Zabıtları*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1937, s.VII.

üzerindeki ana işlevi ile dini ve felsefi düşüncenin doğuşuna kaynaklık ettiği gibi dilin doğuşunda da başlıca etken olmuştur.[174] Çünkü insanoğlu düşünebilen bir varlık haline gelince, evrende her şeyin üstünde tuttuğu ilk nesne güneş olmuştur.[175] Güneş öncelikle kendisi, sonra saçtığı ışık, verdiği aydınlık ve parlaklık, ateş, taşıdığı yükseklik, zaman, büyüklük, güç, kudret, hareket, süreklilik, çoğalma ve benzeri nitelikler ile düşünen insanın kafasında çok yönlü bir kavram olarak belirmiştir.[176] Bu yüzden ilk insanlar su, ateş, toprak, büyüklük ve manevi kavramları birbirlerine güneşe verdikleri tek adla anlatmışlardır. Bu seste Türk dilinin kökü olan "ağ" sesi olmuştur.[177] Bu ifade ilk ilkel dilin Türkler tarafından yaratıldığının kanıtı sayılmıştır.

Güneş-Dil Teorisi, dil tezini tarih tezine bağlamıştır. İnsan dilinin nasıl oluştuğunu araştıran bu teorik model, dil olgusunun meydana gelişinde Türkçeyi ilk basamağa koyarak diğer dillerin, dolayısıyla diğer uygarlıkların Türk kökenli olduğu ve bu nedenle Türkçedeki yabancı kökenli sayılan sözcüklerin temelinde Türkçe olduğunu savunmuştur.[178]

Güneş-Dil Teorisine göre mademki bütün dillerin kaynağı Türkçedir, o halde halk dilinde genel kabul görmüş sözcüklerin, sırf yabancı köklere ait oldukları gerekçesiyle dilden çıkarılması gerekmiyordu. Gelinen bu aşamadan sonra Türk Dil Kurumunun amacı, "herkesin okuması ve bilmesi istenen yazılarda, herkesin kolayca anlayabileceği bir dil kullanmak" olacaktır. Güneş-Dil Teorisi ile dili özleştirme çalışmalarında aşırı tutum önlenmiştir.[179] Falih Rıfkı ve Çankaya'ya yakın isimlerden Yakup Kadri bu evreye girilmesini, Atatürk'ün dilde özleştirme konusundaki aşırıya gidişi durdurmak istemesine bağlamıştır.

Mustafa Kemal, Türkçenin eski ve köklü bir kültür dili olduğuna inanmış ancak Güneş-Dil Teorisindeki her kelimenin Türkçeden çıktığına ihtimal vermemiştir. Güneş-Dil Teorisini bazı kişilerin kişisel amaçları için kullanması teoriyi çığırından çıkarmıştır. Mustafa Kemal 1937 Eylül'ünden sonra bu teoriden bahsetmemiştir.[180]

---

[174] Ö.A. Aksoy**,** *a.g.e*., s.13.
[175] Orhan Türkdoğan, *Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.393.
[176] İ. Necmi Dilmen, *Türk Dil Bilgisi Dersleri, Dilin Fonetik Kuruluşu ve Güneş-Dil Analiz Metodu*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1936, s.65–66.
[177] Abdülkadir İnan, *Güneş-Dil Teorisi Üzerine Ders Notları*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s.14.
[178] S. Aydın, *a.g.e.,* s.233.
[179] Z. Korkmaz**,** *a.g.m.,* s.61.
[180] N. Özgürel, *a.g.t.*, s.77.

Güneş-Dil Teorisi ciddi dil bilimcilerin kuvvetli eleştirisiyle karşılaşmış ve en sonunda bırakılmıştır.[181]

Mustafa Kemal, dilimizin gelişim çizgisini belirleyen önlemleri almakla kalmamış, bu konudaki en başarılı örnekleri de dilimize armağan etmiştir. Bunlardan 1937'de yayımlanan Geometri adlı yapıttaki birçok terimi bugün de kullanmaktayız. Boyut, uzay, yüzey, düzey, çap, çember, açı, teğet, taban, yatay, düşey, dikey, yöndeş, kare, üçgen, dörtgen, beşgen, köşegen, artı, eksi, çarpı, bölü, eşit, toplam, oran, orantı, türev, alan ve daha nice terimi Atatürk'e borçluyuz.[182]

Dil, Mustafa Kemal'in kültür politikasında millileşme ve modernleşmenin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu denli bir dil devriminin gerçekleşmesi, çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce ulaşma isteğiyle ilişkilendirebilir.

2.3. İBADET DİLİNİN TÜRKÇELEŞTİRİLMESİ

Türkiye'nin ulusallaşma sürecinde din dilinin Türkçeleştirilebileceğine dair ilk görüşler Tanzimat dönemine kadar götürülebilir. Hutbelerin Türkçe okunması gerekliliğini öne süren ve namaz sürelerinin de Türkçeleştirilebileceğini savunan ilk Türk aydını Ali Suavi olmuştur.[183] Bu görüş ancak, Cumhuriyet ile beraber siyasal destek bulabilmiş ve ulusal kültür politikaları arasında yer almıştır.

Mustafa Kemal'in devrimleri çerçevesinde din, vicdan meselesi olarak kabul edilmiş dinin devletten kesin olarak ayrılması öngörülmüştür. Ayrıca kozmopolit İslam inancı ulusallaşma sürecini olumsuz etkileyen bir engel olarak görülmüştür.

Mustafa Kemal hutbenin Türkçe yapılmasına belirli bir içerik taşıması gerektiğine Dini Düzeltme Bildirisi'nden yıllar önce karar vermiş ve bunu uygulamıştır. Mustafa Kemal bu düşüncesini 1 Mart 1922'de TBMM toplantısını açarken yaptığı konuşmada: "Minberden halkın anlayacağı dille ruha ve beyine seslenmekle, Müslüman kişinin bedeni canlanır, beyni arılaşır, imanı kuvvetlenir." sözleriyle ifade etmiştir. Bu gelişmeyi bir yıl sonra 7 Şubat 1923'te Balıkesir Paşa Camii'nde yaptığı konuşma takip etmiştir. Mustafa Kemal, Balıkesir Paşa Camiinde minbere çıkarak "Ey millet!" diye başlayan bir konuşma yapmış, yani hutbe okumuştur.[184] Atatürk, hutbeden amaç, halkın

---

[181] Adnan Karardıç, *Türk Milliyetçiliği ve Atatürk*, Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Doktora Tezi, İstanbul, 1997, s.242.
[182] Berke Vardar, "Atatürk ve Dil", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı,* c.IV, İstanbul, 1989, s.42.
[183] Şerafettin Turan, *Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923–1938)*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1996, s.51.
[184] Ş. Turan**,** *a.g.e.*, s.52.

aydınlatılmasıdır, ona doğru yolun gösterilmesidir" diyerek bunun halkın anlayabileceği bir dille, Türkçe ile yapılmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir.

Mustafa Kemal, İslamiyet'in akıl dini olduğunu ancak siyasal çıkar uğruna kullanıldığında, bu çıkar gruplarının elinde sömürülen bir araç halini alabileceğini düşünmüştür. Ayrıca dinin halk tarafından doğru anlaşılması gerektiğini ve kötü niyetler uğrunda kullanılmaması gerektiğini düşünmüştür.[185]

1925 yılına gelindiğinde TBMM'de Diyanet İşleri Reisliğinin bütçesi görüşülürken, Çankırı milletvekilleri Ziya ve Talat Beyler, camilerde Türkçe hutbe okutulmasının zorunlu tutulması hakkında TBMM'ye bir önerge vermişlerdir. Ancak uygulama istenildiği hızla gerçekleşmemiş ve camilerde hutbeler 1926 yılında da Arapça okunmaya devam etmiştir.[186] Nihayet 17 Şubat 1927'de Diyanet İşleri Reisliği, Müşavere Heyeti üyelerinden Ahmet Akseki'ye içinde elli bir hutbenin yer aldığı bir kitap hazırlatmış ve 1927 yılından itibaren bütün camilerde hutbeler Türkçe olarak okunmaya başlamıştır.

Hutbelerin Türkçeleştirilmesi ile ilgili önergenin TBMM'de görüşüldüğü gün Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi (Tolun) ve elli arkadaşı, Kuran'ın Türkçe tercüme edilmesi yönünde başka bir teklif vermişlerdir. İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi çerçevesinde Kur'an çevirileri oldukça önemli kabul edilmiştir. Çünkü ibadetin Türkçe yapılması için Kuran'ın, Türkçeye tercümesi gerekliydi. Abdullah Azmi (Tolun)'un ve arkadaşlarının Kuran'ın Türkçeye tercüme önerisi TBMM tarafından kabul edilmiş ve bu görev Elmalılı Hamdi Yazır'a verilmiştir.[187] Tefsir işiyle de görevlendirilen Hamdi Yazır, her ikisini birlikte "Hak Dini Kuran Dili" adıyla 1935–1938 yılları arasında yayımlanabilmiştir.

1926 yılında Vakit Gazetesinde çıkan haber ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi tartışmalarını da hızlandırmıştır. Habere göre, Göztepe Camii imamı Cemaleddin (Seven) Efendinin, İstanbul'da Ramazan'ın ilk ve ikinci haftasının Cuma namazlarını Türkçe olarak kıldırdığı belirtilmiştir.[188] Olayın basına yansıması ve şikâyetler üzerine Diyanet İşleri Reisliği, Cemaleddin Efendi'yi görevden almıştır.[189]

---

[185] A. Karardıç,*a.g.t*., s.242.
[186] Dücane Cündioğlu, *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet-I*, Kitabevi, İstanbul, 1999, s.39.
[187] Dücane Cündioğlu**,** *Türkçe Kuran ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Kitabevi, İstanbul, 1998, s.
[188] Dücane Cündioğlu, *Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler*, Kitabevi, İstanbul, 1998, s.121.; *Vakit*, "Münevver Bir Hocamız Türkçe Namaz Kıldırdı: Allah Büyük!", 6 Nisan 1926.
[189] D. Cündioğlu**,** *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet–1*, s.64.

Bu gelişmelerden sonra Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi, Kuran'ın Türkçe tercümesi ile namaz kılınamayacağını ifade etmiştir. Vakit, Milliyet ve İkdam gazeteleri başta olmak üzere basın Cemaleddin Efendi'yi desteklemiştir. Milliyet gazetesi yazarlarından Ahmet Ağaoğlu 11 Nisan 1926'da "Türkçe Haram Bir Lisan Mıdır?" başlıklı yazısında, "Türkçeyi resmi dil ilan etmiş, Türklüğü devletin temeli kabul eden bir memlekette Türkçe namaz kadar doğal bir hadise olabilir mi" diye sormuş. Ağaoğlu aynı yazıda "Türkçe namaz kıldıran hocanın hem dilimizin hem de dinimizin gelişmesine ve devrimlerin esaslarına hizmet ettiğinden" bahsetmiştir.

İbadet dili meselesi, 1928'de Darülfünun'a bağlı İlahiyat Fakültesi'nde İslam'da reform konusunu inceleme komisyonunda yer almıştır. İslam'da reform konusunu inceleyen ve Milli Eğitim Bakanlığı'na tekliflerde bulunmak üzere görevlendirilen komisyonun başkanlığını Fuat Köprülü yapmıştır.[190]

Komisyonun Haziran 1928'de yayınlanan raporu, "Dinin toplumsal bir kurum olduğuna ve diğer toplumsal kurumlar gibi din de, toplumsal hayatın gereklerini karşılamalı ve değişim ve gelişime ayak uydurmalıdır." demiştir. Rapor devamında ise şunları belirtmiştir: "Dini hayat, toplumsal ve ekonomik hayat gibi, diğer kurumlarla uyumlu bir şekilde bilimsel esaslar üzerinde yeniden düzenlenmelidir."[191] Bu rapor ile İslam'da ibadetlerin düzenlenmesine ilişkin oldukça radikal öneriler yer almıştır.[192]

Komisyonun, ibadet reformu konusundaki önerileri dört başlık altında toplanmıştır: ibadetin şekli, ibadetin dili, ibadetin niteliği ve ibadetin düşünce yapısı. 1928 komisyonun önerilerden sadece birinin uygulanma yeteneği olmuştur. Bu da ibadetin Türkçeleştirilmesidir. Bu öneriye göre, "İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, dualaın, hutbelerin, Türkçe şekilleri kabul ve istimal edilmelidir. Bunlar yalnız hafızanın sermayesi olarak değil mektub ve muharrer (yazılı) dahi istimal edilebilmelidir ve mabetlerde bu esasta teşkilat yapılmalıdır."[193]

Komisyonun kabul ettiği rapor, İslam'da en azından biçimsel bir reformu öngörüyordu. Ancak komisyonun bu yüzden alacağı tepki tahmin edilerek komisyon dağıtılmış ve ibadet dili ile ilgili kararlar henüz zamanı gelmemiş bir proje olarak ertelenmiştir.

---

[190] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s.409.
[191] B. Lewis, *a.g.e.,* s.410.
[192] D. Cündioğlu, *a.g.e.,* s.79-92.
[193] H. Sadoğlu*, a.g.e*., s.270-271.

1932 yılına gelindiğinde ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmaları devam etmiştir. 1932 yılında Aydın milletvekili olan Dr. Reşit Galip'in "Müslümanlık: Türk'ün Milli Dini" tezi de oldukça etkili olmuştur.[194] Bu çalışmanın isminden de anlaşılacağı gibi Reşit Galip Müslümanlığın, Türklerin milli dini olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.

Reşit Galip, çalışmalarında Müslümanlığın Türk milli bünyesine çok uyduğu zaman ve hallerin, onun Türk milletince hakiki manasıyla anlaşıldığı haller olduğunu belirtmiş bunun tek çaresinin, Müslümanlığı Türkün anlayabileceği bir hale getirmek olduğunu söylemiştir. Bunun da ancak ibadetin Türk diliyle yapılmasıyla kabil olabileceğini ilk ve en büyük gayemizin dini duaları ve kitapları herkesin anlayacağı bir dille tayin etmek olmalıdır demiştir.[195]

Reşit Galip'in çalışması Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiş olmalı ki; 1932 yılının Ramazanın da başlatılan ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi projesinde Reşit Galip ve Antep milletvekili Kılıç Ali bu projeyi hayata geçirmekle görevlendirilmiştir. 22 Ocak 1932'de Yerebatan Camii'nde Hafız Yaşar (Okur), Cuma namazından sonra Yasin suresinin önce Arapça metnini, ardından da Türkçe mealini okumuştur.[196] 24 Ocak Pazar günü uygulama genişletilmiş, İstanbul'un çeşitli camilerinde bazı surelerin sadece Türkçeleri okunmuştur.

Yunus Nadi, 25 Ocak 1932'de Cumhuriyet gazetesinde yazdığı yazıda Kuran'ın tercümesine dinsel ve ussal hiçbir engel olmadığına işaret etmiş, Türklerin Müslümanlığı kabul ettikten sonra zaman zaman Kuran-ı Kerimi Türkçeye çevirdiklerinden ve Arapçanın en büyük kamusunun bir Türk tarafından hazırlandığından bahsetmiştir.

Yunus Nadi, 28 Ocak 1932 tarihli Cumhuriyette aynı konuya temas ederek, insana ancak manasını anladığı şeyin teklif edilebileceğini belirtmiş, manası anlaşılamayan hiçbir şeyin değeri olmadığından bahsetmiştir.

30 Ocak 1932 günü Kadir gecesinde Kuran'ın tümü Türkçe olarak Ayasofya Camii'nde okunmuş ve radyo aracılığıyla da tüm yurda duyurulmuştur.[197] İstanbul'un çeşitli semtlerinde Kuran'ın Türkçe okunması günlük ibadetlerin Türkçeleşmesinde pek etkili olmamıştır. Bu nokta da en iyi sonuç alınan olay ezanın Türkçeleştirilmesi

[194] D. Cündioğlu, *a.g.e.*, s.255.
[195] D. Cündioğlu, *a.g.e.,* s.262.
[196] Ş. Turan, *a.g.e.*, s.53.
[197] M. Baydar, *a.g.e.*, s.286.

olmuştur. Hasan Cemil (Çambel) başkanlığında Dolmabahçe Sarayında toplanan dokuz hafız, ezanın Türkçeleştirilmesi için çalışmalara başlamış son şekli Atatürk tarafından verilen ve

Tanrı uludur

Şüphesiz bilirim, bildiririm

Tanrıdan başka yoktur tapacak

Şüphesiz bilirim, bildiririm[198]

Sözleriyle başlayan Türkçe ezan metni ilk olarak 30 Ocak 1932'de ikindi vakti Fatih Camii'nde Hafız Rıfat tarafından okunmuştur.

1932 yılı ulusal kültür politikaları açısından yeni bir dönemi ifade ediyordu, namazın Türkçeleştirilmesi muhalefet nedeniyle yapılamasa da Ziya Gökalp'ın Vatan adlı şiirin de:

Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur

Köylü anlar manasını namazdaki duanın…

Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kuran okunur,

Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüda'nın

Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın![199]

Sözleriyle ifade ettiği Türkçe ezan hayali 1932 yılında gerçek olmuştur.

Ezanın Türkçe okunması beraberinde tepkileri de getirmiştir ve Türkçe ezana ilk tepki 1 Şubat 1933'te Bursa'dan gelmiştir.[200] 6 Şubat 1933'te Mustafa Kemal Anadolu Ajansına yaptığı konuşmada: " Meselenin mahiyeti esasen din değil, dildir. Kat'i olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin milli dili ve benliği bütün hayatında hâkim ve esastır" demiştir.

İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına Müslümanlık dışındaki cemaatlerden de katılım olmuştur. Türk Ortodoksları Reisi Papa Eftim 2 Nisan 1933'te Galata'daki kilisede ilk Türkçe ayini yapmıştır.[201] Musevi vatandaşların kurduğu Türk

[198] *Cumhuriyet*, " Türkçe Ezan ve Kamet", 23 Teşrinisani 1932.
[199] Kamuran Ardıç, "Atatürk'ün Yarattığı Çağdaş Türkiye", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c.IV, İstanbul, 1989,s.115.; B, Lewis, *a.g.e*., s.411.
[200] Burhan Bozgeyik, *Dil Davası*, Bedir Yayınları, İstanbul, 1995, s.35.
[201] Erol Cihangir, *Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.268–275.

Kültür Birliği de 3 Ekim 1940'da havralardaki dinsel törenlerde Türkçenin kullanılması kararını almıştır.[202]

Sonuç olarak, Cumhuriyet idarecileri her şeyden önce, kutsal kitabı milli dilde okunmayan, ibadetleri milli dilde yapılmayan bir din'in milli vasfını taşımayacağına inanmışlar ve bu nokta da Batı tecrübesini dikkate almışlardır. Batılı milletler, kutsal kitaplarının milli dillere çevrilmesi ve ibadetlerinin milli dillerinde yapılmasıyla benliklerini bulup bu benlik sayesinde de devletlerini kurduklarına göre bu gelişmeler Türkler içinde geçerli olabilir diye düşünmüşlerdir. Kuran Türkçeye çevrilmeli, hutbeler Türkçe olarak okunmalı, ezanlar, tekbirler, selalar Türkçe okunmalı ve en nihayetinde namazlar da Türkçe olmalıydı.

İbadetlerin Türkçeleştirilmesi Projesi tamamlanamamış bir projedir. Devrin iktidarı, bu projeyi bütünüyle uygulama da çeşitli sorunlarla karşılaştığından projenin bazı kısımlarında ısrarlı olmaktan vazgeçmiş, bazı kısımlarını yürürlükte tutmaya çalışmıştır. Ancak çok partili siyasi hayata geçişle birlikte bu kısmi ısrar pek sonuç vermemiş Türkçe ezan, kamet ve hutbe okunması 16 Haziran 1950'ye kadar sürebilmiştir.

2.4. HALKEVLERİ

Farklı milletleri bir arada barındıran Osmanlı Devleti'nde düzeni sağlayan "ümmet"e dayalı bağların milliyetçilik ile çözülmeye başladığı dönemde milliyetçilik hareketleri en son asli unsur olan Türkler arasında etkili olmaya başlamıştır. Türkler arasında etkili olmaya başlayan milliyetçilik hareketleri 11 Mart 1912'de Türk Ocaklarının kurulmasında da kendisini göstermiştir.[203] Türk Ocakları Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de oldukça etkili olmuş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yeni Türk devletinin kurulup gelişmesinde Türk Ocaklarının yetiştirdiği kuşaklardan geniş ölçüde yararlanılmıştır.[204]

Cumhuriyet Dönemi'nde de etkili olan Türk Ocaklarının 1926'da düzenlenen çalışma programlarına bakıldığında, Türk halkının bilgisini artırmak amacıyla, çeşitli konularda konferanslar düzenlemek, her ocakta bir kütüphane ve çalışma salonu

[202] H. Sadoğlu, *a.g.e.,* s.275.
[203] Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.64.
[204] Nurcan Toksoy, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.23.

oluşturmak, Türk dili ve Türk folkloru hakkında derleme çalışmaları yapmak, kültür müzeleri açmak, beden eğitimine önem vermek gibi önemli hedefler yer almıştır.[205]

Ulusallaşma çabalarında büyük yararlılıklar gösteren Türk Ocakları 10 Nisan 1931 tarihinde Ankara'da yapılan genel kurulda kendini feshetmiştir.[206] Ocağın kapanış nedeni ile ilgili olarak Türkiye sınırlarını aşan milliyetçilik ideolojisi üzerinde durulmuştur.[207] Bu iddiaya karşıt bir görüşte kapatılma nedenini Cumhuriyet Halk Partisinin siyasi alanda tek güç olmak istemesine bağlamaktadır.[208]

Cumhuriyet Halk Partisinin 10–18 Mayıs 1931 tarihleri arasında toplanan Üçüncü Büyük Kongresinde parti yetkilileri bir yandan Türk Ocaklarını kapatarak Cumhuriyet Halk Partisine katılma kararını kabul ederken diğer taraftan da Halkevlerinin kurulmasına karar vermişlerdir.[209] 19 Şubat 1932'de Halkevleri resmen kurulmuş, 14 Halkevinin kurulmasıyla başlayan faaliyetler eğitim ve kültür hayatında büyük bir hareketin başlangıcı olmuştur.[210]

Türk Ocaklarının 1926'da düzenlenen çalışma programları ile Halkevlerinin faaliyetleri incelendiğinde büyük benzerlikler dikkati çekmektedir. Bu benzerliklerden yola çıkarak, Halkevlerinin örgütlenişi sırasında Türk Ocaklarının deneyimlerinden yararlanıldığı söylenebilir.[211]

Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde kendini unutmuş bir milleti yeniden ayağa kaldırmak, yepyeni bir çağdaş düzene taşımak için Atatürk'ün başlattığı mücadele kitle eğitimini önemli kılmıştır. Osmanlı döneminde ihmal edilmiş kitleleri eğitmeyi amaçlayan Halkevlerinin kuruluş amaçlarından biri de Atatürk milliyetçiliğinin temel direklerinden olan Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ürettiği mesajı Cumhuriyet'in hedef kitlesine ulaştırmak olmuştur.[212]

Halkevlerinin kuruluş amaçları şu noktalar çerçevesinde toplanabilir:

1- Ümmet anlayışından millet anlayışına geçişte, milli ruhu biçimlendiren ve kuvvetlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarmak.

---

[205] Hasan Kaş, *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi (1934-1950),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.8.; Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.213-226.
[206] *Cumhuriyet,* "Türk Ocakları Halk Fırkasına İltihak Etti", 11 Nisan 1931.
[207] F. Üstel*, a.g.e.,* s.360.
[208] N.G. Yeşilkaya**,** *a.g.e*., s.66.
[209] Halim B. Kunter, *Halkevleri***,** Halkevleri Genel Merkezi Tarafından Yayınlanmıştır, Ankara, 1964, s.4.
[210] *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı 1935 Halkevleri*, Ankara, 1935,s.5.
[211] N.G. Yeşilkaya*, a.g.e*., s.64.
[212] S. Aydın, *a.g.e.,* s.233-234.

2- Halkın Cumhuriyet'i özümsemesine katkıda bulunmak.

3- Toplumsal İlişkilerde kültürde, sanatta, bilimde ve eğitimde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın gereklerini yerine getirmek.

4- Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyip artıracak köycülük çalışmaları yapmak.

5- Cumhuriyet Halk Partisinin ilkelerini ve bu ilkelerin ülke düzeyinde nasıl uygulandığını halka anlatmak.

Halkevleri Cumhuriyet Halk Partisinin, Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve Devrimcilik prensipleri içinde çalışmıştır.[213] Halkevlerine, partiye kayıtlı olan veya olmayan her yurttaş üye olabilmiş. Ayrıca yurttaşlar, kendi uzmanlık ve ilgi alanına giren Halkevi koluna girerek çalışabilmiştir.[214]

Halkevleri dokuz şubeye ayrılmıştır.

1- Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi

2- Güzel Sanatlar Şubesi

3- Temsil şubesi

4- Spor Şubesi

5- Sosyal Yardım Şubesi

6- Halk Dershaneler ve Kurslar Şubesi

7- Kütüphane ve Yayın Şubesi

8- Köycülük Şubesi

9- Müze ve Sergi Şubesi[215]

Halkevleri herkese açık olmasına karşılık yönetici olacaklarda Cumhuriyet Halk Partili ya da devlet memuru olma şartı aranmıştır. Bir yerleşim yerinde Halkevi kurulabilmesi için de asgari düzeyde bazı şartlar aranmıştır. Buna göre: a) En azından üç faaliyet kolunu çalıştırmaya yetecek sayıda üyenin kaydedilmiş olması; b) 200 kişilik bir salonu, kütüphanesi, birkaç çalışma odası ve jimnastik yapmaya elverişli bahçesi

[213] Âdem Kara, *Cumhuriyet Dönemi'nde Kalkınmanın Mihenk Taşı: Halkevleri(1932–1951),* 24 Saat Yayıncılık, Ankara, 2006, s.67.
[214] Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri (1932-1951),* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.72.; *Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1973, s.6.
[215] İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002, s.42.; M. Ergün, a.g.e., s.162-165.

olan bir binanın temin edilmesi; c) Bir büro memuru ile bir yardımcı istihdam etmeye ve öteki zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yetecek miktarda minimum bir bütçenin oluşturulması ilk kurulma şartlarından sayılmıştır. Bazı küçük kasaba ve nahiyelerde ya da köylerde bu şartlar olmadığı için, Halkevi açılamamıştır. Bu durum göz önünde bulundurularak bu tip yerleşim yerlerinde Halkevi ihtiyacını karşılayacak doğrultuda Halkodaları kurulmuştur.[216]

Halkevlerini en hızlı gelişim dönemi 1932–1940 yılları arasında olmuştur. Bunu izleyen dönemde savaş ve çok partili hayata geçiş nedeniyle bir önceki dönemin hızını ve heyecanını koruyamamıştır. 1932–1940 yılları arasındaki dönem boyunca ülkede dağılmış bulunan Halkevlerinin bütününde 23.750 konferans, 12.350 temsil, 9.050 konser, 7.850 film gösterisi, 970 sergi halka sunulmuştur. Aynı dönem içinde toplam üye sayısı %506 artmıştır. Halkevleri kitaplıklarından 1932'de 149.949 vatandaş yararlanırken bu sayı 1940'da 2.557.853'e yükselmiştir. Halkevlerinde açılan kurslardan yararlananların sayısı 1932'de 900 iken 1940'da 48.000'e çıkmıştır.[217] Halkevleri yayın faaliyetlerini ağırlık noktası dergiler olmuştur.

İnkılâplar doğrultusunda halkın siyasi ve ideolojik eğilimleri gerçekleştirilmek amacıyla kurulan Halkevleri, halkçı ve milliyetçi ideolojinin Anadolu'ya yayılmasında kitle örgütleri olmuşlardır.[218]

Türk toplumuna yeni bir ulusal ve laik bir kimlik kazandırmak ve Türk milletinin ulusallaşma sürecini tamamlayabilmek için kurulan Halkevleri, Türkçe olmayan birçok köyün adını değiştirmek, soyadı verme günleri düzenlemek, Öz Türkçe yarışmaları düzenlemek, dil bayramını kutlamak, Türk dilinin yabancı dillerin etkisinden kurtarılmasını sağlamak, yurdun her yerinde yeni harflerin yaygınlaşmasını sağlamak çalışmalarına yardımcı olarak ulusal bilincin gelişmesine katkıda bulunmuştur.[219] Halkevleri müzik, resim, halk oyunları ve temsil alanlarında ulusal sanat zevkinin olgunlaşmasında, bölgesel tarih ve folklor araştırmalarında bulunarak ülke bilimine katkılar getirdiği gibi ulusal bilincin gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Halkevlerinin amaçlarından biri de halkı toplumsallaştırmak (kütleleştirmek) olmuştur.[220] Halkın kaynaşmasını ve bütünleşmesini sağlamak, mezhep, soy, sınıf

[216] H. Kaş, *a.g.t*., s.17-18.
[217] H. Kaş, *a.g.t*., s.18.
[218] Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Çağ Yayınları, İstanbul, 2000, s.92.
[219] Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006, s.85.
[220] Ş. Zeyrek, *a.g.e*., s.94.

farkları gözetmeden toplumu bir bütün halinde tutabilmek amaçlanmıştır.[221] Kaynaşmış bir kütle haline getirilmek istenen bu toplum panayırlar, festivaller, geziler, danslı aile toplantıları ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Balolar, kadın ve erkeğin beraber katıldığı ilk toplantılar olarak, soysal yaşantıda önemli bir değişim olmuştur. Halkevleri yeni ve laik Türkiye halkının camiler dışındaki toplanma yeri olmuştur. Çeçen bu düşüncesini şöyle ifade eder; "Camilerde ümmet olarak bir araya gelmeye alışmış halk kitleleri, artık Halkevlerinde ve benzeri uygar merkezlerde millet olarak bir araya geleceklerdir. Laiklik, cumhuriyetin ve devletin ana ilkesi olunca, kitleleri cami dışında bir araya getirecek yeni merkezlere gereksinim vardı. Halkevleri böylesine bir gereksinmeyi karşılayacak biçimde örgütlenmişlerdir."[222] Halkevleri Osmanlı Devleti'nden kalma ümmilik düşüncesinin yıkılıp Türk halkında ulusçuluk düşüncesinin yerleşmesinde etkili olmuştur. Halkevlerinin bir diğer işlevi halka güven aşılamak olmuştur. Halkevleri ve dönemin yayınları halka güven aşılamak adına faaliyet göstermişlerdir.

[221] N.G. Yeşilkaya**,** *a.g.e.,* s.73-74.
[222] Anıl Çeçen**,** *Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.380.

III. BÖLÜM

HARF İNKILÂBININ ETKİLERİ

Harf inkılâbı, bin yıllık Arap harfleri ile yazma geleneğine son vererek, batı kültürü ile yakınlaşma sağladığından, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kültür inkılâbına yol açan büyük bir inkılâptır. Bu inkılâp; siyasal, toplumsal ve kültürel alanda gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Harf inkılâbını sadece bir yazı değişikliği olarak görmemek ve dar bir çerçeve içinde değerlendirmemek gerekir. Bu inkılâp ile Türk toplumu, çağdaşlaşma atılımında en önemli adımlardan birini atmıştır. Harf inkılâbı, çağdaş uygarlığa ulaşabilmek için her şeyden önce okuma yazma kapılarının ulusumuza açılması olarak anlaşılmalıdır.

Atatürk'ün devrimlerinin dayandığı temel ilke, Türkiye Cumhuriyeti'ni siyasi yapısı bakımından olduğu gibi, toplumsal yapısını şekillendiren kültür değerleri bakımından da çağdaş bir devlet haline getirmek olmuştur. Dolayısıyla harf inkılâbı, milli değerlere bağlı çağdaşlaşmanın bir ifadesidir.

3.1. SİYASAL ALANDA ETKİLERİ

Harf inkılâbının değerlendirilmesinde bugüne dek, genellikle kültürel ve toplumsal öğeler üzerinde durulmuştur. Arap alfabesinin öğrenilme zorluğu, okuma güçlüğü ve bu alfabenin Türk seslerine uygun olmayışı özellikle üzerinde durulan öğelerdir. Bunların yanı sıra harf inkılâbının bir de siyasal devrim yanı söz konusudur.

Harf inkılâbının diğer devrimlerle, özellikle cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve devrimcilik dediğimiz başlıca Atatürk ilkeleriyle bağlantılarının da ele alınması gerekmektedir. Harf inkılâbı bir yönden Türk kültürel yaşantısını ve yapısını Arap ve Fars kültürünün etki ve baskısından kurtararak ulusal niteliğine kavuşturmak suretiyle Milliyetçilik ilkesinin tamamlayıcı bir öğesi olurken, öte yandan da Kuran'ın Arapça yazılmış olmasından dolayı, Arap yazısına yüklenen kutsallık ve değiştirilemezlik anlayışının değiştirilmesiyle Laiklik ilkesinin kavranmasına yardımcı olmuştur.

Halkımızın dilinde binlerce yıldan beri varlığını koruyan öz Türkçemizin ses yapısına uygun bir yazı sistemi getiren harf inkılâbı dil devrimimizin de alt yapısını oluşturmuş ve diğer yandan da geniş halk kitlelerinin çok kısa bir sürede okuryazar olmalarını sağlayarak Halkçılık ilkesine destek olmuştur.

Harf inkılâbı, demokrasi eğitimi, kültürü ve uygulamasının en etkili aracı olmuş, bu yanıyla da Cumhuriyetçilik ilkesine anlam ve değer kazandırmıştır. O halde harf inkılâbına yalnızca bir yazı değişikliği olarak değil, Atatürk devrim ve ilkelerine bütünlük kazandıran çok önemli bir devrim olayı olarak bakmak gerekir.

3.1.1. Laiklik ve Harf İnkılâbı

Laiklik, genel ve öz anlamı ile "devletle dünya işlerinin birbirinden ayrı tutulması" demektir.[223] Laik kelimesi sözlük anlamıyla, ruhani olmayan şey, fikir, kurum demektir. Laik sözcüğünün esasında, din düşmanlığı veya dinsizlikle ilgili bir husus yoktur. Ülkemizde Meşrutiyet yıllarında kullanılmaya başlanan laiklik kelimesi, Ziya Gökalp tarafından "ladini" şeklinde kullanılmıştır.[224]

Mustafa Kemal Atatürk, İslamiyet gibi, bütün insanlık için "en son evrensel bir dinin" devlet ve parti siyasetinin içinde küçültülmesini doğru bulmamıştır. Mustafa Kemal Atatürk dini, bir vicdan meselesi olarak görmüş, dinin şahsi ve siyasi çıkarlar uğruna sömürülmesini önlemiştir.

Bilindiği üzere 1924 Anayasası'nın 2. maddesi, "Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır, resmi dili Türkçedir, makarrı Ankara şehridir" idi. 10 Nisan 1928'de Anayasanın 2. maddesindeki "Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır" cümlesi, 1222 sayılı kanunla kaldırılmış ve yalnız "Türkiye Devleti'nin resmi dili Türkçedir, makarrı Ankara şehridir" cümlesi bırakılmıştır.[225]

1928'e kadar Anayasa metninde 2. madde olarak görülen "Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır" hükmü, esasen hukuk alanında devletin teokratik karakteri gibi görünmekle beraber, kâğıt üzerinde kalmış bir ifadedir. Uygulama da böyle bir husus yoktur. Devlet dininin İslam dini olduğu belirtilmekle birlikte, şer'i hükümlere yer verilmemiş, siyasi iktidar kaynağının ilahi olduğu kabul edilmemiştir. Ülke çapında yapılan inkılâplarla, Halifeliğin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisatın kabulü, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, birtakım dini unvanların yasaklanması hükümleri getirilmiştir.[226]

Atatürk devrimlerinin tümünde olduğu gibi harf inkılâbında da temel hedef Türk toplumuna çağdaş, laik bir yaşam çizgisi kazandırmak olmuştur. Çünkü laiklik

[223] Mahmut İhsan Özgen, *Devlet Adamlığı Devlet Yönetiminde Esaslar*, İnsanlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.94.
[224] M.İ. Özgen, *a.g.e.*, s.95.
[225] M.İ. Özgen, *a.g.e.*, s.96.
[226] M.İ. Özgen, *a.g.e.*, s.97.

milli devlet sisteminin temel özelliklerinden biridir. Ümmeti simgeleyen Arap harfleri kaldırılarak Latin harfleri esaslı Yeni Türk Alfabesinin kabul edilmesi, Türk milli devletinin laik temeller üzerine inşa edilmesini kolaylaştırmıştır. 1928 yılında Anayasa'dan "devletin dini İslam'dır" maddesinin çıkarılması ile harf inkılâbının önü açılmıştır.

Laiklik ilkesinin Anayasa'ya girmesi ise 1937'de 1924 Anayasası'nın 2. maddesi "Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılâpçıdır" hükmüyle olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk, büyük bir asker olduğu gibi, büyük bir siyasetçi ve devlet adamıydı. Mustafa Kemal Atatürk, bir işe ne zaman başlanacağını, bir işe ne zaman son verileceğini bilen, gününü iyi tayin eden bir liderdi. Laiklik ilkesinin Anayasa'da yer alacağı zamanı da iyi tayin ve tespit etmiştir. [227]

Laiklik, devletin temel nitelikleri arasındaki yerini alarak, dinin devlet ve toplum üzerindeki etkisi büyük oranda kaldırılmıştır. Düşünce hayatı ve dolayısıyla eğitimin dini baskıdan kurtulup daha özgür hale gelmesi, alfabe sorunundaki görüşlerin değişmesine, yazı değişiminde dinin kalkan olarak kullanılmasının engellenmesine, Harf inkılâbının gerçekleşmesine uygun zemin hazırlamıştır.

3.1.2. Cumhuriyet ve Harf İnkılâbı

Cumhuriyet rejimi, hem kendi iktidarını güçlendirmek hem de çağdaş bir toplum oluşturabilmek adına bir dizi devrimler gerçekleştirmiştir. Bu devrimlerin en önemlilerinden biri de harf inkılâbıdır. Harf inkılâbı, Atatürk'ün diğer devrimleri gibi, yeni bir toplumda yeni bir iktidarın egemenliğini simgeliyordu.

Çağdaş dünyanın yaşama düzeyi ve araçlarını kabul etmeye karar vermiş Yeni Türk devleti bir yandan da kendi iktidarını güçlendirmek adına yeni rejimi anlayacak ve koruyacak nesillerin yetiştirilmesi için çaba harcamıştır. Falih Rıfkı, 4 Kânunusani 1929'da Hâkimiyet-i Milliye'de yayınlanan "Dün" başlıklı yazısında:

" Cumhuriyet okuryazarların rejimidir. Her cins rejim kara kalabalıklar üzerinde tutunabilir. Cumhuriyet rejimi ancak vatandaşlarının büyük bir kısmı düşünen, duyan, tartan ve ölçen şuurlu bir memleketin eseri olabilir. Cumhuriyetin en korkunç tehlikesi

[227] M.İ. Özgen, *a.g.e.*, s.97.

cahilliktir. İşte dün Türk milleti Cumhuriyetin en büyük düşmanına karşı harp açtı. Bu sene okuryazarların adedi yarım milyondan fazla olacaktır. Maarif, ordu ve millet mektepleri birkaç senede Türk milletinin seviyesini yüksek Avrupa milletlerinin vasati seviyesine çıkaracaktır zannediyoruz. İşte o gün cumhuriyet emniyet içinde olacaktır. Yeni rejim ilk mekteplerin ve mecburi tahsilin iş başında bir nesil hazırlayacağı bir nesil beklememekte haklı idi: Okuryazar olmayan cumhuriyet vatandaşı sun'i bir varlıktır. Her rejim ümminin vasisidir: Cumhuriyet ise vasisi millet olan bir rejimdir. Millet Mektepleri bizzat Cumhuriyeti yetiştirmeye memurdurlar. Asri devletin tekmil işleri, en yüksek vazifelerden en basit mükellefiyetlere kadar hepsi okuryazar vatandaş ister. Bu mekanizma içinde ümmi olan ne alacağını ne de vereceğini bilir. İlk tahsil ve askerlik yaşını aşan kalabalıkları okutmak pek yeni ve o kadar güç bir tecrübe ise de rejimin hayat memat meselelerinden biridir."[228] diyerek harf inkılabı ile cumhuriyet rejiminin korunması arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir.

Yirminci yüzyılda yüzde doksanı okuma yazma bilmeyen bir milletin Cumhuriyet idaresi altında yaşaması imkân dâhilinde değildi. Millet hâkimiyetinin olduğu bir ülkede bütün vatandaşların hak ve vazifelerini bilmesi ve bunları uygulamaya geçirmesi lazımdı, bu lüzum ancak halkın büyük bir kısmının okuryazar olmasıyla sağlanabilirdi.[229] Yeni alfabe, okuryazar oranının artmasını sağlayarak cumhuriyet rejimini özümseyecek ve koruyacak vatandaşların yetişmesini sağlamıştır. Falih Rıfkı'nın ifadesi ile "Yeni alfabe sağlam Cumhuriyet temelinin harcı vazifesini görmüştür."[230]

3.2. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ALANDA ETKİLERİ

Türk toplumsal ve kültürel değişim hareketleri içerisinde önemli bir yer teşkil eden Harf inkılâbının amacı: Türk milletini toplumsal ve kültürel yapısıyla çağın bilim ve kültür yaşamına hazır hale getirmek olmuştur. Başka bir deyişle harf inkılâbı, toplumsal ve kültürel değişim hareketi içerisinde, Türk toplumunu bulunduğu durumdan, olması gereken duruma bir an önce getirme gereğinin kaçınılmaz bir sonucudur.

Harf inkılâbı, toplumsal ve kültürel alandaki yeniliklere temel oluşturan bir özellik taşımaktadır. Türk toplumunun kendi diline, kendi tarihine sahip çıkabilmesi,

[228] *Hâkimiyet-i Milliye*, Falih Rıfkı, " Dün", 4 Kânunusani 1929.
[229] *Cumhuriyet*, "Asri Türkün Kendi Yazısı", 2 Teşrinisani 1928.
[230] *Hâkimiyet-i Milliye*, Falih Rıfkı,"İki Safha" , 2 Teşrinievvel 1928.

okuma-yazmanın kolaylaştırılması ve kültürel alandaki gerekli hamlelerin yapılabilmesi, her şeyden önce Türk milletinin kendi dilinin özelliklerine uygun, kolay öğrenilebilir bir alfabe sistemine sahip olması ile gerçekleşme imkânı bulmuştur.

Mustafa Kemal, Arap alfabesinin Türk dilinin özelliklerine ters düştüğünü ve okuma-yazma güçlüğü doğurarak, kültürel alandaki gelişmelerin önünü tıkadığını belirtmiştir. Ulusal ve kültürel niteliklerimize uygun bir alfabenin kabul edilmesi ulusal kültürümüzün gelişmesini de sağlamıştır.

Harf inkılâbı, toplumsal ve kültürel alanda okur-yazar oranının artması, toplumun çağdaşlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli bir kimlikle milli bir devlet olarak çağdaş Batılı devletlerin yanında yer almasını kolaylaştırmıştır.

3.2.1. Okur-yazar Oranının Artması

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan eksik ve düzensiz bir eğitim devralmıştır. Bu eksikliğin en önemli yanı, eğitimin geniş halk kitlelerine ulaşamaması,[231] bunun sonucu olarak da halkın okuma-yazma oranının son derece düşük olmasıdır.[232] 1927 nüfus sayımına göre, okuryazar olması gereken yaş grubundaki insanların sayısı 10,5 milyon kadardı ve bunun ancak bir milyon kadarı okuma yazma bilmekteydi. Bu durum okuma yazma bilenlerin oranının ise sadece % 10,2 de kaldığını göstermektedir.[233]

Bir ulusun kalkınabilmesi, sağlam bir yapıya sahip olabilmesi eğitimi ile sıkı sıkıya alakalıdır. Yani aydınlanma eğitimsiz olmaz. Bu nedenle Mustafa Kemal, eğitim sistemine büyük önem vermiş, rejimin sürekliliği ve devrimlerin yerleşmesi için devrimleri anlayabilecek halkın eğitimine özen göstermiştir. Halk eğitilmedikçe büyük değişim sağlanamaz, yeni olan, eski olanın yerini alamazdı.[234]

Harf inkılâbını kaçınılmaz kılan bireysel ve toplumsal nedenler arasında en kolay kanıtlanabilir olanı eski alfabenin Türkçeyi doğru yazmada neden olduğu sıkıntıdır. Bunun yanı sıra Atatürk, devrimlerin en büyük düşmanının cahillik olduğunu görmüş, bilgi ve bilinci gelişmiş bir toplum oluşturmak istemiştir.

---

[231] Nezahat Demirhan**,** *Cumhuriyetin Onuncu Yılının Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.21.
[232] Emre Kongar**,** *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, c. II, Remzi Kitabevi, İstanbul,1985, s.389.
[233] *İstatistik Göstergeler (1923–1998)*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2001, s.18.
[234] Cihan Duru, *Atatürk Devrimi Yarım Kaldı*, Kayseri, 2000, s.129.

Devrimlerin ulusça benimsenmesi, halk tabakaları arasında kök salması; okuma-yazmanın artmasına, halkın aydınlanmasına bağlıdır. Bunun da en kullanışlı yolu dilimize uygun bir alfabe olabilirdi. Harf inkılâbı, devrimlerimizi ulusa mal edebilecek, diğer devrimlerimizi besleyecek ve güçlü kılacak ana kaynak olmuştur.[235]

Harf inkılâbının okuma-yazmayı kolaylaştıracağına kesin olarak inanan Atatürk düşüncesini şu sözleri ile ifade etmiştir:

"…Büyük Türk Milleti, cehaletten az emekle, kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıtayla sıyrılabilir, bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir…"[236]

Harf inkılâbı ile birlikte okuma yazma seferberliği başlatılmış ve halk eğitimi girişimleri örgütlü hale gelmiştir. Millet Mektepleri, Halk Odaları, Halk Evleri gibi kurumsal düzenlemelerle bu seferberlik yürütülmek istenmiştir. Özellikle Millet Mektepleri'nin okuma yazma seferberliğinin önemli bir yönü olan, okuma yazmayı bilmeyen yetişkin kitleyi eğitmek sorununun çözümünde bir araç olarak düşünülmüştür.

[235] M. Baydar, *a.g.e*., s.268.
[236] Sadi Irmak, *Atatürk Devrimleri Tarihi*, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1973, s.237.

TABLO 3.1. 1928–1936 Yılları Arasında Millet Mekteplerine Devam Eden ve Sertifika Alan Öğrenci Sayıları [237]

Yıllar	Devam Edenler	Başarı Gösterenler	Başarı Oranı (%)	Dışarıdan Özel Öğrenim Görenlerle Birlikte Toplam Verim
1928–29	1.045.500	526.881	% 50	597.010
1929–30	544.534	245.663	% 45	262.423
1930–31	352.902	172.322	% 49	188.311
1931–32	205.349	99.491	% 48	108.470
1932–33	157.636	80.559	% 51	90.935
1933–34	77.672	36.559	% 47	40.851
1934–35	103.252	49.647	% 48	66.255
1935–36	59.206	29.788	% 50	40.229

Önemli yaygın eğitim kurumlarından biri olan Millet Mektepleri bünyesi içinde okuma yazma öğretilen A dersliklerinin yanı sıra, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgileri v.b. temel bilgileri vermeyi amaçlayan B dersliklerinin de yer alışı sadece okuma yazma öğretiminin dışında, bu kurumlarda genel anlamda halk eğitiminin de amaçlandığını göstermektedir.[238]

Yunus Nadi, Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan " Halk Mektepleri" başlıklı yazısında:

"İrfan aşkı ile bu kadar müteheyyiç olan halka okuyup yazma öğretirken aynı zamanda meğer onlara hayatları için müfit malumat vermek dahi mümkün olurmuş.

[237] *BİUM*, Maarif İstatistiği, Ankara, 1943, s. X-XI.
[238] Uygur Kocabaşoğlu, "Harf Devrimini Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.116–117.

Yeni harfleri öğrenmek için tatbik edeceğimiz okuma yazma temrinleri alelade ve rasgele sözler olabileceği gibi halkın işine yarayacak bir takım malumatı veren sözler de olabilir. Mademki öyledir, neden bu ikincisini tercih ederek bir taş ile iki kuş vurmuş olmayalım?"[239] diyerek, Millet Mekteplerinin okuma yazma öğretme işlevinin yanı sıra halk eğitimini de amaçlaması gerektiğinden bahsetmiştir.

Yaygın eğitimin yanı sıra örgün eğitimde de gelişmeler kaydedilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda 1927'de 6.042 olan ilkokul sayısı 1938'de 7.862'ye yükselmiştir. İlkokullarda okuyan öğrenci sayısı 1927'de 461.985 iken bu sayı 1938'de 813.532'ye yükselmiştir.[240] 1927–1938 yılları arasında Türkiye'deki ilkokul sayısında % 30, ilkokullara devam eden öğrenci sayısında ise % 76 oranında artış olmuştur. Bu veriler göstermektedir ki Harf inkılâbı, milli eğitimin gelişmesinde de önemli katkılar sağlamıştır.

1927 yılında % 10,2 olan okur-yazar oranı 1935 yılına gelindiğinde % 19,9'a yükselmiştir.[241] Okur-yazar oranlarındaki artış incelendiğinde erkek nüfusun da 1927 yılında % 17,4 olan okuma yazma oranı 1935 yılında % 29,3'e, kadınlar da ise % 4 olan oran % 10,5'e yükselmiştir. Okuma yazma bilen kadınların oranı sekiz yılda % 6,5 artış göstermiştir. Okur-yazar oranının artmasında yeni alfabenin Arap alfabesine göre çok daha kolay olması ve Türk dilinin ses özelliklerine uygun olması etkili olmuştur. Latin alfabesinin kabulü ile düzgün bir imlanın gelişi, okur-yazar kitlesinin genişlemesine yardımcı olmuş okuma alışkanlığı artmıştır. Harf inkılâbı kentli aydınlar aracılığıyla Anadolu'da kolayca yerleşmiş ve Bu sayede din adamları ve seçkinlerin tekelinde bulunan okuma-yazmanın halkın diğer kesimlerine de yayılması sağlanmıştır. Böylece bu kişilerin toplumsal ayrıcalıkları azalmış, aradaki iletişim engeli ortadan kalkmış, sosyo-kültürel atılımların halk tabanında yaygınlaşması kolaylaşmıştır

Okur-yazar oranının artmasında, Harf İnkılâbı ile başlatılan okuma-yazma seferberliği ve halk eğitimi girişimlerinin de etkisi göz ardı edilemeyecek kadar çok olmuştur. Millet Mektepleri, Halk Odaları, Halkevleri gibi kurumsal düzenlemeler de bu amaca yönelik olarak faaliyet göstermiştir.[242] Millet Mektepleri, harf inkılâbının okur-yazarlığı arttırma hedefine yönelik gösterilen çabaların başında gelmiş, Millet Mektepleri sayesinde okul çağı dışındaki büyük halk kitleleri okuma-yazma

[239] *Cumhuriyet*, Yunus Nadi, "Halk Mektepleri", 5 Kânunusani 1929.
[240] *BİUM Maarif İstatistiği (1938–1939)*, Ankara, 1942, s.II-III.
[241] Tuncer Baykara, *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1991, s.158.
[242] U. Kocabaşoğlu, *a.g.m*., s.119.

öğrenebilmiştir. Millet Mektepleri Yeni Türk Alfabesinin halk kitlelerine yayılması açısından başarılı olmuş, halkın aydınlanmasında etkili olmuş bu da Atatürk devrimlerinin yayılmasını, eskinin yerine yeninin konmasını kolaylaştırmıştır.

3.2.2. Basın Yayın Hayatının Canlanması

Harf inkılâbı ile birlikte yayın hayatımızda önemli gelişmeler ve değişmeler kaydedilmiştir. Harf inkılâbının genel olarak yayın yaşamımız üzerindeki etkileri üç grupta ele alınabilir. Bunlar Harf İnkılâbının, süreli yayınlara etkileri kitap basımına ve yayımına ve kütüphanelere etkileri şeklinde sıralanabilir.

Harf inkılâbını hazırlayanlar, Türk basınının en kısa zamanda ve toptan yeni yazıya geçmesine büyük önem vermişlerdir. Basın, yeni yazının halka tanıtılması ve yayılması için en etkin araçlardan biri olarak görülmüştür. Türk harfleri yasasının gerekçesinde, "Yeni harflerin halk arasında yayılması için birinci koşul halkın en çok okumak zorunluluğunda bulunduğu yapıtların yeni harflerle yayımlanmış olmasıdır" deniyordu. Çünkü halk, yeni yayınları eski harflerle izleme olanağına sahip oldukça yeni harflere alışma süreci uzayabilirdi. Bu nedenle Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkındaki Kanun ile 1 Aralık 1928 günü bütün gazetelerin yeni yazıya geçmesi zorunluluğu getirilmiştir. Gazeteler, bu geçiş sırasında doğal olarak Harf İnkılâbından kaynaklanan zorluklarla karşılaşmışlardır. Yeni yazıya adapte olma sürecinde gazete satışlarında azalmalar yaşanmıştır. Gerçi 1 Aralık 1928 öncesi, gazeteler belli sütunlarında yeni harflere yer vermişlerdir. Ancak bu gazete satışlarındaki düşüşü etkileyememiştir.

1928 yılında Amerikan Büyükelçiliğinin, gizli kaynaklardan sağlayıp Washington'a rapor ettiği aşağıdaki tablo İstanbul gazetelerinin satışlarını ve Harf İnkılâbının etkilerini göstermesi bakımından oldukça ilginçtir. Harf İnkılâbı, bir hafta gibi kısa bir süre de etkisini göstermiş ve gazetelerin satışları %35–50 oranında azalmıştır. Bu düşüş geçiş aşamasının getirdiği bir sonuçtur.

TABLO 3.2. 1928 Aralık Ayının İlk Haftasında İstanbul Gazetelerinin Tirajı[243]

Gazete Adı	1.12.1928		2.12.1928		7.12.1928	
	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan	Basılan	Satılan
Cumhuriyet	11.500	9.000	12.000	9.650	7.000	5.730
Milliyet	10.000	8.500	10.000	8.620	8.000	5.250
İkdam	4.000	2.320	8.000	5.440	5.000	3.120
Vakit	7.000	5.500	7.000	5.440	4.000	2.780
Son Saat	6.000	3.420	3.000	2.670	2.500	1.500
Akşam	1.000	850	4.000	2.000	3.000	1.340

Gazete satışlarının azalması beraberinde mali çerçeveyi de gündeme getirmiş, gazetelerin gelirleri azalmıştır. Ali Naci'nin idaresindeki İkdam Gazetesi 1928'de kapanmıştır.[244] Süreli yayınların yaşamış olduğu sıkıntı gazetelerdeki makalelerde de yer almıştır. Yakup Kadri, Hâkimiyet-i Milliye de birer hafta arayla yazdığı iki makalede gazetelerin yaşadığı mali sıkıntıya değinmiştir. Yakup Kadri "Halkı Okumağa Alıştırmak İçin" başlıklı yazısında, Babıâli'de yaşanan sıkıntıdan bahsederek, haftalık ve aylık çıkan pek çok mecmuanın kapandığına böyle devam ederse gündelik gazetelerin de aynı sonu yaşayacağına dikkat çekmiştir.[245] Yakup Kadri, Hâkimiyet-i Milliye'de yazdığı "Matbuat Buhranı" başlığı yazısında yine aynı meseleye temas ederek:

"Harf inkılâbını müteakip baş gösteren matbuat buhranı gittikçe vahametli bir safhaya giriyor. İstanbul'da çıkan haftalık ve aylık mecmuaların hemen hepsi kapandı, bunlar arasında birkaç mizah gazetesi kaldı, onlar da nerdeyse düşüp kaybolacaklar. Bundan sonra sıra belli başlı gündeliklere gelecek ve işte o zaman korktuğumuz başımıza gelecek. Fakat şimdiden haber verelim ki biz bu buhranı harf inkılâbının bizzat

[243] Türkiye'deki Amerikan Büyükelçisi Grew'den Amerika Dışişlerine Rapor, 13–2–1929, No:674, B. N. Şimşir, *a.g.e*., s.226.
[244] Mehmet Tekin, *Harf İnkılâbı Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*, Kültür Eğitim Tesisleri Basımevi, Antakya, 1988, s.60.
[245] *Hâkimiyet-i Milliye*, Yakup Kadri, "Halkı Okumaya Alıştırmak İçin", 5 Nisan 1929.

bünyesinden çıkan bir arıza gibi telakki edenlerden değiliz ve başlangıçta lazım gelen tedbirler alınsa idi bu buhrandan sakınmanın pek kabil olacağına inananlardanız…"[246] demiştir. Yakup Kadri yazısının sonunda:

"… Ve bütün bunlar ne için Türk matbuatı harf inkılâbının icap ettirdiği tertibat ve teşkilatı tamamlayacak vasıtalardan mahrum olduğu ve yahut bunları temin etmek için katlandığı masrafların altından kalkamadığı için." [247]demiştir.

Gazetelerin yaşamış olduğu sıkıntıya Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan "Matbuat ve Hars" başlıklı yazısında değinen Habip Edip:

"Ülkemizde bir gelişme arzu ediliyorsa bunun sağlanabilmesi için halkta okuma ihtiyacını uyandırmak ve halkı okutmak için her vasıtayı kullanmak lazımdır. Halkı okumaya sevketmek bir taraftan fedakâr ve girişimci gazetecilerimiz sayesinde, olabileceği gibi, diğer taraftan da hükümetin bu konuda maddi yardımları esirgememesi ile de elde edilebilecektir. İktisadi bir zihniyetle düşünecek olursak bu hususta harcanan paralar büyük miktarlar olsa bile hiçbir zaman boşa harcanmış sayılamaz."[248] demiştir.

Bunalımı atlatmak için gazete ve dergilere belli oranlarda yardım yapılmıştır. Amerikan Büyükelçiliği raporlarına göre o dönemde gazete ve dergilere yapılan yardımlar şöyleydi:[249]

[246]*Hâkimiyet-i Milliye*, Yakup Kadri, "Matbuat Buhranı", 17 Nisan 1929.
[247] *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Nisan 1929.
[248] *Cumhuriyet*, Habip Edip, "Matbuat ve Hars", 29 Kânunuevvel 1929.
[249] B.N. Şimşir, *a.g.e*., s.227-228.

TABLO 3.3. Aralık 1928'den Sonra Gazete ve Dergilerin Hükümetten İstedikleri ve Aldıkları Yardımlar

Gazete ve Derginin Adı	İstenen Yardım	Alınan Yardım	Aylık
Cumhuriyet	10.000	2.250	Aylık
Milliyet	9.000	2.000	Aylık
Vakit	8.000	850	Aylık
İkdam	8.000	1.200	Aylık
Son Saat	7.500	800	Aylık
Akşam	7.500	1.100	Aylık
Karagöz	2.000	200	Aylık
Köroğlu	2.000	200	Aylık
Haftalık Mecmua	500	100	Aylık
Resimli Gazete	500	100	Aylık
Resimli Ay	300	100	Aylık
Akbaba	400	100	Aylık
Papağan	400	100	Aylık
Milli Mecmua	300	200	Aylık
İçtihat	300	50	Aylık
Üniversite Mecmuası	500	250	Aylık
Toplam	57.200	9.600	Aylık

Bütün bu gerekçeler karşısında gazetelerin hafiflemeye yönelik başlangıçta idari, bunlarda yetersiz kalınca bazı kanuni önemlere başvurulması gerekmiştir. Bu sırada Giresun Milletvekili Hakkı Tarık (Us), Haziran 1929'da TBMM Başkanlığına "Türk Harfleri Kabulü ve Tatbiki Hakkındaki Kanun'un uygulamaya girdiği tarihte yayınlanan Türkçe Matbuata Prim Verilmesine Dair Kanun" teklifini vermiştir.[250] Kanun teklifi 2 Haziran 1929'da görüşülerek, daha kapsamlı bir değişiklikle ve "müstacelen ve tercihan" görüşülmesi teklifi ile birlikte TBMM Genel Kurulu'na gelmiştir. Aynı gün yapılan görüşmeler sonucunda ise konunun birinci maddesinin yeniden değiştirilmek üzere encümene sevkine karar verilmiştir.[251] Bu suretle kanun o gün kabul edilmemiştir. İkinci kez konu Maliye Vekâletince yeniden ele alınmış ve hazırladığı metni hükümete getirmiştir. Bu metin Hakkı Tarık Bey'in metni esas alınarak hazırlanmış fakat gazetelere verilecek prim hem bir sisteme bağlanmış, hem de daha değişik imkânlar tanınmıştır. Tasarı 20 Mart 1930 tarihinde TBMM'de görüşülerek kabul edilmiştir. Bu suretle gazetelere çeşitli kıstas ve ölçümler içinde devlet tarafından yardım edilmesi, prim verilmesi de gerçekleşmiş olmuştur.[252]

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın basın sektörünü de olumsuz etkilemesi, hükümetin basını mali olarak desteklemesinde etkili olmuştur.27 Mart 1930 tarihli ve 1575 sayılı Gazete Primleri Hakkındaki Kanun, gazetelere verilecek primlerin, bu gazetelerin kanunda belirtilen belirli özelliklere sahip olup olmamasına göre saptanacağı belirtilmiştir.[253] Gazeteler aldıkları primleri artırmak için hem basım tekniğini geliştirmişler hem de sayfa sayılarını artırmışlardır.

1930 yılında basın hayatında bir canlanma görülmüştür. Fakat bunun tek sebebi Gazete Primleri Hakkındaki Kanun değildir. Bu canlanma da Millet Mekteplerinden mezun olanlarla okuryazar olanların sayısında meydana gelen artış etkili olmuştur.[254] Harf inkılâbı ile okuma yazmanın yaygınlık göstermesi gazetelere ve dergilere de serpilip gelişme olanağı vermiştir.[255]

---

[250] *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.12, Yetmiş dördüncü İnikat, 1.6.1929, s.205.
[251] *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.12, Yetmiş beşinci İnikat, 2.6.1929, s.217.
[252] *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.17, Otuz yedinci İnikat, 20.03.1930, s.18–21.
[253] *Hâkimiyet-i Milliye*, Matbuata Prim Kabul Edildi, 28 Mart 1930.
[254] Naşit Hakkı Uluğ, *Üç Büyük Devrim*, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, s.213.
[255] Emre Kongar, *Kültür ve İletişim*, Say Yayınları, İstanbul, 1986, s.60.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'de seçilmiş yıllara göre gazete satışları verilmiştir. Bu tablo harf inkılabının ilk dönemlerinde tiraj kaybına uğrayan gazete satışlarının uzun vadede değerlendirildiğinde arttığını göstermektedir.[256]

TABLO 3.4. Türkiye'de Seçilmiş Yıllara Göre Gazete Satışları

Yıl	Nüfus	Toplam Gazete Satışı	1000 Kişiye Satılan Gazete
1925		40.000	
1926		42.000	
1927	13.648.000	45.000	3.2
1928	13.851.000	19.727	1.4
1937	16.631.000	65.000	3.9
1949	20.359.000	150.000	7.3
1955	24.065.000	500.000	20
1964	30.349.000	1.050.000	34
1975	40.348.000	1.625.198	40
1976	40.915.000	1.724.568	42
1977	41.768.000	2.022.122	48
1978	42.640.000	2.201.719	51

Harf inkılâbı bir bakıma demokrasiyi uygulayabilmenin, kökleştirebilmenin, memleketçe kalkınmanın, ulusça uyanmanın ilk adımıdır. Harf inkılâbı sayesinde yükselen gazete tirajları hükümet çalışmalarını kontrol eden bir kamuoyu meydana getirmiştir.

[256] Bülent Özükan, "Basında Tirajlar", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.231.

Yeni yazıya geçiş gazete ve dergilerin dış görünüşlerini de etkilemiştir. Yazım kılavuzunun zamanında sindirilememesi, yeni harf kıtlığı, acemilik gibi nedenlerle çeşitli baskı, dizgi, yazım yanlışları görülmüştür.* Ancak kısa bir sürede bu sorunlar çözülmüştür.

Harf inkılâbı, Türk gazeteciliğine basım tekniği açısından eski harflere oranla büyük bir sürat ve pratiklik getirmiştir. Ahmet İhsan (Tokgöz), Dolmabahçe Kurultayında, yeni Türk yazısının basım tekniğine getirdiği kolaylığı şöyle anlatmıştır: "Efendiler, bugün Türk matbaalarında ikişer buçuk metreyi dolduran harf kasasının içinde 520'den 618 çeşide kadar harf var desem bana hayret etmeyiniz."[257] Yeni alfabe ise 29 harften oluşuyordu ve çok büyük kolaylıklar getirmiştir.

Harf inkılâbının, kitap yayıncılığı üzerindeki etkileri de olumlu olmuştur. Bu olumluluk bir yandan okur-yazarların artışı nedeniyle kitaba olan gereksinimin artması, bir yandan da yeni harflerin basım tekniğinde kolaylık sağlaması gibi etkenlerden kaynaklanmıştır. Ancak Harf inkılâbının ilk dönemlerinde İstanbul kitapçılığı üzerinde bir takım sıkıntılara neden olduğunu söyleyebiliriz. Harf inkılâbı 1928 senesi Ağustos ayında karara bağlandı. Hâlbuki bu karardan evvel bütün ders kitapları Arap harfleriyle basılmıştı. Maarif Vekâleti tarafından fiyatları tespit olunan bu kitapların resmi cetveli Devlet matbaasınca tanzim ve tab olunarak bütün vilayetler, kazalar, köyler mekteplerine tamim bile edilmişti. Ve hatta okullar kitaplarını intibah ederek siparişlerini yapmışlar ve kitapları da gönderilmiş bulunuyordu. İşte harf inkılâbı İstanbul kitapçılarını bu vaziyette buldu. Okul kitapçılığı ile uğraşan müesseseler, vekâletin tayin ettiği fiyatlar üzerinden, tam yarım milyonluk kitap hazırlamış bulunuyorlardı. Arap harfleri ile olan kitapların mekteplerde tedris olunmaması için verilen emir, bir dakikada bu yarım milyonluk varlığı sıfıra indirmiştir.[258] Eylül ayı içinde kitapçılarımız, eski harflerle basmış bulundukları kitapların ne olacağı konusundaki kaygılarını ilgililere duyurmaya karar vermişlerdir. 29 Eylül tarihli Cumhuriyet Gazetesi de, bu konudaki kaygıları yanıtlar nitelikte bir haber yayınlayarak

* Cumhuriyet Gazetesinde 6 Kânunuevvel 1928 tarihinde yayınlanan Biraz İnsaf başlıklı yazıda, tertip ve imla hataları nedeniyle gazeteye yöneltilen eleştirilere karşı, "baştan aşağı her şeyi yeni olan bir sahada çalışıyoruz, yapılan işin büyüklüğü düşünülecek olursa bu yanlışlıklara biraz insaflı davranılmasını bekliyoruz. Çünkü biz on senede başarılabileceği tahmin edilen bir inkılâbı üç ayda yaptık" denilmiştir. Gazetedeki imla ve tertip hataları ilerleyen tarihlerde tamamen ortadan kalkmasa da azalmıştır.

[257] B.N. Şimşir, *a.g.e.*, s.183.

[257] *Resimli Şark*, " Harf İnkılâbı ve İstanbul Kitapçılığının Perişan Hali", No:8, Ağustos 1931, s.15–16.

Maarif Vekâleti'nin kitapçılara yardım edeceğini, liseler de içinde olmak üzere bütün okul kitaplarının yeni harflerle basılacağını duyurmuştur.[259]

Alfabe değişikliği nedeniyle ilk dönemde İstanbul kitapçılığı bir takım sıkıntılar yaşasa da genel anlamda Harf İnkılâbının kitap basımı ve yayımı üzerindeki etkileri olumlu olmuştur. Alfabe değişikliğinin yayın hayatında bir durgunluk yaratacağı sanıldıysa da kitap yayıncılığında böyle bir durgunluk yaşanmamıştır. Bazı iddialara göre, Harf inkılâbının ilk günlerinde basılan kitabın az olması ve ihtiyaca cevap verememesi; halkın büyük kısmının cahil kalmasına ve kültür yaşamımızda yıkıcı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ama bu iddiaların doğru olduğunu söylemek zor olur. Çünkü tarihçilerin ve dilcilerin dışında diğer bilimlerle uğraşanların eski harflerle basılan eserleri sık sık yoklamalarına gerek yoktu. Zaten Latin alfabesine geçiş öncesinde basılan kitap sayısı son derece azdı. Nitekim 1923–1928 yılları arasında yayınlanmış eski harf Türkçe kitapların yıllara düşen sayısı 580 ile 940 arasında değişmektedir. Oysa harf inkılâbının başlatıldığı yıl olan 1928'in son aylarında 99, 1929'da 591, 1930'da 870 ve 1931'de 919 kitabın yeni harflerle yayınlanmış olması, yeni harfler uygulamasının kitap yayıncılığını olumsuz yönde etkilemediğini göstermektedir.[260]

Harf inkılâbı sonrasında basım ve yayınevleri sayısında da artış gözlenmiştir. 1918–1928 yılları arasında Türkiye'de 259 basımevi varken; 1928–1938 yılları arasında bu sayı 556'yı bulmuştur.[261] Basımevi konusunda dikkati çeken bir nokta da 1928 yılına kadar büyük bir kısmı İstanbul'da olan basımevlerinin, 1928–1938 arası dönemde başta Ankara ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin diğer şehirlerinde de artması olmuştur.

1928–1939 yılları arasında büyük bilim ve kültür kurumlarımız da ortaya çıkmış ve yayın yapmaya başlamıştır: Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Türkiye Bibliyografyasının çıkmaya başlaması, kültür bilim ve özellikle yayınlarımız konusunda sürekli ve köklü bir kurumsallaşmaya gidişin örnekleri olmuştur. Bu arada Halkevlerinin, Anadolu'nun tarihi, coğrafyası, etnolojisi ve folkloru konusunda yaptıkları yayınlar, büyük bilim eserleri için yol açıcı nitelikte ilk tespit çalışmaları

[259] *Cumhuriyet,* 29 Eylül 1928.
[260] U. Kocabaşoğlu, *a.g.m.*, s.117.
[261] Meral Alpay, *1928 Harf Devriminden Önce ve Sonra Basımevi, Kitap ve Kütüphanelerimiz*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Doçentlik Tezi, İstanbul, 1973, s.58.

olarak büyük bir yer tutmaktadır. Bu çalışmalar İstanbul dışındaki yerlere, yurdun tümüne yönelen bir anlayışı da simgelemektedir.[262]

Harf inkılâbının etkilediği bir başka alan da kütüphaneler ve kütüphaneciliktir. Harf inkılâbı, Milli kütüphanenin kurulması yönünde ilk adımı atmıştır. Ayrıca Harf inkılâbı araştırma kütüphanesi kavramına da açıklık getirmiş 1932 yılında kurulan Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nin yanında 1932 yılında kurulan Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nin kurulmasını sağlamıştır. Harf inkılâbının amacına açıklık getirdiği en önemli kütüphane türü ise halk kütüphaneleri olmuştur. Harf inkılâbı ile birlikte okuma-yazma seferberliği ve halk eğitim çalışmaları da başlayınca, genel kütüphanelerin yanı sıra yeni bir kütüphane tipi de doğmuştur. Bunlar Halkevleri ve Halk Odaları kütüphaneleridir.[263]

Harf inkılâbıyla beraber yüzyıllardır meydana getirilen kültür birikiminin bir anda kullanılmaz hale getirildiği, kütüphanelerin susturulduğu ileri sürülmüştür. Harf inkılâbının hemen ardından bu yönde yükselen eleştirilerle ilgili olarak Falih Rıfkı (Atay), "Bir gün öncesine kadar Osmanlı kütüphanesinin yoksulluğundan şikâyet edenler, şimdi geçmiş hazinesinin ne olacağını soruyor"[264] demiştir. Aslında yok edilmiş bir hazine söz konusu değildir. Mustafa Kemal, daha 1928 yılında harf inkılâbı gerçekleşmeden eski harflerle basılmış veya el yazması eserlerin gerekli olanlarının yeni harflerle basılacağını belirtmiştir. Ayrıca, yeni dönemde daha fazla eser yayınlanmış ve eski eserler korunarak gerek duyulanlar yeni harflerle yayınlanmıştır. Şunu da unutmamak gerekir ki, okuma-yazmayı zorlaştıran Arap alfabesine devam edilmiş olsaydı, kütüphanelerdeki eserler okuma-yazmayı öğrenemeyen geniş halk kitleleri için pek bir şey ifade etmeyecekti. Harf inkılâbı ve sonrasında yapılan çalışmalar okuryazar oranını arttırmış ve kütüphaneleri halka yakınlaştırmıştır.

3.2.3. Toplumun Çağdaşlaşması

Türk Devriminin amacı: Toplumu ümmet bilincinden ulus bilincine yükseltmek, laik temeller üzerinde bir ulus devlet kurmak ve toplumu çağdaşlaştırmaktır. Çağdaş uygarlık düzeyinin yakalanması için ise toplumun şartlarının gerektirdiği ilkeleri belirleyerek çağdaşlaşmayı sağlayacak kültürel ortamın oluşturulması amaçlanmıştır.[265]

---

[262] Jale Baysal, "Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı", *Harf Devrimi'nin50.Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.69.
[263] M. Alpay, *a.g.t.*, s.94.
[264] Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Dünya Yayınları, c.II, y.y., y.t., s.408.
[265] Suat İlhan, *Evrimleşen Türk Devrimi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.86.

Ancak devletin laikleşmesi ve çağdaşlaşması yeterli değildir. Toplumun da aynı şekilde değişmesi gerekir. Bu güç ile sağlanıp otorite ile devam ettirilmeye çalışılabilir ancak zorlama ile toplumda sadece yüzeysel ve şekli bazı çağdaş görüntüler elde edilebilir. Fakat asıl olan düşüncelerdeki değişmedir ki, bu da eğitimle sağlanabilir. Harf inkılâbı bu nokta da devreye girmiş ve düşünce değişimiyle beraber toplumsal değişmeye de etki etmiştir.

Harf İnkılâbı, Türk toplumunun çağdaş dünya ile arasındaki en büyük engeli kaldırması bakımından, çağdaşlaşma atılımlarının en önemlilerinden biri olmuştur. Yeni Türk devletinin batı uygarlığına yönelmesi, çağdaşlaşma hareketlerinin genişleyip halka mal olması ve dünyaca tanınmasında harf inkılâbının vazgeçilmez bir yeri vardır. Harf inkılâbı, kurulan bu yeni düzenin dünya görüşünü aksettirmesinde en güçlü araçlardan biri olmuştur.

Mustafa Kemal'in "Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir."[266] Sözü harf inkılâbının çağdaşlaşma yolunda büyük bir önem taşıdığını göstermektedir.

Mustafa Kemal'in harf inkılâbı konusunda dayandığı gerekçe, Arap dilinin ihtiyaçlarından doğmuş olan Arap yazısının Türk dilinin ihtiyaçlarını karşılayamaması, bunun sonucu olan okuyup yazma güçlüğünün, sosyal ve kültürel gelişmelerin önünü tıkamış olmasıdır. Bu güçlük harf inkılâbı ile aşılmaya çalışılmış okuma yazma kolaylığı sağlanarak, toplumun yeniden şekillendirilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye'de çağdaşlaşmaya yönelik önemli adımlardan biri olan harf inkılâbı ile ilgili çalışmalar Amerikan basınının da dikkatini çekmiş ve devrim Amerikan basınında geniş yer almıştır.[267] Boston'da çıkan 2 Haziran 1928 tarihli bir Amerikan gazetesi "Türkiye Kültür Savaşı Veriyor" başlığıyla şunları yazmıştır:

"Türk toplumu çetin bir kültür bunalımı geçirmektedir. Türkler Ortaçağ İslam uygarlığını bırakıp çağdaş uygarlığı benimsediler. Yeni Türkiye'nin önderleri yeni Türk toplumunu ulusal kültür, ulusal ülkü temellerine oturtmak istediler. Şimdi de Arap alfabesini bir kenara itip Latin alfabesini almak için çaba harcıyorlar. Türk reformcuları,

[266] *Cumhuriyet*, "Türk Harfleri ve Gazimiz", 1 Teşrinisani 1929.
[267] Bilal N.Şimşir, "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", *Belleten*, c.XLIII, S.169, Ankara, 1979, s.108.

Türkiye'yi ortaçağın son kalıntılarından da uzaklaştırıp tümden çağdaşlaşmayı amaçlamaktadırlar."[268]

Harf inkılâbı, Atatürk'ün, "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağa uygun ve bütün unsur ve şekilleri ile medeni bir toplum haline eriştirmektir"[269] sözleri ile ifade ettiği çağdaşlaşma amacına ulaşmasında etkili olmuştur.

Harf inkılâbı, eğitim ve öğretimi kolaylaştırmanın ötesinde, çağdaş batı dünyasına girmenin ve onun bütün kaynaklarından yararlanmanın yolunu açmıştır. Batı dillerinin öğrenimini kolaylaştırmada ve bu dillerle yazılmış düşünsel ve yazınsal nitelikli yapıtları Türkçeye çevirmede ve batı ile bilim alış-verişinde; sosyal, ekonomik ve politik gelişmelerin yakından izlenmesinde avantajlar sağlamıştır. Yeni yazı, çağdaş düşünce akımlarıyla tanışma, bu akınların ürünlerini kendi dilimize aktarma bakımından da kolaylık sağlamıştır. Ayrıca eski kültürel birikimin çağdaş dünyanın bilimsel metotlarıyla incelenmesine ve yeni yazı ile tüm dünyaya tanıtılabilmesine imkân tanımıştır. Harf inkılâbı, canlılığını büyük ölçüde yitirmiş bir uygarlık düzeninden çağdaş uygarlık düzenine geçişin bir aşaması olmuştur.[270] Harf inkılâbı toplumun sosyo-kültürel açıdan değişmesini hızlandırmış ve bu yönüyle Atatürk devrimlerinin yayılmasını sağlamıştır.

Atatürk devrimlerini ele aldığımızda şapka ve kıyafet devrimi, ulusa biçim bakımından uygar bir görünüm kazandıracaktı. Laiklik, din özgürlüğü ve inanç serbestliği getirecekti. Medeni kanun, her türlü şer'i esaslar ve muameleler yerine akılcı ve uygar esaslar koyacaktı. Kadına verilen haklar, ona toplum içindeki gerçek yerini kazandıracaktı. Atatürk devrimlerinin yaşamasının sürekli olmasının, yaygınlaşmasının bir karşı devrimle yıkılmaz hale gelmesinin vazgeçilmez ön koşulu bu düzenin tüm ulusça, toplumca meşru görülmesidir. Bu meşruluk bir yasal zorunluluğun ötesinde, bu devrimlerin ulusça benimsenmesi, halk tabakaları arasında kök salmasına bağlıydı. Bu da toplumun okuma yazma öğrenmesine ve gerçekleri görebilmesine bağlıydı bunun da uygulanabilmesi harf inkılâbı ile olabilirdi.

---

[268] Oliver Mckee, Jr. "Turkey Now Fighting for ıts Culture", Boston Evening Transcript, 02.06.1928, Aktaran: B.N. Şimşir, *a.g.m*., s.108.
[269] S. İlhan, *a.g.e.,* s.88.
[270] Şerafettin Yamaner, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim Dinsel ve Geleneksel Eğitimden Laik ve Çağdaş Eğitime*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998, s.63.

1924 Anayasası ile ilkokulun zorunlu olduğu ilkesi getirilmiş ve buna ek olarak 1931'de Anayasa ile bütün Türk çocuklarının, Türk ilkokullarında ilköğrenimini tamamlama zorunluluğu getirilmiştir. Harf inkılâbı ve sonrasındaki çalışmalar yetişkin halkı eğiterek, yeni yazıyla tanıştırarak onların, çocuklarını devletin denetimindeki okullara göndermesini sağlanmış böylece Tevhid-i Tedrisat'ın uygulanabilirliği artmıştır.

Harf inkılâbı, kadına toplum içerisinde hak ettiği yerin verilmesinde de etkili olmuştur. Eğitmenlik ve öğretmenlik rolü çağdaşlaşmanın göstergesi olarak kadına da verilmiştir. Kadın öncelikli toplumsal rolünün annelik olması ve ilk terbiyeyi annenin vermesi nedeniyle öğretmen olarak görülür. Kadına yüklenen cumhuriyet ilkelerine bağlı yeni nesiller yetiştirme işlevi, dönemin ders kitaplarına da yansır. Örneğin 1929 tarihli Resimli İlk Alfabe'de Yazı ve Kıraat cümlesinin altındaki resimde, dizinin üstünde kitap bulunan bir anne çocuklarıyla ele alınır. 1934–1935 tarihli İlk Mektep Kitabı'nda ise anne iki kızına kitap okutmaktadır.[271] 1928 tarihli 4. sınıf Yurt Bilgisi Kitabı'nın "Medeniyet Kaideleri'nden" adlı okuma parçasında "Medeni insanlar nasıl yaşar? Bu da ders mi sanki? Biz bunu bilmiyor muyuz, nasıl yaşamak lazım olduğunu annemiz bize öğretmedi mi?"[272] ifadeleri de annenin medeni yaşamın tüm bilgilerine sahip olması gerektiğine işaret eder. Ders kitaplarına yansıyan diğer bir özellikte, kadınların erkeklerle aynı eğitim olanaklarından yararlanmalarıdır. Kadınların eğitim almış olan insanlar olarak yetişmeleri çağdaşlaşmanın ön koşulu olarak görülmüştür, bu durumda harf inkılâbı sonrasında başlatılan yaygın ve örgün eğitim çalışmalarıyla sağlanmaya çalışılmıştır.

Harf inkılâbı, toplumsal değişimi kolaylaştırarak medeni kanunun Türk kadınına tanıdığı hakları da uygulanabilir kılmıştır. Artık Türk kadını hâkim ve doktor gibi erkeklere mahsus olduğu düşünülen mesleklerde kendisini daha fazla göstermeye başlamıştır.[273] Okuma yazma öğrenen, medeni kanunun kendisine tanıdığı hakları kullanmaya başlayan Türk kadını 1930'da Belediye seçimlerine katılma hakkı, 1934'te ise milletvekili seçme ve seçilme hakkı elde etmiştir.

Harf inkılâbı, sosyal hayat üzerinde değişikliklere neden olmuştur. Müzik anlayışında ve sanat anlayışında değişiklikler yaşanmıştır. Tiyatro ve konser gibi

---

[271] Nilüfer Öndin, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923–1950),* İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s.67.
[272] Muaalim Abdülbaki (Gölpınarlı), *Yurt Bilgisi***,** Atatürk Dönemi Ders Kitabı, Yayıma Hazırlayan: Atatürk'ün Bütün Eserleri Çalışma Grubu, İstanbul, 2007, s.38.
[273] *Hâkimiyet-i Milliye*, Kadın Hâkimler, 30 Nisan 1930.

etkinliklerde batı eserleri ön plana çıkmıştır. Ankara, Türk Ocağı tiyatrosu etkinlikleri ile bir kültür şehri haline getirilmek istenmiş,[274] Türk Ocağı tiyatrosunda oynanan oyunlar arasında Moliere'in de eserleri yer almıştır.[275] Darülbedayi de Anadolu'nun pek çok yerinde dolaşarak oyunlar sergilemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin ideallerini yansıtan sahne eserleri kaleme alınmış, bu eserler Halkevi sahneleri aracılığı ile halka ulaştırılmıştır. Batılılaşmanın açıklanması, yeni değerlerin anlatılması, sosyal değer değişimi, halkın eğitilmesi amacına yönelik metinler yazılmıştır.

Yeni harfler sayesinde sanat, tüm vatandaşlara hitap eder bir hal almıştır. Eskiden Osmanlıca yazılan divan edebiyatı ürünleri, Anadolu'da anlaşılamıyordu. Anadolu insanının oluşturduğu halk edebiyatı ise amiyane bir değer olarak görülüyordu. Harf inkılâbı, edebiyatın içerik ve biçim bakımından halk edebiyatına ve folklora yönelmesinde ve uzunca bir süre boyunca Anadolu coğrafyasını ve insanını temel bir konu olarak ele alınmasına yol açar. Harf inkılâbından sonra Türk toplumunu edebiyat alanındaki ortak paydası yeni alfabe olmuştur. Artık oluşturulan her edebiyat eseri tüm vatandaşlar tarafından rahat bir şekilde anlaşılma imkânı bulmuştur. Ayrıca Türk insanı oluşturduğu edebiyat eserlerini Latin alfabesi sayesinde Batı dünyasına da tanıtma şansı elde etmiştir.

Harf inkılâbını Atatürk'ün diğer devrimlerinden soyutlamak mümkün değildir. Ancak harf inkılâbının siyasal ve sosyo-kültürel yönleri ile diğer devrimlerden ayrı bir önem taşıdığını da vurgulamak gerekir.

Harf inkılâbının toplumsal açıdan en önemli işlevi, din adamları, aydınlar ve seçkinler tekelinde bulunan okuma yazmanın halkın diğer kesimlerine de yayılmasını mümkün kılmasıdır. Halkın okur-yazar olması, bu kişilerin sosyal ayrıcalıklarını azaltmış, aradaki iletişim engelini ortadan kaldırmış, sosyo-kültürel atılımların halk tabanına yayılmasını kolaylaştırmıştır. Harf değişimi, bir yandan toplumun değişmesini sağlamış, bir yandan da toplum değiştikçe toplumun gereksinimi ve önemi artmıştır.

3.2.4. Kültürel Değişimin Hızlanması

Harf inkılâbı her şeyden önce bir kültür inkılâbıdır. Harflerin değişmesinin, kültürel yapının değişmesinde küçümsenmeyecek kadar önemli bir yeri vardır. Çünkü yazı kültürün önemli bir aracıdır. Harf inkılâbı kültürel yapı üzerinde iki türlü etkiye

[274] *Hâkimiyet-i Miliye,* Vedat Nedim, **"**Marie Bell'in İlk Temsili", 1 Nisan 1930.
[275] *Hâkimiyet-i Miliye,* 3 Nisan 1930.

sahiptir. Bunlardan birincisi, Tanzimat ile başlayan batı kültürüne yönelişi hızlandırması; ikincisi ise ümmet kültürünün yerini millet kültürünün almasını sağlaması olmuştur.

Türkler, Orta Asya kültürüne sahip olmalarına karşın; Türklerin coğrafi alan değiştirmeleri ve çevreye uyum gösterme sorumlulukları, kültürel değişimlerini hızlandırmıştır.[276] Orta Asya kültürüne sahip olan Türkler, Ortadoğu kültürlerinden etkilenmiş ve Türk kültürü çok yönlü bir yapıya ulaşmıştır. Daha sonra Batı ile başlayan ilişkilerde bu kültür yapısı ve değerleri de Türk kültürü üzerinde etkili olmaya başlamış, böylelikle ikili kültür yapısı ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti, Batı'nın bilim, teknoloji ve kurumlarından yararlanmak isterken, tarihi geçmişi ile bağlı olduğu Doğu kültüründen de kopamamış, bu iki kültürü birlikte yaşatmış ve bu ikili kültür yapısını Cumhuriyet dönemine taşımıştır. Düşüncesi ve yaşam tarzı farklı bir kültür ikiliği ile çağdaşlaşmak mümkün değildi. Yapılacak iş, bu iki kültür yapısını, çağdaş değerlerle uyumsuzluk gösteren öğelerinden arındırarak toplumu ulusal değerlerin ağır bastığı çağdaş kültüre ve bunu gereği olan modern bir yaşam tarzına ulaştırmaktı.

Cumhuriyet yönetimi Türk toplumunda toplumsal ve kültürel değişmeleri yapmış olduğu inkılâplarla başlatmıştır. Ancak başlamış olan bir toplumsal ve kültürel değişmeyi yayan, hızlandıran ve güçlendiren eğitim öğretim çalışmalarıdır. Ayrıca eğitim çeşitli sosyal değişmelerin temelini hazırlayabilir. Bir yandan pozitif toplum değerlerini yerleştirirken bir yandan da eleştirici ve hür düşünce temellerinin atılması, kültürel değişimin kabulünü ve yönlendirilmesinde de etkili olur.

1929 yılında Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması ile Türkçe eğitim yeni bir safhaya girmiştir. Edebiyat derslerine gelince mekteplerde ancak Tanzimat devrinden sonraki edebiyat hakkında malumatın verilmeye başlanması ve ondan önceki edebiyattan bahsedilmemesi, kaldırılan Arapça ve Farsça derslerinin yerine İngilizce ve Almancanın okutulması hakkındaki karar[277], Yeni Türk Devletinin batı kültürüne yönelişinin açık bir göstergesidir.

[276] Hikmet Altuğ, "Atatürk Kültür ve Eğitim", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c.IV, İstanbul, 1989, s.28.
[277] *Cumhuriyet*, "Bu Sene Arabî ve Farsi Dersler Lağvediliyor", 12 Eylül 1929.

Harf inkılâbı, Batılı eserlerin Türkçeye tercümesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Okuyucu kitlesi ve aydınlar arasında klasikler dizisi diye anılan "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisi kültür hayatında derin izler bırakmıştır.[278]

Müzik alanında da batı'ya yöneliş görülmüştür. Medeni musikiden zevk almak garplılaşmanın bir ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet Riyaset Orkestrasının, Cuma konserlerinde Beethoven'in beşinci senfonisini çalması ve öğrencilerin Perşembe ve Cuma konserlerine gitmesinin zorunlu tutulması yönündeki fikirler[279] buna kanıt olarak verilebilir.

İsmet İnönü, 9 Ağustos 1953'te Ulus Gazetesinde yayınlanan "Yeni Türk Harflerinin Yıldönümü" başlıklı yazısında harf inkılâbının kültürel değişim üzerindeki etkilerini şu sözleriyle ifade etmiştir:

"Yeni harfler, Cumhuriyetin Garp Medeniyeti Cemiyetini kabul etmesinin de başlıca dayancı olmuştur. Yani harfler Türk milletini bir kültür âleminden başka bir kültür âlemine nakletmiştir. Eski harfler Arap kültür ve medeniyetinin sembolü, ifadesi ve istila vasıtası idi, Türkler eski harflerin zorladığı kültür âlemi içinde kaynayıp erimemişlerse, bunu milli bünyelerindeki kuvvete, siyasi olarak muhitlerine üstün ve hâkim bulunmalarına ve her şeyden evvel aile hayatlarına ve aile dillerine borçludurlar. Ancak bu şartlarda uğradıkları zararlar hudutsuz ve hesapsızdır. Evet, Yeni harflerle kazandığımız en büyük netice Ortaçağdan çıkıp XX. asrın medeni cemiyetine girmemizin en tesirli vasıtasını elde etmiş olmamızdır."[280]

Nihat Erim'de aynı tarihli Ulus Gazetesinde "Bir Devrimin Yıldönümünde Müşahedeler" başlıklı yazısında Yeni harflerin kültür değişikliği üzerindeki etkileri ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Türk milletinin kültür alanında son çeyrek yüzyılda aldığı mesafeyi en başta Arap harflerinden kurtulabilmiş olmak sayesinde geride bırakabildiğimize şüphe yoktur. Eğer Yeni Türk harfleri olmasaydı, Batı kültürüne bu denli çabuk yaklaşamazdık. Okuryazar sayısı bu kadar zamanda bu ölçüde artamazdı. Harfler düşüncenin ifade

[278] Murat Katoğlu, Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim Kültür Sanat, *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908–1980)*, İstanbul, 2004, s.488.
[279] *Hâkimiyet-i Milliye*, Cuma Konserleri, 8 Kânunuevvel 1930.
[280] *Ulus*, İsmet İnönü, "Yeni Türk Harflerinin Yıldönümü", 9 Ağustos 1953.

vasıtasıdır. Ne kadar çok vatandaşı okuyup yazabilme nimetine kavuşturursak milletin kültür seviyesini yükseltmeye yarayacak baş vasıtayı o ölçüde yaymış oluruz."[281]

Agâh Sırrı Levent'te yine aynı tarihli gazete de "Eski Yazıdan Yeni Yazıya" başlıklı yazısında harf inkılâbının kültür hayatımız üzerindeki etkilerine değinerek: "Harf inkılâbı Batı medeniyetini amaç tutan büyük Türk devriminin tamamlayıcısı hatta temeli olarak kültür hayatımızda en verimli devreyi açmıştır."[282] demiştir.

Harf inkılâbı, Türkiye'de kültür değişmelerini hızlandırmış. Batının kaynaklarına ulaşmayı kolaylaştırdığı için Türk milletini ilim ve edebiyat yönünden tamamen Doğu'ya bağlı olmaktan kurtarıp, Batılı kültür değerleri ile temasını artırmıştır. Latin harfleri, geriye dönüşü olanaksız bir biçimde kültürel yaşamımızdaki yerini almıştır.

Harf inkılâbı, bir yandan batı kültür değerleriyle temasımızın hızlanmasını sağlarken diğer taraftan da ümmet geleneğine dayalı bir toplumda siyasal açıdan da kültürel açıdan da Türk milliyetçiliği düşüncesinin gelişmesine uygun bir ortam yaratmıştır. Harf inkılâbı bu yönüyle milli Türk kültürünün temelini oluşturmuş, dil ve tarih çalışmaları ile birlikte milli kimliği şekillendirmiştir.

Harf inkılâbı, millet mekteplerinin açılması, her Türk çocuğunun kesin olarak bir Türk okulunda öğrenim görmesi zorunluluğu; yazı ve konuşma dilinin herkesçe anlaşılır olmasını sağlamak için dilde Türkçeleşme çabasının yoğunlaştırılıp yaygınlaştırılması, ulusal tarihin kaynaklarının araştırılıp Türk tarihinin aydınlığa çıkarılması, halkın eğitimini, kültürel gelişimini sağlamak için Halkevlerinin kurulması milli kültürün oluşturulmasına yönelik çalışmalar arasında yer almaktadır.

Harf inkılâbı, cumhuriyet insanının fiziksel çevreleri kadar düşünce dünyalarını da etkileyen en büyük değişikliklerden biridir. Harf inkılâbının, gelişmesine katkıda bulunduğu Milletleşme süreci Batılılaşmanın bir parçasıdır ve bu çerçevede dilde özleşme hem ümmetten millete geçişin ayrılmaz bir parçası hem de okuryazarlığı yaygınlaştırmanın ve demokratikleşmenin bir parçası olarak görülmüştür.

Harf inkılâbı, Atatürk inkılâplarının bir parçası ve Atatürk'ün milli kültür politikasının bir sembolüdür. Harf inkılâbı, Türkçedeki Arapça ve Farsça kelimelerin yabancılığını ortaya çıkarmıştır. Bu hareketle yazı dilinin daha da Türkçeleşmesi

[281] *Ulus*, Nihat Erim, " Bir Devrimin Yıldönümünde Müşahedeler", 9 Ağustos 1953.
[282] *Ulus*, Agâh Sırrı Levent, " Eski Yazıdan Yeni Yazıya", 9 Ağustos 1953.

zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Harf inkılâbı bu yönüyle ulusal bir kültürün gelişmesini sağlamış ve milli bir dil yaratmıştır. Ayrıca kendisinden sonra yapılması planlanan birçok devrimin temelinin oluşturmuş, özellikle eğitim ve kültür alanında etkili olmuş, toplumsal yapıdaki birçok devrimin alt yapısını hazırlamıştır.

SONUÇ

Tarih boyunca dünyanın değişik coğrafyalarına yayılan Türkler, pek çok kültürle etkileşim içerisinde olmuş ve kültürel etkileşim neticesinde birçok alfabe kullanmışlardır. Türkler, İslamiyet'in kabulünden sonra ise Türk diline pek uygun olmayan Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Yaklaşık bin yıl boyunca Türkler tarafından kullanılan Arap alfabesinde sesli harflerin olmaması, harflerin kelime başında, ortasında ve sonunda oluşuna göre hem ses değerlerinin hem de yazılışının değişmesi, imla sisteminin Türk diline uymayışı, matbaacılık açısından elverişli olmama gibi nedenlerle eğitim ve öğretim toplumun her kesimine yaygınlaştırılamamıştı.

Arap harflerinin neden olduğu sıkıntı Tanzimat döneminde aydınlar tarafından tartışılmaya başlanmıştı. Alfabe tartışmaları Meşrutiyet döneminde de devam etmiş, ancak bu tartışmalar gerek Osmanlı yönetiminin bu konuda gerekli duyarlılığı göstermemesi gerekse alfabe ile ilgili sıkıntıların Arap harflerinin ıslahı ile giderilebileceği düşüncesi nedeniyle alfabe değişikliği gerçekleşememiştir.

Cumhuriyet döneminde alfabe tartışmaları yeni bir boyut kazanmış, Arap harflerinin ıslah edilmesi ile eğitim sorununun çözülebileceğini düşünenlerin sesi eskiye oranla daha az çıkmaya başlamış ve eğitim sorununu Latin alfabesi ile çözülebileceğini düşünenlerin sayısı artmıştır.

Milli eğitim ve kültür hareketlerinin bir toplumun en önemli değerleri arasında yer aldığını çok iyi bilen Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'de eğitimin yaygınlaştırılmasının ve okur-yazarlığın artırılabilmesinin Latin esasından alınan Türk alfabesi ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, harf inkılâbını daha 25 yaşlarında genç bir subay iken 1906 yılında Bulgar Türkolog Manolof'a "Batı uygarlığına girebilmemize engel olan yazıyı atarak, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle batılılara uymalıyız" demiştir. Bu sözler Mustafa Kemal Atatürk'ün alfabe değişikliği ile ilgili fikirlerinin çok eskiye dayandığını göstermektedir.

Alfabe değişikliğinin toplumların hayatında pek kolay olmayan ve sık rastlanmayan bir olay olduğunu çok iyi bilen Mustafa Kemal Atatürk, harf inkılâbı için uygun zamanı beklemiş, yaptığı inkılâplarla da harf inkılâbına zemin hazırlamıştır. Halifeliğin kaldırılması, eğitim-öğretim birliğinin sağlanması, kıyafet ve şapka devrimi, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, uluslar arası Latin rakamlarının alınması harf inkılâbına giden yolda önemli bir yer teşkil etmiştir. Çünkü bu devrimlerin korunması

ve gelecek kuşaklara emanet edilmesi için eğitilmiş bir topluma ihtiyaç duyulmuş, bunun yolunun ise milleti en kısa zamanda ve en geniş ölçüde okur-yazar duruma getirmek olduğu düşünülmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk, çağdaş eğitimi uygar bir millet olma yolunda önem teşkil eden faktörlerden biri olarak görmüş, Milli Mücadelede elde edilen bağımsızlığın eğitim ile pekiştirilmesini sağlamak istemiştir. Türk milletine kendi asil ve güzel diline uygun bir okuma-yazma anahtarı vermek için 1 Kasım 1928'de "Yeni Türk Harfleri Kanunu" kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kabul edilen yeni Türk harfleri, Türk milliyetçiliği düşüncesine güç katmış ve millet olma bilincinin gelişmesini sağlamıştır.

Milli bilincin gelişmesinde etkili olan harf inkılâbının, ilk amacı ise halkın eğitimi olmuştur. Bu amaca en kısa zamanda ve kalıcı çözümle ulaşmak için Mustafa Kemal Atatürk başkanlığında Millet Mektepleri açılmıştır. Harf inkılâbının uygulanmasında, yeni yazının tanıtılması, öğretilmesi ve yaygınlaştırılması bakımından Millet Mektepleri oldukça etkili olmuştur.

Harf inkılâbı milleti cehaletten, ümmilikten kurtarma, toplumu kısa sürede okur-yazar hale getirme, güzel ve asil Türk dilini yabancı dillerin etkilerinden kurtarma, kendi benliğine kavuşturma ve Türk toplumunun batı uygarlığına yönelmesi ve çağdaşlaşması amacını taşımıştır. Yeni Türk Devleti'nin batı uygarlığına yönelme, çağdaşlaşma hareketlerinin genişleyip yığınlara mal olmasında ve dünyaca tanınmasında harf inkılâbının vazgeçilmez bir yeri olmuştur. Kurulan yeni düzeninin dünya görüşünü aksettirmekte de en güçlü araçlardan biridir. Eğitim ve öğretim sorunlarının çözümünde, harf inkılâbının oynadığı rol açıktır. Batıya yönelen, yenileşen, dinamik bir atılışla daha güçlü ve daha başarılı olma heyecanını yaşayan bir toplum için; yaşama araç ve gereçlerindeki yenilik gibi, okuma ve yazma araçlarında da değişiklik, kolaylık ve yenilik aramak ve uygulamak doğaldır.

Bir kültür devrimi olan harf inkılâbı, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil kurumu ve Halkevleri gibi kültür kurumlarının oluşmasında etkili olmuş ve geriye dönüşü olanaksız biçimde kültür yaşamımızdaki yerini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA

I- Resmi Yayınlar

Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar Müzakere Zabıtları, Ankara, 1932.

*BİUM***,** Maarif İstatistiği (1938–1939), Ankara, 1942.

BİUM, Maarif İstatistiği, Ankara, 1943.

İstatistik Göstergeler (1923–1998), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2001.

TBMM Zabıt Ceridesi, TBMM Yayınları, 1928–1930.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı (1936), Tezler, Müzakere Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1937.

II- Süreli Yayınlar

A) Gazeteler

Cumhuriyet, 1928, 1929, 1931, 1932, 1934.

Hâkimiyet-i Milliye, 1923, 1928–1930, 1932.

Milliyet, 1929.

Resmi Gazete, 1928.

Tanin, 1924, 1925.

Ulus, 1953.

Vakit, 1926.

B) Dergiler

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Belleten

İçtihat

Milli Kültür

Resimli Şark

Türk Dili

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi

III- Kitaplar

Aksoy, Ömer Asım, *Dil Gerçeği*, Dil Derneği Yayınları, Ankara, 2006.

Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya*, c. II, Dünya Yayınları, y.y., y.t.

Ayaz, Nevzat, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1948.

Aydın, Suavi, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.

Başar, Erdoğan, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920–1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2004.

Başgöz, İlhan, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Baydar, Mustafa, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

Baykara, Tuncer, *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1991.

Berkes, Niyazi, *Teokrasi ve Laiklik*, Adam Yayınları, İstanbul, 1984.

Binbaşıoğlu, Cavit, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.

Bozgeyik, Burhan, *Dil Davası*, Bedir Yayınları, İstanbul, 1995.

Cihangir, Erol, *Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Cündioğlu, Dücane, *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet - I*, Kitabevi, İstanbul, 1999.

_____, *Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler*, Kitabevi, İstanbul, 1998.

_____, *Türkçe Kuran ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Kitabevi, İstanbul, 1998.

Çeçen, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Çağ Yayınları, İstanbul, 2000.

_____, *Halkevleri*, Gündoğan Yayıncılık, Ankara, 1990.

Çoker, Fahri, *Türk Tarih Kurumunun Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Demirhan, Nezahat, *Cumhuriyetin Onuncu Yılının Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

Dilmen, İ. Nemci, *Türk Dil Bilgisi Dersleri, Dilin Fonetik Kuruluşu ve Güneş – Dil Analiz Metodu*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1936.

Doğanay, Rahmi, Açıkses Erdal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2006.

Duru, Cihan, *Atatürk Devrimi Yarım Kaldı*, Kayseri, 2000.

Ercilasun, Ahmet B., *Bugünkü Türk Alfabeleri*, c.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Eroğlu, Hamza, *Türk İnkılâp Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.

Ersanlı, Büşra, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezlerinin Oluşumu (1929- 1937),* İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Ertem, Rekin, *Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991.

Feyzoğlu, Osman Güngör, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâbımız*, Milli Eğitim Bakanlığı Atatürk Kitapları Dizisi, İstanbul, 1982.

Galanti, Avram, *Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1996.

Gölpınarlı, Muaalim Abdülbaki, *Yurt Bilgisi***,** Atatürk Dönemi Ders Kitabı, Yayıma Hazırlayan: Atatürk'ün Bütün Eserleri Çalışma Grubu, İstanbul, 2007.

Gülmez, Nurettin, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar*, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006.

Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1973.

Heid, Uriel, *Türkiye'de Dil Devrimi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.

İnönü İsmet, *Hatıralar*, c.II, Ankara, 1987.

Irmak, Sadi, *Atatürk Devrimleri Tarihi*, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1973.

İğdemir, Uluğ, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.

İlhan, Suat, *Evrimleşen Türk Devrimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

İnan, Abdülkadir, *Güneş-Dil Teorisi Üzerine Ders Notları*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.

Kara, Âdem, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı: Halkevleri (1932 – 1951)*, 24 Saat Yayıncılık, Ankara, 2006.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1984.

Kongar, Emre, *Atatürk Üzerine*, Hil Yayın, İstanbul, 1983.

_____, *Kültür ve İletişim*, Say Yayınları, İstanbul, 1986.

Korkmaz, Zeynep, *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

Kunter, Halim B., *Halkevleri*, Halkevleri Yayınları, Ankara, 1964.

Kurt, İhsan, *Yetişkin Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002.

Levent, Agâh Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1949.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

Lewis, Geoffrey, *Trajik Başarı: Türk Dil Reformu*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Maarif Vekâleti Mecmuası 1929, S.17, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

Merdivenci, Ahmet, *Türk Yazı Devrimi ve Yurt Dışındaki Türklere Yansıması,* İstanbul 1980.

Ortaç, Selahattin, *Halkın Eğitimine Hizmet Edenler*, Ankara, 1985.

Ortaylı, İlber, *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2001.

Öndin Nilüfer, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923–1950)*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.

Öz, Baki, *Çağdaşlaşma Açısından Tarikat ve Tekkelerin Kapatılma Olayı*, Can Yayınları, İstanbul, 2004.

Özadaşık, Mustafa, *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çabaları (1923 – 1950)*, Konya, 1999.

Özerdim, Sami N., *Yazı Devriminin Öyküsü*, Cumhuriyet Gazetesi Yenigün Haber Ajansı Basım ve Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Özgen, Mahmut İhsan, *Devlet Adamlığı Devlet Yönetiminde Esaslar*, İnsanlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Öztürk, İsa, *Harf Devrimi ve Sonuçları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Perin, Cevdet, *Atatürk Kültür Devrimi*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1981.

Sadoğlu, Hüseyin, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

Safa, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 1988.

Sakaoğlu, Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Saray, Mehmet, *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2003.

Şeref, Alimcan, *Harflerimizin Müdafaası*, İstanbul, 1926.

Şerifoğlu, Osman, *Kültürümüz Açısından İslam Harflerinin Müdafaası*, İstanbul, y.t.

Şimşek, Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri (1932 – 1951)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Şimşir, Bilal N., *Azerbaycan'da Türk Alfabesi Tarihçe*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

_____, *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, An kara, 1992.

Şükrü, İsmail, *Latin Harflerinden Daha İyisini Bulalım*, İstanbul, 1926.

Tecemer, Ahmet, *Rus Egemenliğindeki Türklerin Alfabelerini Değiştirmeleri*, Kayseri, 1994.

Tekin, Mehmet, *Harf İnkılâbı Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*, Kültür Eğitim Tesisleri Basımevi, Antakya, 1988.

Toksoy, Nurcan, *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Yayınevi, Ankara, 2007.

Turan, Şerafettin, *Atatürk ve Ulusal Dil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

_____, *Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923 – 1938)*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1996.

Türkdoğan, Orhan, *Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Uluğ Hakkı Naşit, *Üç Büyük Devrim*, Ak Yayınları, İstanbul, 1973.

User, Hatice Şirin, *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.

Ülkütaşır, M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.

Ünaydın, Ruşen Eşref, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1943.

Üstel, Füsun, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912–1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Yamaner, Şerafettin, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim Dinsel ve Geleneksel Eğitimden Laik ve Çağdaş Eğitime*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998.

Yeşilkaya, Neşe G., *Halkevleri İdeolojisi ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Zeyrek, Şerafettin, *Türkiye'de Halkevleri ve Halk Odaları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006.

IV- Makaleler

Akalın, Şükrü Haluk, "Cumhuriyet Döneminde Türkçe", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. XVII, Ankara, 2002.

Aksu, Şener, "Atatürk Devrimi Sürecinde Kıyafet Devriminin Yeri", *Kocaeli Üniversitesi ve Atatürk Araştırma Merkezinin Ortaklaşa Düzenledikleri, Atatürk'ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu*, (4–6) Haziran, İzmit, 1998.

Altuğ, Hikmet, "Atatürk Kültür ve Eğitim" *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c.IV, İstanbul, 1989.

Alpay, Meral, "Harf İnkılâbından Dil Devrimine" *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c.V, İstanbul, 1990.

Ardıç, Kamuran, "Atatürk'ün Yarattığı Çağdaş Türkiye", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c. IV, İstanbul, 1989.

Atay, Falih Rıfkı, " Yeni Yazı ", *Türk Dili*, c.II, S. 23, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1953.

Baysal Jale, "Harf Devrimi'nden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı" *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Buluç, Sadettin, " Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları" *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Canbolat, Mustafa, "Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Coşar, Asiye Mevhibe,"Cumhuriyet Döneminde Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002. c. XVIII

Eyice, Semavi, "Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yaratma Teşebbüsü**"** *Belleten*, S.128, c. XXXII, Ankara, 1968.

Göksel Burhan, Atatürk İnkılâbı İçinde Alfabe Reformu ve Bu Olayın Dışarıdan Değerlendirilmesi, *Milli Kültür*, S.63, Ankara, 1988.

Giritli, İsmet, "Harf İnkılâbı ve Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.13, Ankara, 1988.

İnan, Afet, "Atatürk ve Tarih Tezi, *Belleten*, c.III, Ankara, 1939.

_____, "Yeni Harflerin Kabulü ve Millet Mekteplerinin Açılışı Esnasında Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin Ölümü", *Belleten*, c.XXXII, Ankara,1968.

İlgürel, Mücteba, "Millet Mektepleri" *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul, 1981.

İz, Fahir, "Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Yazı Dilinin Gelişmesi", *Macit Gökberk'e Armağan*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Katoğlu, Murat, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim Kültür Sanat", *Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908–1980),* İstanbul, 2004.

Kocabaşoğlu, Uygur, "Harf Devrimin Eğitim ve Kültür Yaşamımızın Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Kongar, Emre, "Yazı Devriminin Gerçek Anlamı", *Yazı Devrimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979.

Korkmaz, Zeynep, "Atatürk ve Dil Devrimi", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.c. XVIII

_____, "Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

Kurtcephe İsrafil, "Atatürk'ün Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Tezi", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

Levent, Agâh Sırrı, "Latin Harfleri Meselesi", *Milli Kültür*, S.63, Ankara, 1988.

Ortaylı, İlber, "Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Öztürk, Cemil, Arzu N. Nurdoğan, "Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi Öğretim Programı ve Ders Kitapları" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 5 (2001 – Güz), İstanbul, 2001.

Özükan, Bülent, "Basında Tirajlar", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Şimşir, N. Bilal, " Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", *Belleten*, c. XLIII, S.169, Ankara, 1979.

Turhan, Oğuzkan, "Yeni Türk Harflerine Geçişte Atatürk", *Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Konferansları*, İstanbul, 1981.

Ünal, Tahsin, "Cumhuriyet'in 50. Yılında Tarih Anlayışımız" *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, S.7, Türk Kültürü Araştırmaları Yayınları, Ankara, 1970.

Ünat, Faik Reşit, "Latin Alfabesinden Türk Alfabesine", *Türk Dili*, c.II, S.23, Ankara, 1953.

Vardar, Berke, "Atatürk ve Dil", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c.IV, İstanbul, 1989.

Yücel, Rauf, "Atatürk'ün Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Bu Konudaki Çalışmalar", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c.IX, İstanbul, 1998.

V-Tezler

Alpay, Meral, *1928 Harf Devriminden Önce ve Sonra Basımevi, Kitap ve Kütüphanelerimiz*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Doçentlik Tezi, İstanbul, 1973.

Bileydi, Malike, *Atatürkçü Düşünce Sisteminde Milliyetçilik Kavramına Yaklaşım*, Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

Karaardıç, Adnan, *Türk Milliyetçiliği ve Atatürk*, Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Doktora Tezi, İstanbul, 1997.

Kaş, Hasan, *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi (1934 – 1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Kurt, Mihriban, *Millet Mektepleri*, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

Kurtkaya, Âlim, *Harf İnkılâbı Sonrası Yetişkin Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

Özer, Akgür Emine Nilüfer, "*Yazı Devrimi Sonrasında Türk Basınında Yazım Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Doktora Tezi, İstanbul, 1992.

Özgürel, Nesrin, *Atatürk ve Eğitim Kavramı*, İstanbul Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989.

Yüzer, Arzu, *Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar (1931–1938)*, Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.